

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

BALKAN TÜRKLERİNİN GÜNCEL SORUNLARI

CURRENT PROBLEMS OF BALKAN TURKS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazberin Eser

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Selçuk DUMAN

GİRESUN-2021

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 12/10/2021 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Nazberin ESER'in, "Balkan Türklerinin Güncel Sorunları" başlıklı tezini incelemiş olup aday 25/10/2021 tarihinde, saat 15:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlilik tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Selçuk Duman (danışman)	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Abbas Karaağaçlı	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şahin	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../2021

Prof. Dr. Güven Özdem

Enstitü Müdürü Vekili

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Balkan Türklerinin Güncel Sorunları” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden ibaret olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/10/2021

Nazberin ESER

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Balkan Türklerinin uluslararası ve ulusal alandaki hukuki haklarına rağmen özellikle 2000’li yıllardan itibaren devam eden sorunları incelenmiştir. Araştırmanın hedefi Balkanlar’daki hükümetlerin Türklere yönelik asimilasyon politikalarını, Türklerin dillerine, dinlerine ve inançlarına karşı yapılan eşitsizlikleri hukuki çerçevede ortaya koymaktır.

Literatürde bu dönem Balkan Türklerinin güncel olarak yaşadığı sıkıntıları üzerine genel içerikli bir tez konusu olmadığı için bu konu seçilmiştir. Çalışmayı yaparken, bu konu ile ilgili yayınlanmış kaynaklar taranmıştır.

Çalışmada Osmanlı’nın Balkanlar’daki hakimiyetinin sona ermesiyle azınlık olarak bölgede yaşamını sürdüren Balkan Türklerinin özellikle etnik kimlikleri nedeniyle hukuki haklarına karşı yaşadığı sorunlar ve varoluş çabaları, bu yolda devam eden engeller ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Balkan Türklerinin tarihi çok eskilere dayandığı ve birçok göç yaşandığı için daha ayrıntılı bir çalışma ortaya koyulabilir. Bu tez çalışması günümüz Balkan ülkeleri ile Türkiye ilişkilerine ışık tutması açısından da bir ön çalışma olarak önem arz etmektedir.

Balkanlardaki soydaşlarımızın sesi olmak niyeti ile hazırladığım bu yüksek lisans tezimin ortaya çıkmasında, çalışma konumun belirlenmesinden başlayarak her aşamasında tecrübe, bilgi ve değerli zamanını esirgemeyen, bana her fırsatta engin bilgileriyle yol gösteren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Selçuk DUMAN hocama teşekkürü bir borç bilirim. Bugünlere gelmem için benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen güzel aileme de teşekkür ederim.

NAZBERİN ESER

GİRESUN-2020

ÖZET

Balkan coğrafyasında yüzyıllardır çeşitli etnik ve dini gruplar bir arada yaşamaktadır. Bu gruplardan biri de coğrafyada azınlık durumunda bulunan Türklerdir. Balkanlar'da Osmanlı öncesi ve Osmanlı sonrası dönemde bölgede kalan Türklerin bir kısmı Türkiye'ye göç etmiş olsa da, varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir. Ancak bu varoluş kolay olmamış, etnik, dil ve din bakımından içinde kaldıkları çoğunluk unsurlar tarafından devamlı olarak baskı ve zorlama altında kalmışlardır. Türkler, içinde bulundukları ülkelerde azınlık konumunda, azınlık haklarına sahip olarak varlıklarını korumaya çalışmaktadırlar. Söz konusu azınlık hakları Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi önemli örgütler tarafından garanti altına alınmış, Balkan ülkeleri gerek anayasalarında gerekse ikili anlaşmalarında bu hakları güvence altına almıştır. Buna rağmen günümüzde azınlık Türklerin yaşadığı kimlik temelli sorunlar devam etmektedir. Çalışmamızın temelini ise Balkan Türklerinin günümüzde ki sorunları, hak ihlalleri oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Türkleri, Hukuki Haklar, İhlaller, Uluslararası Anlaşmalar, Anayasal haklar

ABSTRACT

Various ethnic and religious groups have been living together for centuries in the Balkan geography. One of these groups is the Turks, who are a minority in the geography. Although some of the Turks, who were the continuation of the Ottoman Empire in the Balkans, migrated to Turkey, those who stayed here have continued their existence until today. However, this existence was not easy, and they were constantly oppressed and coerced by the majority elements in which they remained in terms of ethnicity, language and religion. Turks are trying to protect their existence by having minority rights in the countries they live in. These minority rights have been guaranteed by important organizations such as the United Nations and the European Union, and the Balkan countries have secured these rights both in their constitutions and in their bilateral agreements. Despite this, identity-based problems of minority Turks continue today. The basis of our study is the current problems of the Balkan Turks and their rights violations.

Keywords: Balkan Turks, Legal Rights, Violations, International agreements, Constitutional rights

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET	I
ABSTRACT	II
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMA METODLARI VE TEKNİKLERİ.....	9
1. Problem Durumu.....	9
2. Araştırmanın Amacı.....	9
3. Araştırmanın Önemi.....	9
4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	10
5. Varsayım.....	10
6. Araştırma Modeli	11
7. Veri Toplama Teknikleri.....	11
8. Verilerin Analizi	11

BİRİNCİ BÖLÜM

BALKAN TÜRKLERİNİN ULUSLARARASI HUKUKA GÖRE DURUMU . 12

1.1. Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları Sözleşmesinde Balkan Türklerinin Durumu	13
1.2. Balkan Türklerinin Avrupa Birliği Çerçevesindeki Durumları.....	22
1.2.1. Avrupa Konseyi ve Azınlık Hakları	23
1.2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	23
1.2.1.2. Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı.....	24
1.2.1.3. Ulusal Azınlıkların Korunması Adına Çerçeve Sözleşmesi	25
1.2.2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ile Azınlık Hakları	27
1.2.2.1. Helsinki Nihai Senedi	27

II

1.2.3.Avrupa Birliği ve Azınlık Hakları	28
1.2.3.1.Maastricht Anlaşması.....	28
1.2.3.2.Kopenhag Anlaşması	29
1.2.3.3.Amsterdam Antlaşması.....	30
1.3. Balkan Türklerinin Yapılan Uluslararası Anlaşmalara Göre Durumları	31
1.3.1.1830 Tarihli Londra Protokolü ve 1881 Tarihli İstanbul Uluslararası Sözleşmesi	31
1.3.2.Berlin Antlaşması (1878).....	32
1.3.3.İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi (1909)	33
1.3.4.1913 Antlaşması ve Müftülerle İlgili Mukavele.....	33
1.3.5.1913 tarihli Atina Antlaşması Ve 3 Numaralı Protokol.....	34
1.3.6.Neuilly Barış Antlaşması (1919)	35
1.3.7.10 Ağustos 1920 Yunan Sevr'i	36
1.3.8.Lozan Antlaşması.....	37
1.3.9.Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması (1925).....	39
1.3.10.Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi (1925).....	40
1.3.11.1926 Atina, 1930 Ankara, 1933 Ankara Antlaşmaları	40
1.3.12.1936 Göçmenlerin Mülki İşlemleri Anlaşması.....	41
1.3.13.10 Şubat 1947 Tarihli Bulgar Barış Antlaşması	42
1.3.14.1968 Türk-Bulgar Göç Antlaşması.....	43
1.3.15.Ohri Çerçeve Anlaşması	43

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ ÜLKELERİN ULUSAL HUKUKUNA GÖRE TÜRKLERİN DURUMLARI.....	45
2.1. Bulgaristan	45
2.2. Yunanistan	48
2.3. Kuzey Makedonya	52
2.4. Kosova	55

2.5. Romanya	57
2.6. Sırbistan	59
2.7. Arnavutluk	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BALKAN TÜRKLERİNİN GÜNCEL HAK İHLALLERİ..... 64

3.1. Bulgaristan Türklerinin Sorunları	64
3.1.1 Kimlik Sorunu.....	65
3.1.2. Dil ve Eğitim Sorunu	67
3.1.3. İnanç Sorunu	73
3.1.4. Bulgaristan'daki Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Alanda Yaşadıkları Sorunlar	76
3.2. Yunanistan Türklerinin Sorunları ve İhlaller.....	77
3.2.1. Kimlik Sorunu.....	77
3.2.2 Dil ve Eğitim Sorunu	78
3.2.3. İnanç Sorunu	81
3.2.4. Yunanistan'daki Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları.....	83
3.3. Kuzey Makedonya Türklerinin Sorunları	83
3.3.1. Kimlik Sorunu.....	84
3.3.2. Dil ve Eğitim Sorunu	85
3.3.3. İnanç Sorunu	88
3.3.4. Kuzey Makedonya'da Yaşayan Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları.....	89
3.4. Romanya Türklerinin Sorunları	90
3.4.1. Kimlik Sorunu.....	90
3.4.2. Dil ve Eğitim Sorunu	91
3.4.3. İnanç Sorunu	92
3.4.4. Romanya'daki Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları	92
3.5. Kosova Türklerinin Sorunları.....	93

3.5.1 Kimlik Sorunu.....	93
3.5.2. Dil ve Eğitim Sorunu	94
3.5.3. İnanç Sorunu	96
3.5.4. Kosova'daki Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları.....	96
3.6. Sırbistan'daki Türklerin Sorunları	97
3.6.1.Kimlik Sorunu.....	97
3.6.2. Dil ve Eğitim Sorunu	97
3.6.3. İnanç Sorunu	98
3.6.4. Sırbistan'da Yaşayan Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları..	99
3.7. Arnavutluk'taki Türklerin Sorunları	99
3.7.1. Kimlik Sorunu.....	99
3.7.2. Dil ve Eğitim Sorunu	100
3.7.3. İnanç Sorunu	102
3.7.4. Arnavutluk'ta Yaşayan Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları	102
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	103
KAYNAKÇA.....	107

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

AGİK: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Topluluğu

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

BM: Birleşmiş Milletler

Bkz.: Bakınız

C.: Cilt

Ed.: Editör

HH: Hak ve zgrlkler Hareketi

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması rgt

S. : Sayı

s.: Sayfa

SDSM: Makedonya Sosyal Demokrat Birliği

SETA: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı

SPA: Selanik zel Pedagoji Akademisi

UNMİK: BM Kosova Geçici Yönetimi

TDP: Türk Demokrat Partisi

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TİKA: Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı

GİRİŞ

Balkan bölgesine, Türklerin ilgi ve alakası yüzyıllar öncesine kadar ulaşmaktadır. Balkan kelimesi ormanlar ile kaplı dağ demektir. Bu kelime Türkçedir ve Osmanlılar, Kıpçaklar ya da Peçenekler tarafından bölgeye verildiği iddiası mevcuttur.¹ Konumu itibariyle Akdeniz ve Orta Avrupa'ya uzanmaktadır. Balkan Yarımadası'nın konumu Avrupa'nın güneydoğusunda yer almaktadır. Balkan sınırları içinde ise Türkiye ile birlikte Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Kuzey Makedonya, Kosova, Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan, Slovenya, Bosna-Hersek ve Hırvatistan yer almaktadır.²

Balkanlardaki Türk varlığını Osmanlı imparatorluğunun öncesi ve sonrası şeklinde iki başlığa ayırmak konunun anlaşılması açısından önemlidir. Osmanlı öncesindeki Balkan Türklerinin, tarihi bir gerçek olmakla birlikte İskit'lerden başlayarak Kuman, Kıpçak Peçenek, Hun ve Gagauz, Oğur gibi kimlikleri ile bölgede var oldukları ortaya konulmuştur. Osmanlıyla birlikte Anadolu'dan göç ederek Balkanlara yerleşen nüfus şuanda da Türk olarak tanımlanmakta ve konunun ana unsurlarını oluşturmaktadır.³

Türkler, Karadeniz'in kuzeyinden ve Anadolu üzerinden olmak üzere Balkanlara iki yoldan geçiş yapmışlardır.⁴

Yukarıda ifade ettiğim gibi bu yolla geçen Türkler sırasıyla; İskit, Hun, Bulgar, Peçenek, Kumanlar (Kıpçaklar), Oğur ve Uz Türkleridir. Bunların bir kısmı Karadeniz'in Kuzeyinde sırasıyla bugün ki yaşadıkları yerlerde yani Romanya sınırı ve diğer yerlerde yaşarken önemli bir kısmı Balkanlar'a geçmiştir.

¹ Selçuk Duman, "Geçmişten Günümüze Manastır Şehrinde Yaşayan Türklerin Sosyo-Kültürel Yapıları", **Yeni Türkiye Dergisi Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı**, C.2, 2015, s.381.

² Ali Örenç, **Balkanlar'da İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri**, Babil Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2011, s.15.

³ Muharrem Taş, "**Bulgaristan ve Yunanistan'da Türk Azınlıkların Siyasi Hakları**", Yüksek Lisans Tezi, SBE, Sakarya 2007, s.5.

⁴ Zülküf Oruç, "Dünden Bugüne Balkan Türklüğü: Bir Analiz Denemesi", **Journal of Azerbaijani Studies**, 2016, s.54.

Bazılarının Slavlaştığı iddiası bulunmakla birlikte bugün Hristiyan olarak yaşamlarını sürdürenler de mevcuttur.⁵

Osmanlı döneminde Balkanlara gelenler ile ilgili olarak ise 14. Yüzyılı vermek doğru olacaktır. 14. Yüzyıldan başlayarak Osmanlı'nın Balkanlar'daki fetihleriyle paralel olarak yoğunlaşmıştır.⁶ Balkanlara yerleşen Türklerin önemli bir kısmı Yörük Türklerinden oluşmaktadır. Ancak diğer Türklerinde Balkanlar'a Osmanlı tarafından getirildiği bilinmektedir.⁷ Nitekim Balkanlar'da Osmanlı'nın hızlı bir şekilde hakimiyeti sağlamasıyla ve Türklerin bölgeye yerleştirilmesiyle birlikte çok kısa süre içinde Balkanlar bir Türk yurdu haline gelmiştir. Bugün Bulgaristan, Batı Trakya ve Kuzey Makedonya'daki Türklerin soyu buraya dayanmaktadır.⁸

Osmanlı'nın bölgeye hakimiyeti süresince Balkanlar, Rumeli olarak bilinmiştir. Bu coğrafya için kullanılan diğer tanımları tercih etmemiştir.⁹ Osmanlı bu coğrafyada kültürel anlamda, kısa zaman içinde etkili bir devlet haline dönüşmüş, bölge halkının sorunlarını çözmesi ve çatışmaları önlemesi dolayısıyla kısa sürede kabul görmüştür.¹⁰

17. yüzyıldan itibaren Osmanlı siyasi sosyal ve kültürel anlamda uluslararası düzeyde ortaya çıkan gelişmeleri takip edemediği için, devletin ise gerekli düzenlemeleri yapamadığı için ülkede ciddi sorunlar çıkmaya başlamıştır. Ayrıca Rusya'nın Karadeniz'e inmesiyle birlikte Balkanlarda ortaya koyduğu Slavcılık politikası nedeniyle Osmanlı aleyhine gelişmeler ortaya çıkmıştır.¹¹ Rusya bölgede var olan Slav kökenli vatandaşları düşmanca hareket etmeleri için teşvik etmiş ve vatani hislerinin ayaklanmasına öncülük ederek, bu vatandaşların Osmanlı'ya karşı ayaklanmalarına neden olmuştur. Bu isyanlar 19. Yüzyılın

⁵ Birsan Polat, "Balkan Türklerinin Etnisite Sorunları ve Aidiyet Problemleri", **Akademik Araştırma Enstitüsü**, 2020.

⁶ R. Emin Sipahi, "**Balkanlar ve Türkler**", Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2011, s.225.

⁷ Örenç, **a.g.e.**, s.18.

⁸ "Balkan Türkleri". (Erişim Tarihi: 01.12.2020). <http://www.balgoc.org.tr/bilgi/balkanturkleri.html>

⁹ Neriman Hacısalihoğlu, "Osmanlı Döneminde Balkanlar (1774-1914)", **İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi**, 2018, s.7.

¹⁰ Bilgehan Gökdağ, "Balkanlar: Etnik Karmaşanın Dilsel Boyutları", **Karam**, S.32, 2012, s.1.

¹¹ "Tarihten Bugüne Balkanlar'da Türk Varlığı" (2020). (Erişim Tarihi: 01.03.2020). <https://www.stratejikortak.com/2020/03/balkanlar-turk-varligi.html>

başlarından başlayarak 20. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar aralıklarla devam etmiştir.¹² Bunlara bağlı olarak Balkanların coğrafyası başta olmak üzere siyasi şeklide farklılaşmış; yapılan mücadeleler, Balkan hatlarının tekrardan belirlenmesine ve ezelden beri süre gelen azınlık sıkıntısının daha da büyümesine neden olmuştur.¹³ Bu isyanlar ve kışkırtmalar sonucunda Osmanlı Devleti Balkanlarda ilk Yunanistan'ı kaybetmiş sonra 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonunda Karadağ, Romanya ve Sırbistan, imzalanan Ayastefanos ve Berlin antlaşmaları sonucunda Osmanlı'dan alınmıştır. Böylece o bölgelerde birçok Türk kalmıştır.¹⁴ Söz konusu harpta Bulgaristan'ın dört bölgesi dışında kalan alanlarda hayatını devam ettiren Türklerin yaklaşık beş yüz bini öldürülmüş ya da açlık gibi sebeplerden yaşamlarını yitirmişlerdir. Geri kalan Türklerden bir milyon kadarı ise kurtuluşun göç olduğuna inanmış ve göç etmişlerdir.¹⁵

Berlin Kongresi'nde en çok, Balkan bölgesinde bulunan Müslüman haricindeki milletlerin hakları üzerine çalışılma çabası, Osmanlının varoluşuna etkileri yönünden de incelenmesi şartını ortaya koymaktadır.¹⁶ Berlin Anlaşması'nın ana nedenini oluşturan Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonucunda Balkan bölgesinin önemli bir kısmının Osmanlı devletinden sonra gayrimüslimlerin iradesi altına girmesi, Balkanlar'daki soydaşlarımızı azınlık konumuna düşürmüştür. Bu durum Osmanlı'nın Balkan toprakları üzerindeki etkin gücünün devam edebilmesi için bir takım tedbirler almasına sebep olmuştur.¹⁷ Berlin Antlaşması'nın kaçınılmaz sonu olan dünyanın yeni şekli, Osmanlı'yı ve Balkan Ülkelerini tatmin edememişken küresel devletleri oldukça hoşnut etmiştir. Anlaşmayı isteyerek bu duruma getiren küresel güçler bölgenin daha büyük bir kısmına sahip olmayı hedeflemiştir. Berlin Antlaşması uygulanırken oldukça fazla

¹² Serap Toprak-Gülner Kara, "19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya'nın Yalnızlaşması", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C.5, S.4, 2016, s.678.

¹³ Alaaddin İsmailoğlu, "Yüzüncü Yılında Balkan Göçleri ve Günümüzde Balkan Türklerini Algılayabilme", **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, Balkan Özel Sayısı-1, 2012, s.34.

¹⁴ Seyfi Yıldırım, "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.16, 2012, s.78.

¹⁵ Ömer Turan, "Bulgaristan'da Türklere ve Müslümanlara Yapılan Mezalim", **Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi**, S.1, 2006.

¹⁶ Muammer Demirel-Hakkı Yazıcı, "93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı)'nden Sonra Eskişehir'e Yerleştirilen Göçmenler", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.29, 2006, s.269.

¹⁷ A. Zişan Furat, "Berlin Antlaşması Sonrasında Balkanlar'da Cemaat-i İslamiyelerin Teşekkülü (1878-1918)", **Otam**, 2013, s.66.

buhrana sebep olmuştur. Rusya istediği güce sahip bir Slav hükümeti kurulmasını sağlayamamıştır.¹⁸ Bu gelişmelerin akabinde Bulgaristan devletinin bağımsızlığının onaylanması hedefiyle 1909 yılında Osmanlı Hükümetiyle Bulgaristan protokol imzalamıştır. Buna ilaveten sözleşme de eklenmiştir. Bulgaristan Cumhuriyeti'ndeki Türklerin varlıkları hakkındaki sözleşmede: Bulgaristan Türkleri, Bulgarların sahip olduğu birçok haktan faydalanacak, eğitim ve dini ibadet yaptıkları yerlerin devamlılığı için faaliyet gösterebileceklerdir.¹⁹ Bu huzursuzluklar Balkanlar'da Osmanlı Devletine karşı 1. Balkan Savaşının çıkmasına neden olmuş bu savaşın sonucunda Londra ve İstanbul Anlaşmaları imzalanmıştır.²⁰ Londra Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Yunan Hükümeti Girit'i almış, Arnavutluk Ülkesi bağımsız olarak özgürlüğüne kavuşmuştur. Osmanlı Hükümetinin yeni sınırı da Midye-Enez çizgisi olarak belirlenmiştir. Buda Osmanlı'nın söz konusu hattın batı tarafında yer alan Avrupa bölgesine artık sahip olmadığını göstermektedir. İmzalanan Londra Antlaşması'na göre Bulgaristan Cumhuriyet'i, karşısında savaşanlara kıyasla daha çok bölgeye sahip olmuş, bu da Balkan Yarımadası'nda yeni mücadele için gerekli bir sebep olmuştur. Bulgaristan'ın müttefikleri Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Yunanistan'dır.²¹ Nitekim yaşanan II. Balkan Savaşı ise Bulgaristan'a karşı başlamış ve Bulgarların mağlubiyeti ile son bulmuştur. Bu savaşın sonunda imzalanan Bükreş Anlaşması ile Balkan Devletleri arasındaki sınır problemleri saptanmıştır.²² İstanbul Anlaşması'nın 29 Eylül 1913 tarihinde imzalanmasıyla Dimetoka, Edirne ve Kırklareli tekrar Osmanlı'nın hakimiyeti altına geçmiştir.

¹⁸ Remzi Bulut, "Cumhuriyet Dönemi ve Öncesi Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler", **Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi**, S.56, 2017, s.2.

¹⁹ Bilal Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, Bilge Yayınevi, İstanbul 2013, s.484.

²⁰ Gülay Özgür, "**Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü**", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008, s.5.

²¹ Bkz. Londra Antlaşması, 1913 yılının Mayıs ayında Osmanlı Devleti'nin mağlup olmasıyla I. Balkan Savaşı sonrasında Bulgar Hükümeti ile yapılmıştır. Bu pakt sonucunda Güney Makedonya, Selanik ve Girit'e Yunan Devleti, Kuzey ve Orta Makedonya'ya ise Sırp Devleti hakim olmuştur. Ege Adaları'nın ileriye dönük durumu Küresel güçlerce belirlenmiştir. Ege Adaları, Osmanlı'nın hakimiyetinden çıkmıştır.

(Dilek Barlas-Yonca Köksal, "Balkanlarda Müslüman/Türk Azınlıklar; Yunanistan, Bulgaristan ve Makedonya Örnekleri 1913-1939", **Koç Üniversitesi**, 2010, s.225.)

²² Bkz. II. Balkan Savaşı'nda beş ülke ile savaşan Bulgar Hükümeti harpten mağlup çıkmış pakta imza koymak durumunda kalmıştır. Arnavutluk, Kosova ve Makedonya'nın tümü 1. Balkan Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'ne aittir. Birinci Balkan Savaşı sonrasında Makedonya, Sırp Hükümeti, Bulgar ve Yunan Hükümeti tarafından paylaşılmıştır. Bu sınırı tanımadıkları için Sırp Halkı, Makedonya'nın Doğu bölgesini almış, Yunanistan halkı da Makedonya'nın Güney bölgesini almıştır. Bu gelişmeler sonucunda Bükreş'te pakt imzalanmıştır. ("Bükreş Antlaşması (1913)" (2020). (ErişimTarihi:19.01.2021). <https://antlasmalar.com/bukres-antlasmasi/>

Bulgaristan Devleti ise Batı Trakya ve Dedeağaç'ı almıştır. Bulgaristan Hükümeti'nde kalan Türklerin hakları, hukuki statüleri ve dini yönetimleri tespit edilmiştir. Yunanistan'da kalan Türklerin hakları ile ilgili olarak Yunanistan Devleti ile 1913'te Atina Anlaşması imzalanmıştır. 1914 yılında imzalanan İstanbul Anlaşması ise Sırbistan'da yaşayan Türk halkın hukuki statülerini belirlemiştir.²³

Osmanlı'nın yaşadığı ağır kayıplardan sayılan Balkan Savaşları, Rumeli'yi kaybederek, Anadolu topraklarına göç etmesiyle son bulmuştur. Dolayısıyla Romenler, Bulgarlar, Sırlar ve Rumlar Balkanlar'da amacına ulaşmışlardır.²⁴

Osmanlı 1914'te 1. Dünya Savaşına katılmış, Eylül 1915'te savaşa katılan Bulgaristan Osmanlı ile kader birliği yapmıştır.²⁵ 1917'de savaş tüm Balkanlara ulaşmıştır. Savaşın sonunda yenilgiyle belirlenen sınırlar değişmiştir. Kuzey Makedonya'yı ele geçirmek için savaşa giren Bulgaristan, Neuilly Anlaşmasını imzalayarak Batı Trakya'yı Yunanistan'a vermiştir. 1919'da imzalanan, Osmanlı'nın imzasının bulunmadığı bu antlaşma dokuz başlığa ayrılmaktadır. Ülke içindeki azınlıkları kapsayan bölüm ise dördüncü başlıkta yer almaktadır.²⁶ Bu anlaşmanın ardından Batı Trakya Türklerinin haklarını kapsayan bir anlaşma da Yunan Sevr'i'dir. 10 Ağustos 1920'de imzalanmıştır. Ülkede bulunan bireylerin tümüne temel hak ve hürriyetler tanımaktadır. Azınlıklar açısından hem olumlu hem olumsuz haklar içermektedir.²⁷ Bundan sonraki süreçte ise 24 Ağustos 1923'te Lozan Barış Anlaşması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmasıyla Türkiye, Balkan Ülkeleri ile pozitif ilişkiler kurma yolunu seçmiştir.²⁸ Osmanlı-Rus Harbi ile imzalanan Yeşilköy Antlaşması, Batı Trakya probleminin ortaya çıkış noktasını teşkil emektedir. Sonrasında Lozan Barış Anlaşması'nın 1923'te imzalanmasıyla Batı Trakya Türkleri, hak ve özgürlükleri

²³ İ. Yasin Çakıroğlu, "**Balkan Savaşlarında Büyük Güçler ve Osmanlı Devleti**", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, SBE, Karabük 2019, s.35.

²⁴ Yusuf Sarıncı, "Balkan Savaşları ve Sonuçları", **Türk Yurdu Dergisi**, S.303, 2012.

²⁵ Fahri Maden, "Büyük Güçlerin Berlin Antlaşması'nın Uygulanmasına Yönelik Baskıları", **Kastamonu Üniversitesi History Studies**, C.5, S.1, 2013, s.282.

²⁶ "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri Üyelik", **Tasam**, 2011.

²⁷ "Yunan Sevr'i – 10 Ağustos 1920" (2010). (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

<https://www.batitrakya.org/bati-trakya/bati-trakya-hukuki-statuyuunan-sevri-10-agustos-1920.html>

²⁸ A. Ozan Çelik, "Balkan Antantı (1934) ve Balkan Paktı (1953)", **Stratejik Ortak**, 2020.

bakımından bugünkü durumunu yansıtır hale gelmiştir. Ülkede 150.000 civarında Türk, azınlık konumunda kalmıştır.²⁹ Bu anlaşma azınlıkların haklarını düzenlemiş, Yunanistan'da kalan Müslümanların Yunan vatandaşlarıyla eşit siyasi haklardan yararlanmasını getirmiştir.³⁰

18 Ekim 1925'te Dostluk Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma Ankara'da Türkiye ve Bulgar Hükümeti arasında imzalanmış, temel amacı ise Neuilly ve Lozan Anlaşmaları'ndan en az birine imza koyan ülkelerin, sahip oldukları azınlıklar meselesindeki tüm hakları, Bulgar Hükümeti ile Türkiye'nin birbirine karşılıklı biçimde tanınmasıdır.³¹ Aynı gün bir de iki devlet arasında Türk-Bulgar ikamet sözleşmesi imzalanmış, bu anlaşma ile de Bulgaristan'da yaşayan Türklerin kendi istekleri doğrultusunda yaptığı göçlere, Bulgaristan karışmayacaktır.³²

1936'da Romanya ve Türkiye Cumhuriyeti arasında "Göçmenlerin Mülki İşlemleri" üzerine bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmanın içeriği ise göçmenlerin mülklerinin düzenli şekilde yönetilmesi ile ilgilidir.³³

Arnavutluk'taki Türkler için ise yeni anayasanın 1946 yılında ilan edilmesiyle herkesin ayırım yapılmadan eşit haklara sahip olduğu, milletin din ve ibadet özgürlüklerinin devlet tarafından güvence altına alındığı vurgulanmakla beraber bölgede yaşayan Müslümanlara yapılan baskılar artmıştır.³⁴

²⁹ Fikret Bila (2017). "Batı Trakya Türkleri'nin üzerindeki ağır baskı". (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/bati-trakya-turklerinin-uzerindeki-agir-baski-40674088>

³⁰ Fikret Karaman, "Osmanlı Devletinin Balkanlardaki Mirası", **İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.9, S.2, 2018, s.45.

³¹ Şimşir, **a.g.e.**, s.490.

³² Erdem Çanak, "Bulgaristan Türklerinin Ceyhana'ya İskanı (1950-1951)", **Uluslararası Osmanlı Araştırmalarında Yeni Eğilimler Kongresi**, (Ed. Alaattin Aköz, Doğan Yörük, Hüseyin Muşmal), Konya 2016, s.10.

³³ Fahri Türk, **Balkanlar'da Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları**, Astana Yayınları, Ankara 2016, s.37.

³⁴ Gürkan Akyol, "**Balkan Politikasında Arnavutluk**", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2007, s.3.

10 Şubat 1947’de Müttefik Devletler ve Bulgaristan arasında Bulgar Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmada Bulgaristan’ın, kendi ülkesindeki Türklerin haklarına olumsuz yönde müdahale etmeyeceği taahhüt edilmiştir.³⁵

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin varoluşu ile birlikte 1951 yılında Kosova’daki Metohiya Özerk Bölge Meclisi tarafından verilen karara göre ülkedeki Türk nüfus resmi olarak onaylanmış ve bu nüfusun mevcut olduğu yerlerde Türk dilinin eğitimde kullanılması, dernek oluşturma, yayın yapma gibi hakları güvence altına alınmıştır.³⁶

1968’de Türk-Bulgar Göç Antlaşması imzalanmıştır. Bulgaristan’daki Türklerin parçalanmış ailelerini birleştirmek için Türkiye’ye göçüne izin verecekleri ve gerekli imkanları sağlayacakları anlaşmanın temelini oluşturmuştur.³⁷

Kuzey Makedonya’daki Türk azınlığın haklarını kapsayan anlaşma ise 2001 yılında imzalanan Ohri Çerçeve Anlaşması’dır. Arnavut nüfus ile ülkede bulunan diğer tüm azınlıkların temel haklarının ve özgürlüklerinin olumlu yönde ilerlemesi amaçlanmıştır.³⁸

Günümüzde, hemen hemen her Balkan ülkesinde Türk nüfus yaşamaktadır. Tüm bu anlaşma ve sözleşmelere rağmen bugün Türk olarak tanımlanmamak, azınlık haklarını kullanamamak, en önemlisi de etnik bölünmüşlük gibi sorunlarıyla birlikte varlığını sürdüren Balkan Türkleri, kendilerine bir çıkış yolu aramaya devam etmektedirler.³⁹ Günümüzde Balkan Türklerinin Soğuk savaş dönemi ve bu dönemin sonundaki karmaşa ortamına kıyasla daha özgür ve demokratik alanda yaşadığı söylenebilmektedir. Ancak burada kastedilen, insanlık dışı hak ihlallerinin yerini, daha hafif haksızlıkların aldığıdır. Başka bir deyişle

³⁵ Fırat Menteş, “Bulgaristan Türklerinin Dini Eğilimleri ve Sorunları (1989-1990’da Lüleburgaz’a Yerleşenler Örneği)”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s.36.

³⁶ Sibel Akgün, “Kosova Türklerinin Tarihten Bugüne Kimlik Mücadelesi”, *Karam*, S.34, 2012, s.19.

³⁷ Seçil Yorulmaz, “1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan Türklerine Yönelik Uygulanan Asimilasyon Politikaları ve Göç Deneyimleri”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012, s.14.

³⁸ Zülküf Oruç, *Balkanlar’da Türk Olmak*, Vadi Yayınları, Ankara 2015, s.220.

³⁹ Ali Yiğit, “Balkan Yarımadası’nın Beşeri Coğrafya Özellikleri ve Türk ve/veya Müslüman Nüfus Varlığı”, *Yeni Türkiye Dergisi*, 2012, s.20.

birçok Balkan ülkesinde Türklerin durumu geçmişe göre iyileşmiş olsa da, modern bakımdan temel azınlık haklarından oldukça uzaktır.

Balkan ülkelerinde azınlık konumuna gelen Türkler için daha birçok anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmalar birinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.⁴⁰

⁴⁰ Turan Can (2012). “Balkanlar’da Türk İzleri”. (Erişim Tarihi: 05.02.2020). <https://www.altayli.net/balkanlarda-turk-izleri.html>

ARAŞTIRMA METODLARI VE TEKNİKLERİ

1. Problem Durumu

19. Yüzyıla kadar Balkanlar'da hakimiyetini sürdüren Osmanlı'nın bölgeden ayrılmasıyla Balkan ülkelerinde kalan Balkan Türkleri yüzyıllarca kimliklerini korumak için mücadele etmiştir. Ancak balkan Türkleri bu mücadelelerine rağmen henüz uluslararası ve ulusal düzeyde haklarını elde edememiştir. Çünkü bulundukları ülkelerde nüfus bakımından fazla olmaları Balkan hükümetlerini kaygılandırmakta ve Türklerin karar organlarında belirleyici unsur olmalarını tehdit olarak görmektedirler. Söz konusu ülkelerde hükümet ve yönetim şekillerinin değişmesine rağmen azınlık Türklere uygulanan asimilasyon politikaları yalnızca yöntem değiştirmiştir. Kimlikleri yok sayılan azınlıklar 1950-1990 yılları arasında isim değiştirme, din değiştirme, ana dillerinin tamamen yasaklanması gibi birçok yok etme politikası ile karşı karşıya kalmıştır. 2000'li yıllara doğru bahsettiğimiz ülkeler genel olarak demokratik yönetime geçmiştir. Bu yönetim şekli ve azınlık hakları için imzalanan uluslararası, ulusal anlaşmaların neyi ifade ettiği, Anayasal haklarına rağmen Türklerin günümüzde yaşadıkları kimlik sıkıntılarının ne şekilde olduğu problemin temelini oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; yedi Balkan ülkesinde yaşayan Türklerin hukuki hakları için yapılan anlaşma ve sözleşmeler ışığında, 2000'li yıllar itibariyle devam eden vatandaşlık sorunlarını belirlemektir.

3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada, yedi Balkan ülkesinde yaşayan azınlık durumundaki Türklerin, hukuki hakları, bu hakların tanındığı anlaşma veya sözleşmelerin maddeleri ile incelenmiştir. Bu anlaşmalar dışında söz konusu ülkelerin anayasalarında belirtilen azınlık hakları, ülkelerin anayasal verilerinden yararlanılarak bahsedilmiştir. Önce azınlık durumundaki Türkleri kapsayan metinler ile hukuksal hak çerçevesi oluşturulmuştur. Sonrasında ise bu hukuki haklar çerçevesinde devam eden sorunlar ele alınmıştır.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Azınlık hakları konusu ele alındığında tartışılabilir olacak oldukça fazla nokta bulunmaktadır. Ülkeler arasındaki azınlık haklarının karşılıklı tanınması, komünist dönemde azınlık haklarının uygulanması ya da Avrupa Birliği çerçevesinde azınlık hakları gibi birçok çalışma alanı mevcuttur. Ancak araştırmamızın hedefi hukuki bir çerçeve oluşturup günceli yansıtmak olmuştur. Bu çalışma için konu ile ilgili gerekli araştırmalar yapılmış fakat uluslararası anlamda Balkan Türkleri için fikir verebilecek bazı yabancı kaynaklardan Yunanca, Bulgarca gibi diller kullanıldığı için yararlanılamamıştır. Çorlu, Aydın gibi illerdeki Balkan Türkleri için kurulmuş olan dernekler ile iletişime geçilip, bazı bilgiler edinilmiş olmasına rağmen, ülkemizde devam eden salgın sürecinden dolayı derneklere ulaşım sağlanıp röportaj yapılamamıştır.

5.Varsayım

Balkan ülkelerindeki huzur ortamı, bu ülkeler için ne kadar öneme sahipse bulunan Türk nüfusu ve coğrafi yakınlık bakımından Türkiye için de oldukça büyük öneme sahip olmakla birlikte Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler içinde öneme sahiptir. Bundan dolayı Balkanlardaki iç huzurun sağlanıp, azınlık Türklerini de kapsayan birçok anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar sonucunda devam eden sorunlar çerçevesinde aşağıdaki varsayımlar temel alınmaktadır;

- Uluslararası hukuk bağlayıcı niteliğe sahiptir.
- Uluslararası hukukun üstünlüğü bahsettiğimiz yedi Balkan ülkesi tarafından kabul edilmiştir.
- Uluslararası hukuk kurallarının evrensel olduğu kabul edilmiştir.
- Balkan Türkleri geçmişteki asimilasyon politikaları kapsamında yaşadığı zorlukları bugün yaşamamaktadır.
- Balkanlarda yaşayan Türkler eskiye göre daha umutlu ve huzurludur.
- Balkan Türklerinin uluslararası ve ulusal alanda yapılan sözleşme ve anlaşmalara rağmen kimlik açısından yaşadığı sorunlar mevcuttur.

-Balkan ülkelerinin kendi anayasalarındaki azınlık hakları tam anlamıyla uygulanmamaktadır.

-Balkan Türklerine dil, din ve kimlik açısından yeteri kadar hak ve özgürlük günümüzde de tanınmamaktadır. Son olarak araştırma sürecinde yararlanılan kaynakların ölçütlerini değiştirmedikleri varsayılmaktadır.

6. Araştırma Modeli

Çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Bu araştırma Balkan Türklerinin Güncel olarak yaşadığı sorunları, geçmişte yapılan anlaşma, sözleşme ve anayasal çerçeve ışığında incelediğinden dolayı nitel araştırmanın doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır.

7. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmaya ait veriler, literatür taraması yapılarak, konu ile ilgili kitap, dergi okuyarak ve bölgede yaşayan kişilerin konuya ilişkin videoları incelenerek toplanmıştır.

8. Verilerin Analizi

Doküman analizi ile araştırma düzenlenmiştir. 70 sayfalık kaynak taraması yapılarak analiz tamamlanmıştır. Bu kaynaklardaki temel amaç ve konu ile ilgili verileri açıklayabilecek bilgilere ulaşılmıştır. Özetlenen ve yorumlanan bilgiler çalışmaya eklenmiştir. Bağlı olunan enstitünün tez yazım kılavuzundaki örnekler kodlanarak, veriler ile birleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BALKAN TÜRKLERİNİN ULUSLARARASI HUKUKA GÖRE DURUMU

Uluslararası hukuk, uluslararası var oluşun yalnızca devletlerden oluştuğu tutumunu savunan geleneksel görüşe göre, devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların hepsi biçiminde tanımlanmaktadır. Buna karşı olarak uluslararası toplumun bireylerden oluştuğunu varsayan iddia için uluslararası hukuk, farklı siyasi kuruluşlara bağlı insanların ilişkilerini de düzenlemektedir.⁴¹

Günümüzde uygulandığı düşünülen uluslararası hukukun yani pozitif uluslararası hukukun daha çok bireysel ve devletsel olarak iki görüş arasında var olan bir anlayışı benimsediği görülmektedir. Böylece uluslararası hukuk, devletlere, uluslararası örgütlere veya uluslararası toplumun evrensel çıkarlarını ya da ortak değerlerini ilgilendiren vatandaşa dönük kuralları içermektedir.⁴²

Uluslararası ilişkilerin temelini savaşlar belirlemiştir. Tarihsel süreç insanları, devletler, toplumlar, dinler, ırklar gibi birçok sebeple yaşanan oldukça fazla savaşa şahit etmiştir. Savaşın en büyük sorunlarından biri ise savaş sonrası o ülkede kalan insanlar ve yaşadıkları sorunlardır.⁴³ Uluslararası hukukun ortaya çıkışından sonra gelişmesine eş zamanlı şekilde son yüzyılda savaşın koşul ve kuralları bakımından önemli adımlar atılmıştır.⁴⁴ Böylece ülkede azınlık durumuna düşen, sayıca fazla da olsalar kendi ülkelerinde azınlıkmiş gibi yaşamaya çalışan insanlara uygulanacak muameleler insani boyut kazanmıştır. Ancak günümüzde hala güç dengelerinin uluslararası arenada önemli olması, uluslararası hukukun uygulanmasında büyük engellere ve çifte standartlara sebep olmaktadır. Balkan Türklerinin de hakları bu çerçevede Avrupa Birliği ve

⁴¹ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi Yayınları, 15. Bası, Ankara 2016, s.4.

⁴² Remzi Altunpolat, “**Uluslararası Hukuk Açısından Lozan Barış Antlaşması’nın Siyasal Hükümleri Işığında Türkiye’de Azınlıklar Sorunu: Tarihten Güncelliğe**”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s.1.

⁴³ Pazarcı, **a.g.e.**, s.5.

⁴⁴ Nebahat Arslan-Fadimana Fidan, “Balkan Savaşları Sonrasında Onrasında Yunanistan’da Kalan Türk Esirler Meselesi”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.12, 2012, s.251.

Birleşmiş Milletler gibi önemli uluslararası kuruluşlar tarafından ve uluslararası anlaşmalar ile garanti altına alınmıştır. Fakat uygulamada henüz bu hakların tamamını aldıkları söylenemez.⁴⁵

1.1. Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları Sözleşmesinde Balkan Türklerinin Durumu

Milletler Cemiyeti'nin, İkinci Dünya Savaşı itibariyle yerine kurulacağı belli olan Birleşmiş Milletler Örgütü anlaşmasının taslak hali, Dumbarton Oaks'ta 21 Ağustos ve 7 Ekim 1944 tarihleri arasında İngiltere, Sovyetler Birliği, Çin ve ABD temsilcileri tarafından ele alınmıştır.⁴⁶ 26 Haziran 1945 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin de içinde yer aldığı 51 kurucu üye ile Birleşmiş Milletlerin San Francisco'da kuruluşu gerçekleşmiş ve Dumbarton Oaks Müzakereleri'nde gelen fikirler incelenip onaylanmıştır. Konferansa beş bölgeden birçok ulusun temsilcileri ve farklı dini gruplardan oldukça fazla bir katılım sağlanmıştır.⁴⁷

Birleşmiş Milletlerin getirdiği en önemli yenilik insan hakları sıkıntısını, devletlerin iç işleri olarak gören anlayışın köklü bir değişime uğraması olmuştur. Dünya çapında kurulan bu örgüt hedef olarak yalnızca yaşama ve özgürlük hakkını, devletlerin bağımsızlığını, din hürriyetini korumakla kalmayacağını aynı zamanda insan haklarını korumayı, uluslararası alanda eşitliği destekleyip sağlayacağını da ilan etmektedir. Bu amacın dayanağı Birleşmiş Milletleri kuran sözleşmenin 1/3. maddesi; İnsanlığın var olabilmesi için asıl haklarına sahip çıkılması, hürriyetlerinin insanlar arasında dil, ırk gibi farklılıklara bakılmaksızın herkes için geliştirilmesi ve birbirlerine saygı gösterilmesi, şeklinde temel bir esas olarak belirtilmiştir.⁴⁸

Anlaşmanın 13/2. ve 62/2. maddeleri yine Birleşmiş Milletlerin kolları özelliğindeki Genel Kurul'a ve Ekonomik Sosyal Konsey'e, ayrıma tabi

⁴⁵ İrem Karakoç, "Türk Hukuk Tarihinde Uluslararası Anlaşmaların Uluslararası Hukukun Gelişim Sürecindeki Yeri", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.6, S.2, 2004, s.247.

⁴⁶ Alaaddin Yalçınkaya, "Türk İslam Devletlerinde İnsan Hakları Konusunda Örnek Uygulamalar", **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, S.1, 2011, s.62.

⁴⁷ Arzu Şaybak, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkilerinde Güvenlik Olgusu ve Karşılıklı Çıkarlar", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2006, s.220.

⁴⁸ Alpay Hekimler, "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin Kabul Edilişinin 60. Yıldönümünde Taşıdığı Anlam ve Önemi", **Sosyal Bilimler Metinleri**, 2009, s.5.

tutulmaksızın herkesin temel insan haklarından ve hürriyetlerinden yararlanabilmeleri için bir takım sorumluluklar yüklemektedir.⁴⁹

Anlaşmada temel hedef olarak esas alınan konulardan biri de, devletlerin birbirleri karşısında hak ve yetkiler bakımından eşit olarak kabul edilmesidir. Eşit kabul edilmeleri sebebiyle birbirlerinin egemenliklerine ve sınırlarına saygı duymakla yükümlü oldukları belirtilmiştir.⁵⁰

Birleşmiş Milletler bahsettiklerimiz dışında insan haklarına aşağıda belirtilen maddelerde de yer vermektedir. Bunlar;

55. madde (c); BM'nin yetkilerinden birinin de dil, din ya da ırk ayrımı yapmaksızın tüm bireylerin kişisel hak ve hürriyetlerine her yerde saygı gösterilmesini sağlamak olduğu anlatılmaktadır.⁵¹

56. maddesi Birleşmiş Milletlere üye devletleri, 55. maddedeki hedefleri gerçekleştirmekle tek olarak ya da Birleşmiş Milletler ile birlikte hareket etmeye sorumlu kılmaktadır.

73. maddesi Halkların kendi toplumlarını tam anlamıyla yönetemediği alanların yönetilmesinde yükümlü sayılan veya bunu üstlenen Birleşmiş Milletler üyeleri, söz konusu yerlerde bulunanların çıkarlarının bütün her şeyin önünde yer aldığı fikrini benimsemektedir.⁵²

76. maddenin (c) bendinde ise Birleşmiş Milletlerin üyeleri dil, ırk, ya da cinsiyet farklılaştırması yapmaksızın tüm bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygıyı teşvik etmek ve toplumların birbirlerine bağımlılığını ilerletmek ile

⁴⁹“BM Anlaşması” (2020). (Erişim Tarihi: 02.01.2021). https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf, s.8.

⁵⁰ Kader Özlem, “Soğuk Savaş Sonrası Dönem Türk-Bulgar İlişkilerinde Türk Azınlığın Durumu”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2010, s.51.

⁵¹ İlyas Doğan, “BM'nin Kuruluş Aşamasında Barışı ve İnsan Haklarını Korumaya Yönelik Belgeler Işığında Güncel Bir Saptama”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.13, S.1. 2005,s.64.

⁵² Hande Sevinç, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Koruma Sistemleri”, *İzmir Barosu Dergisi*, 2019, s.562.

yükümlüdürler. Bu maddeler Birleşmiş Milletlere üye ülkelere de farklı yükümlülükler tanımaktadır.⁵³

Birleşmiş Milletler Şartı ile insan haklarına ilişkin ırk, din veya dil ayrımı yapmadan tüm insanların hakları ve temel özgürlüklerden faydalanmasını kolaylaştıracak araştırmalar yapmak Genel Kurul'un işidir. Genel Kurul bu yönde çalışmaya koyulmuş, Ekonomik ve Sosyal Konsey'i de bunun için yetkilendirmiştir. 1946'da İnsan Hakları Komisyonu kurulmuş, kurulan bu komisyon bir yıl sonra faaliyete geçmiştir.⁵⁴

İnsan Hakları Komisyonu'nun hazırladığı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde gerçekleştirilen oylama sonucunda kabul edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin onaylanması, Birleşmiş Milletlerin, temel hak ve özgürlüklere hoşgörünün artması ve yol göstermesi yönünde ilk girişimi olarak kabul edilmektedir. Genel Kurul tarafından İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, tüm toplumların önemli bir başarısı sayılmıştır.⁵⁵

Söz konusu bildiri, devletler hukuku sözleşmesi değil, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı niteliği taşımaktadır. Genel Kurul kararları ise zorlayıcı güce sahip değildir. Bundan dolayı bildirinin devletler hukuku anlamında bir sözleşme olmadığı konusunda ortak görüşler bulunmaktadır.⁵⁶ Buna karşın bildirideki birçok madde çok fazla ülkenin bağlayıcı metinlerinde, anayasa veya yasalarında yer alarak etkin bir hal almıştır. Bu bildirge temel hak ve özgürlüklerin, uluslararası hukuk tarafından korunmasında oldukça büyük öneme sahip bir adım olmuştur.⁵⁷

⁵³“BM Anlaşması” (2020). (Erişim Tarihi: 02.01.2021). https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf, s.22.

⁵⁴ Tacettin Çalık, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında İnsan Haklarının Korunması”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2016, s.79.

⁵⁵“İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” (2008). (Erişim Tarihi: 02.01.2021). <http://dergi.neu.edu.tr/public/journals/7/sayi/NEU-Journal-of-Social-Science-Vol-I-No-1.pdf#page=7,s.2>.

⁵⁶ Fazıl Sağlam, “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde Tüm Hak ve Özgürlüklere Yönelik Kurallar Üzerine Bir Deneme”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.25, S.2, 2019, s.1238.

⁵⁷ Nezir Akyeşilmen, “Uluslararası İnsan Hakları Düzenlemeleri ve Eğitim: Eğitime Hak Temelli Bir Bakış”, **Selçuk Üniversitesi Milli Eğitim Dergisi**, 2014, s.6.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, genel olarak dört grup insan hakkını kapsamaktadır.

-Klasik anlamda birey hak ve özgürlükleri maddelerde temel olarak bulunmaktadır. Bunlar, yaşama, güvenlik özgürlük ve insan onuru işkence ve keyfi tutuklanma yasağını anlatan 5. maddede yer almaktadır.⁵⁸

-Bildirinin bölümleri arasında kişinin grup içinde kullanabileceği haklarda bulunmaktadır. Bunlar 20. Maddede yer alan aile, dernek kurma, konut edinme, sığınma hakkı gibi haklardır.⁵⁹

-Bildiride 18. maddede yer alan üçüncü hak grubu ise siyasi haklardır. Vicdan, düşünce, inanma, ibadet özgürlüğü, gösteri ile toplantı yapma hakkı, örgütlenme ve seçimlere katılma haklarını kapsamaktadır.

-Bildiride yalnızca klasik hak ve özgürlükler değil aynı zamanda sosyal haklarda yer almıştır. Bunlar 27. maddede, bireyin çalışma, çalışacağı yeri özgürce seçme, eğitim alma, seyahat etme, sosyal güvenlik, kültürel yaşam hakkı ve sanat yapma hakkı olarak belirtilmektedir.⁶⁰

İnsan Hakları ile ilgili en ileri yazı BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'dir. Balkan Türklerinin azınlık hakları, azınlık kavramına ilişkin bir içerik bulunmasa da Birleşmiş Milletler Anlaşmasından sonra bu belge ile bir daha uluslararası hukuk bakımından güvence altına alındığı görülmektedir. Temel konumuz olan Balkan Türklerinin azınlık hakları ile ilişkilendirilebilen diğer maddeler şu şekildedir;⁶¹

Madde 6; Tüm bireylerin bulunduğu yer fark etmeksizin, hukuki varlığının tanınma hakkı mevcuttur.

⁵⁸ Ahmet Ulutaş, “Mülteciler ile Sığınmacıların Adalet Erişimi Bağlamında BM İnsan Hakları Mekanizmaları ve Belgeleri”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, 2020, s.624.

⁵⁹<http://dergi.neu.edu.tr/public/journals/7/sayi/NEU-Journal-of-Social-Science-Vol-I-No-1.pdf#page=7>, (Erişim Tarihi: 02.01.2021). s.9.

⁶⁰ Doğan, **a.g.m.**, s.70.

⁶¹ Bulgaristan Türkleri Üzerine Tarih Notları” (2014). (Erişim Tarihi: 08.10.2020). <https://www.bghaber.org/bghaber/bulgaristan-turkleri-ustune-tarih-notlari/>

Madde 7; Tüm bireyler hukuk açısından aynı haklara sahiptir. Ayrım yapılmaksızın kanunun uygulanmasından faydalanma hakları mevcuttur. Belge ile çelişen, farklı tür ayrıştırmalar gözeten uygulamalara karşı eşit korunma hakkı vardır.⁶²

Madde 12; Hiçbir bireyin özel yaşantısına, ailesine konutuna veya haberleşmesine bir sebep olmadan karışılmaz, adına ve şerefine saldırıda bulunulamaz. Bunun gibi karışma ve hücumlara karşı herkesin kanun yoluyla korunma hakkı mevcuttur.

Madde 13. 1; Tüm insanların bir ülkenin topraklarında özgürce gezme ve yerleşme hakkı mevcuttur. 2, İnsanların tümünün kendi devleti de olmak üzere, bir devletten ayrılma ya da ülkesine yeniden yerleşme hakkı mevcuttur.⁶³

Madde 15. 2; Hiçbir bireyin sebepsizce vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirme hakkından taviz verilemez.⁶⁴

Madde 26. 1; Tüm bireyler eğitim hakkına sahiptir. İlköğretim ya da esas eğitim ücretsizdir. İlköğretim ise şarttır. Meslek öğrenme eğitimi tüm bireylere yöneliktir. Yüksek öğrenim, beceriler doğrultusunda tüm bireylere eşitlikte netlik gözetmektedir.

2. Öğretim, bireyin kendini geliştirmeye, temel hak ve hürriyetlere saygı duymaya yöneliktir. Tüm toplumlar, dinsel ve dilsel grupları hoşgörüyü teşvik etmeli, Birleşmiş Milletlerin huzuru bozmama yönündeki çabalarını desteklemelidir.

3. Eğitim görme yaşına gelen öğrencilere sunulacak olan öğretimin çeşidini belirlemek, ilk olarak ebeveynin vereceği karar ile belirlenmektedir.⁶⁵

⁶² “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” (1949). (Erişim Tarihi: 15.10.2020).
<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, s.2.

⁶³ M. Mert Albaz, “Türkiye’de İç ve Dış Tartışma Politikalarına Kaynaklık Eden Bir Belge Olarak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **İnsan Hakları Yıllığı**, C.37, 2019, s.131.

⁶⁴ Sağlam, **a.g.m.**, s.1239.

⁶⁵ “Bakanlar Kurulu Kararı” (2015). (Erişim Tarihi: 04.02.2021).

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/01/EvrenselBeyanname.pdf>

Madde 30; Beyannamenin herhangi bir şartı, topluluk, ülke veya bireye, yasada belirtilen yetkilerinin engellenmesini hedefleyen bir çaba gösterme hakkı tanır biçiminde düşünülemez.⁶⁶

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde azınlıkları içeren herhangi bir maddenin olmamasına karşı, Genel Kurul, bildirgenin ilan edildiği aynı gün Birleşmiş Milletlerin, azınlıkların mevcut sorunlarını görmezden gelemeyeceğine dair 217 C (III) kararı onaylanmıştır. Söz konusu kararda, azınlık sıkıntısının bütün ülkelerde çeşitli karışıklıkta olduğunu, çözümün zorluğu belirtilerek Ekonomik ve Sosyal Konsey'e bu konuyla alakalı önerilerde bulunulmuştur. İnsan Hakları Komisyonu ile Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt-Komisyonu'ndan bu konu ile ilgili faaliyete geçmesini istemiştir.⁶⁷

Bu istekten sonra birçok anlaşma taslağı hazırlanmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından insan hakları ile ilgili düzenlenen birçok sözleşme mevcuttur. Anlaşmaların önemli bir kısmı şu şekildedir;

-Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

-Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

-Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

-İşkenceye ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi⁶⁸

-Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

-Çocuk Hakları Sözleşmesi

- Engelli Bireylerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme

-Bütün Kişilerin Zorla Kaybettirilmeden Korunması Uluslararası Sözleşmesi

⁶⁶ <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.10.2020),s.6.

⁶⁷“Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri” (2020). (Erişim Tarihi: 02.02.2021).<https://www.maltepe.edu.tr/insanhaklari/tr/uluslararasi-i%CC%87nsan-haklari-belgeleri>

⁶⁸ <https://www.maltepe.edu.tr/insanhaklari/tr/uluslararasi-i%CC%87nsan-haklari-belgeleri>

-Bütün Göçmen İşçilerin ve Onların Aile Üyelerinin Haklarının Korunması Uluslararası Sözleşmesi⁶⁹

Ancak bu anlaşmalardan Balkan Türkleri açısından azınlık kavramını kapsayan en önemli sayılabilecek anlaşmalar Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması için imzalanan anlaşma, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve ayrıca Medeni-Siyasi Haklar Sözleşmesidir.⁷⁰

İnsan Hakları Komisyonu, 1949’da hemen çalışmalara başlamasına rağmen devletler arasındaki görüş ayrılıklarını uzlaştırmak 10 seneyi aşkın bir çalışmayı beraberinde getirmiştir. Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Mukavele 21 Aralık 1965’te, 2106 (XX) sayılı BM Genel Kurul kararınca kabul edilmiştir. 4 Ocak 1969’da yürürlüğe giren Irksal ayrımcılık yasağı, insan hak ve özgürlükleri bakımından günümüzdeki anlamı kazandıran ilk sözleşmedir.⁷¹ Bu sözleşme ırk ayrımını tanımlayarak ırk, soy, renk ve etnik köken açısından ayrımcılığı engellemeyi hedeflemektedir. Ayrıca sözleşmeye taraf devletlere ayrımdan uzak durulması, toplumda ayrımcılık ile mücadele için uygun tedbirlerin alınması gibi sorumluluklar yüklemektedir.⁷² Komite’nin de bir ülkenin ırk ayrımcılığına karşı çalışmalar yürütme sorumluluğunu uygulamak amacıyla ilerlediği kanunsal ve diğer çeşitli yolları gözlemlemek için üç ilke oluşturulmuştur. Birincisi, Mukaveleye imza koyan her devletin bu birime istikrarlı olarak bilgi dökümanı verme şartıdır. İkincisi Devletlerin bir başka devleti sözleşme içindeki sorumlulukların yerine getirilmemesi gibi bir konuda şikâyet edebilmesidir. Üçüncüsü ise ırk ayrımcılığı mağduru olduğunu iddia edenlerin Komite’ye kendi devletleri aleyhine itirazda bulunmaları yetkisini

⁶⁹ “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği İnsan Hakları Bilgi Kitapçığı No. 18 Azınlık Hakları” (2007). (Erişim Tarihi: 02.02.2021). http://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2007/04/BM_Bilgi_Kitapcigi_18-Azinlik.pdf, s.3.

⁷⁰ “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme” (2005). (Erişim Tarihi: 03.02.2021). <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/IrkAyrımcılığınınOrtadanKaldırılmasınaDairSözleşme.pdf>, s.2.

⁷¹ Gökçen Alpkaya, “BM’de Irksal Ayrımcılık Yasağı, Erken Uyarı ve Soykırım Suçunun Önlenmesi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.66, S.3, 2011, s.3.

⁷² “Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi” (2010). (Erişim Tarihi: 03.02.2021). <http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/616624235ec5bfe9a540dea627b61f59.pdf>, s.6.

sağlamasıdır.⁷³ Bu prosedür yalnızca söz konusu ülke mukaveleye tarafsız, ayrıca birimin bunun gibi itirazları onaylama hakkını kabul ettiğini açıkladıysa gerçekleşmektedir. Bu sözleşmede ayırım yapmanın yasak olduğu bölümler ekonomik, siyasi, gibi sahalar ile kalmayıp, kamusal alanın diğer bölümlerini de kapsamaktadır.⁷⁴

İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'nden sonra 1966 yılında Genel Kurul'un 2200 (XXI) numaralı kararıyla İkiz Sözleşmeler olarak da ifade edilen⁷⁵ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Mukavelesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Mukavelesi ile 1. Ek Protokol olmak üzere üç belge kabul edilmiş ve New York'ta devletlerin imza ve onayına sunulmuştur. İki sözleşme de Genel Kurul'da kabul edilmiştir. 23 Mart 1976'da uygulanmaya konmuştur.⁷⁶

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde bahsedilmemiş diğer yetkileri de kapsayan, fazla bir içeriği barındıran Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, siyasi açıdan belirlenen hak ve hürriyetleri açık bir biçimde incelemekte, dahası sözleşme modelinde düzenlemektedir.⁷⁷

Balkan Türklerinin azınlık hakları ile ilgili olarak azınlıkların haklarına sahip çıkılmasını içeren 27. madde Birleşmiş Milletlerin sonrasında çıkarılan azınlıklar için hazırlanmış en gelişmiş belge niteliğindedir.⁷⁸ Sözleşmenin 27. Hükmüne göre etnik veya din bakımından farklı azınlıkların mevcut olduğu bölge hükümetlerinde, bu azınlık kişiler aralarında kendi anlayışlarını sürdürebilmelidir. Böylece azınlıkların hakları güvence altına alınmıştır.⁷⁹

⁷³“Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun” (2002). (Erişim Tarihi: 03.03.2021). https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc086/kanuntbmmc086/kanuntbmmc08604750.pdf, s.533.

⁷⁴Alpkaya, **a.g.m.**, s.7.

⁷⁵ Recep Çelik, “**20. Yüzyılda Balkan Türklerinin Siyasal ve Toplumsal Örgütlenmeleri**”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2006, s.104.

⁷⁶ “Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi” (2005). (Erişim Tarihi: 02.01.2021).

https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_05.pdf, s.1.

⁷⁷ http://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2007/04/BM_Bilgi_Kitapcigi_18-Azinlik.pdf (Erişim Tarihi:02.02.2021). s.4.

⁷⁸ A. Fusun Arsava, “Azınlık Hakları ve Bu Çerçeve Ortaya Çıkan Düzenlemeler”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.47, S.1, 1992, s.53.

⁷⁹ Sevindik, **a.g.m.**, s.571.

Sözleşme'nin ikinci maddesi, Sözleşme'ye taraf olan tüm hükümetlerin ırk, dil, cinsiyet, din, siyasi ya da diğer görüşler, milli veyahut etnik köken ya da diğer herhangi bir durum gözetilmeksizin burada tanınan haklara sahip olduğunu beyan etmekte, kendi topraklarında yaşayan ve ikamet eden, o ülkenin egemenliği altındaki tüm bireylerin haklarını garanti altına almayı ve bunlara saygı duymayı içermektedir.⁸⁰

Halkların kendi kaderini tayin hakkına da bu sözleşmede yer verilmiştir. Diğer önemli hak ve özgürlüklerde ise suç unsuru olmadan isteğe bağlı tutuklanmanın önü kesilmiş, tüm bireylerin insanlığa yakışan bir tavır ile karşılanmasının altı çizilmiştir.⁸¹ Benzer biçimde temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 28. maddesi, taraf devletlerce sözleşmenin uygulandığını ya da uygulanmadığını denetlemek için bir denetim organı olarak İnsan Hakları Komitesi kurulmasının gerekliliğini vurgulamıştır.⁸² 18 üyeden oluşan komitenin ilk üyeleri 20 Eylül 1976'da seçilmiştir. İlk oturumunu ise 1977 yılında gerçekleştirmiştir.⁸³

1990'lı yılların sonuna doğru İnsan Hakları Komisyonu'nun fazla siyasallaştığı eleştirilerine karşılık olarak Birleşmiş Milletler, insan hakları düzeninde değişiklik yaparak İnsan Hakları Komisyonu'nu kaldırmış, İnsan Hakları Konseyini kurmuştur.⁸⁴

Çalışmamızın temelini yedi Balkan ülkesi içindeki Türkler oluşturmaktadır. Bunlar giriş bölümünde de bahsettiğim gibi, Bulgaristan, Batı Trakya, Kuzey Makedonya, Romanya, Kosova, Arnavutluk ve Sırbistan'da yaşayan Türklerdir.

⁸⁰“Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme” (1999). (Erişim Tarihi: 02.10.2020). <https://www.ihd.org.tr/ulusal-azinliklarin-korunmasina-k-rve-slee/>, s.98.

⁸¹ Çalık, **a.g.m.**, s.86.

⁸²“Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine Ek İhtiyari 1. Protokol'e Göre Bireysel Şikayet Usulü” (2016). (Erişim Tarihi:02.02.2021).<http://earsiv.erkincan.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12432/3746/MEDEN%C4%B0%20VE%20S%C4%B0YAS%C4%B0%20HAKLAR%20S%C3%96ZLE%C5%96MES%C4%B0%E2%80%99NE%20EK%20%C4%B0HT%C4%B0YAR%C4%B0%201.%20PROTOKOL%E2%80%99E%20G%C3%96RE%20B%C4%B0REYSEL%20%C5%96C%C4%B0KAYET%20USUL%C3%96C.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s.8.

⁸³ Tacettin, “Birleşmiş Milletler Organlarının İnsan Hakları ile İlişkisi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı**, C.2, 2015, s.111.

⁸⁴ Ahmet Ulutaş, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Mekanizmaları Ve Belgeleri Perspektifinden Düşünce ve İfade Özgürlüğü”, **Omdusman Akademik**, C.7, S.13, 2020, s.199.

Birleşmiş Milletlere günümüzde Kosova dışındaki diğer devletler üyedir.⁸⁵ Bahsi geçen bütün sözleşmeler, bağlayıcı nitelikte maddeler içermektedir. Bu maddelerin yok sayılması, uluslararası yaptırımların uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Ek olarak insan hakları konusunda bir devletin maddelere uymaması halinde ülkenin bu antlaşmalara taraf olmaması, onun üzerinden bu yükümlülüğü kaldırmamaktadır. Çünkü insan hakları ve azınlık hakları milletlerarası bir sıkıntıdır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından böyle dile getirilmiştir.⁸⁶

Sonuç itibariyle insan hakları ile ilgili sorunlarda, topraklarında Türk azınlığı bulunduran Balkan ülkelerinin, bu tür sorunları iç mesele olarak kabul etme yetkisi bulunmamaktadır. Balkan ülkelerinin hepsi ile de Türk azınlık haklarının korunması ile ilgili olarak, azınlık durumunun oluşumundan itibaren hem ikili hem çok taraflı antlaşmalar ve buna ek olarak Avrupa Birliği çerçevesinde de birçok anlaşma mevcuttur.⁸⁷

1.2. Balkan Türklerinin Avrupa Birliği Çerçevesindeki Durumları

Azınlıklar ile ilgili Avrupa'da yasal düzenlemeleri incelediğimizde, Avrupa Birliği kurulmadan önce Avrupa Konseyi ve AGİT'in düzenlemeleri yer almaktadır. Bu düzenlemelere Avrupa Azınlık Hakları Rejimi de denilmektedir.⁸⁸ Güncel olarak Avrupa Birliğine Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya üye devletlerdendir. Kuzey Makedonya ve Sırbistan ise aday ülke statüsünde yer almaktadır. Dolayısıyla Avrupa Birliği çerçevesinde yapılan anlaşmalardan sorumlu sayılmaktadırlar.⁸⁹

⁸⁵ “Birleşmiş Milletler üyesi devletler” (2021). (Erişim Tarihi: 03.03.2021).

https://www.turkcebilgi.com/birle%C5%9Fmi%C5%9F_milletler'e_%C3%BCye_%C3%BClkeler#post

⁸⁶ Bkz. Üye ülkelerin, Birleşmiş Milletler Örgütüyle ortaklık yaparak kişisel hak ve yetkilerine ilişkin temel özgürlüklere bütün dünya tarafından fiilen de dikkat edilmesini garanti etmiş olmaları, söz konusu hak ve özgürlüklerin tüm bireylerce aynı biçimde anlaşılması, laf mevzuu taahhüdün uygulanması adına oldukça önemlidir. BM Genel Kurulu, İnsanlık toplumunun tüm fertleri ile organlarının bu beyannameyi devamlı göz önünde bulundurarak tedris ve tahsil yöntemiyle bu hak ve özgürlüklere saygı duymaya, ilerledikçe artış gösteren ulusal ve milletler arası önlemlerle hem üye ülkeler ile hem de bu ülkelerin yönetimindeki devletler ile bu yetkilerin tüm dünyada tanınması için İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini ilân etmektedir. (<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/01/EvrenselBeyanname.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.02.2021).s.1.)

⁸⁷ Ali Biçer, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze 2007, s.15.

⁸⁸ Nihan Köseoğlu, “Batı Balkan Ülkelerinde Azınlık Hakları”, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi**, C.28, S.1, 2020, s.152.

⁸⁹ “Balkanlar'dan Müslüman Türk Kimliğini Silmek Mümkün Değildir” (2019). (Erişim Tarihi: 08.02.2020). <https://www.ytb.gov.tr/haberler/balkanlardan-musluman-turk-kimligini-silmek-mumkun-degildir>

Azınlık durumuna gelen Balkan Türklerini ilgilendiren anlaşma ve sözleşmeler üç ayrı başlıkta toplanmıştır.

1.2.1. Avrupa Konseyi ve Azınlık Hakları

Bu çerçevede sırasıyla Avrupa İnsan Hakları Mukavelesi, Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı, Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi imzalanmıştır.⁹⁰

1.2.1.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Temel olarak insan haklarını ele alan Avrupa Konseyi'nde kabul edilen ilk belge İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'dir. Avrupa İnsan Hakları Mukavelesi'ni Konsey 1950'de onaylamıştır. 1953'te yürürlüğe girmiştir. Bu Sözleşme; dünyada barışın ve adaletin temelini oluşturan özgürlüklere, eşit haklara gösterilen saygıya adanarak yapılmıştır. Avrupa Ülkeleri tarafından, söz konusu hakların uygulanması amacıyla yapılan ilk ataktır.⁹¹ Kuruluş, İnsan hakları ihlallerini kontrol etmek amacıyla İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı tesis etmiştir.⁹²

Bahsi geçen sözleşme azınlık haklarını doğrudan düzenlememekte sadece dolaylı olarak bu hakları koruma altına almaktadır. Azınlıklara ilişkin bir hüküm içermemektedir. Ancak azınlıkların korunması bakımından Avrupa İnsan Hakları Mukavelesi'nin özellikle 14. hükmünün ayırım gözetmeme ilkesi önemli olarak görülmektedir.⁹³ Bu madde ile ırk, din, etnik köken gibi kıstaslara ek olarak, milli azınlığa tabi olmak kıstasını da bildirerek, böyle konularda ayırım yapılmayacağı hükme bağlanmış fakat azınlıklar bakımından özel haklara yer verilmemiştir. Bu

⁹⁰ "Avrupa Konseyi – Sözleşmeler" (2020). (Erişim Tarihi: 06.07.2021).

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/30-avrupa-konseyi-sozlesmeler/>

⁹¹ Hilal Sanioğlu, "Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006, s.33.

⁹² Fulya Köksoy, "Avrupa Birliği'nin Azınlık Politikaları Çerçevesinde Fransa'da Romanlar: Nicholas Sarkozy Dönemi", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2019, s.98.

⁹³ Ailin İsmail, "Yunanistan'da Azınlık Hakları: Batı Trakya Türk Azınlığı Örneği", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s.17.

hükme göre, yaşama hakkı, kişi güvenliği ve özgürlüğü, din, vicdan ve ifade özgürlüğü gibi haklardan tüm bireyler eşit biçimde faydalanacaktır.⁹⁴

1.2.1.2. Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı

Avrupa ülkelerinin genelinde derin bir sürecin sonucu olarak, nüfusun neredeyse çoğunluğunu farklı dil konuşan gruplar oluşturmaktadır.⁹⁵

Bu sözleşmenin hazırlık aşaması uzun süren çalışmayı beraberinde getirmiştir. Hazırlık aşaması, Avrupa'daki bölgesel ve azınlık dillerinin durumunun incelenmesini gerekli kılmıştır. 1984'te kırkın üzerinde dili temsil eden yaklaşık 250 uzman kişi bu konu için toplanmış, söz konusu taslak uzmanlar grubunun yardımıyla oluşturulmuştur.⁹⁶

Söz konusu metin 1992 yılında Komite aracılığıyla şart şeklinde onaylanmıştır. Avrupa Konseyi'ne üye devletler tarafından 5 Kasım 1992'de Stasburg'ta imzaya açılmış, 1998'de yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe girdikten sonra Avrupa Konseyi'nin önemli amaçlarından biri olan kültürel değerlerin korunması konusunda büyük bir adım atılmıştır.⁹⁷

Azınlık Dilleri Şartı'nın giriş bölümündeki en önemli kısım, kültür ve kültürel mirasın ayrılmaz bir parçası olan bölgesel ya da azınlık dillerini korumak ve geliştirmek olarak belirtilmiştir. Yani dilin tanımı ne kişisel bir hak olarak ne de herhangi bir etnik, sosyal grubun aracı olarak tanımlanmamıştır.⁹⁸

Bölgesel ve azınlık dilinin tek bir tanıma sıkıştırılamayacağı için, önerilen farklı tip tedbirlerin uygulanmasının sağlanması, meşru kabul edecek miktarda

⁹⁴ Y. Geylani Arslan, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Bağlamında Ayrımcılık Yasağı", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s.24.

⁹⁵ "Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı" (2011). (Erişim Tarihi: 02.03.2021). <http://www.bued.boun.edu.tr/turik.asp?id=65>

⁹⁶ Gonca Bahadır, "Avrupa Birliği'nin Azınlık Politikası ve Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye'deki Azınlıklar", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s.204.

⁹⁷ Yasemin Görüm, "Avrupa Konseyi, Agit ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu", Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s.191.

⁹⁸ Hasan Tunç, "Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye", Gazi Üniversitesi Hukuk Dergisi, 2011, s.22.

bireyin kendisini anlatmak, dile getirmek için bulundukları bölge şeklinde bahsi geçen Şart'ın kapsamına açıklık getirilmiştir.⁹⁹

Bazı siyasi düşünürlere göre Şartı imzalayan devletlere az oranda sorumluluk yüklenmekte ve yükümlerini yerine getirmeyenlere uygulanacak yaptırımlar zayıf olarak nitelendirilebilmektedir. Şart'ın hangi dilleri kapsadığı da yine anlaşılmaya göre serbest bırakılmış, net olarak belirtilmemiştir. Dilleri belirleme yükümlülüğünü devletlere bırakmaktadır. Fakat buna rağmen Şart, Avrupa Konseyi'nin azınlık dillerini koruma konusunda gerçekleştirdiği önemli bir gelişmedir. Avrupa Birliği azınlık politikalarının temelinde, güvenlik açısından korku ve endişe yer almış olsa da politikalar, azınlıkların hakları temel alınarak geliştirilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁰

1.2.1.3. Ulusal Azınlıkların Korunması Adına Çerçeve Sözleşmesi

Uluslararası düzeyde sıkıntı yaratan, azınlık haklarının sağlanması konusu Avrupa Konseyi ve kurumsallaşan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı gibi alanlarda tartışılmıştır. Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve 1995 yılında imzalanan Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi, hazırlanmış en yeni belgelerden birini oluşturmaktadır. 1 Şubat 1998'de uygulamaya konan bu sözleşme, etnik azınlıkların korunması için yasal olarak bağlayıcı ilk uluslararası belgedir. Bu mukavele ile amaç, Kopenhag Belgesi'ne Taraf devletlerin sorumluluğu altına girdikleri taahhütlerin, yasal yükümlülüklerle dönüştürülmesidir.¹⁰¹

Söz konusu Çerçeve Sözleşmesi'nin giriş bölümünde; Sözleşmeyi imzalayan Avrupa Konseyi üyesi devletler ve diğer devletlerin ulusal azınlıkların korunmasının bu bölgede barış, istikrar ve demokrasi bakımından yok sayılamayacağını belirterek uzlaştıkları ifadesi yer almaktadır. Bu uluslararası

⁹⁹ Nesrin Demir, "Avrupa Konseyi Sözleşme Ve Şartlarının Avrupa Birliği Kopenhag Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, C.6, S.2, 2006, s.163.

¹⁰⁰ Kansu Dinçer (2005). "Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı Üzerine Bir Değerlendirme". (Erişim Tarihi: 02.02.2021). <https://www.kaffed.org/bilgi-belge/insan-haklari/item/52-bolgesel-ve-azinlik-dilleri-avrupa-sarti-uzerine-bir-degerlendirme.html>

¹⁰¹ <https://www.ihd.org.tr/ulusal-azinliklerin-korunmasina-k-rve-slee/> (Erişim Tarihi: 02.03.2021).

hukuk belgesinde esasen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde ulusal azınlık durumundaki grupların haklarını güvence altına alma niyeti göze çarpmaktadır.¹⁰²

Sözleşme beş bölümden oluşmaktadır. 1-3 maddeleri; uluslararası işbirliği, anlaşmanın iyi niyetle uygulanması ve bireylere ulusal azınlık olarak görülmesini seçme ya da reddetme hakkı tanınmıştır. Bu sözleşme azınlığa mensup kişilerin ana dillerini öğrenme ve öğretme, o dilde bilgi edinme, konuşma özgürlüğü, yayma, eğitim tesislerinin mülkiyeti, bu dillerde ve kuruluşlarda ad ve soyadlarının kullanılması gibi haklarını korumaktadır.¹⁰³ Genel olarak sözleşme kültürel hakları düzenlemektedir. Sözleşme’de ulusal azınlık kavramından bahsetme sebebi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 14. Hükümünde de milli azınlık teriminin kullanılması olarak ifade edilmiştir. Fakat Sözleşme ulusal azınlık kavramının tam olarak neyi ifade ettiğini açıklamamıştır. Bu konuda herhangi bir tanım ortaya konulmamıştır.¹⁰⁴ Söz konusu belirsiz ifadeler yalnızca küresel açıdan güçlü devletlerin, güçsüzlere karşı kullanabileceği bir konu olarak nitelendirilebilmektedir. Bakanlar Komitesi’nin, doğrudan uygulanabilirliğe sahip olmayan bu sözleşmenin öngördüğü kontrol mekanizması ile mukavelenin uygulanmasını denetleme yükümlülüğü olduğu açıktır. Kontrol, Üye Devletler tarafından sunulan raporlarla yapılmakta ve bireysel bir talebe yetki vermemektedir.¹⁰⁵

¹⁰² “Ulusal Azınlıkların Seçim Süreçlerine Katılımını Teşvik Etme ve İzleme üzerine El Kitabı” (2020). (Erişim Tarihi: 03.03.2021). “<https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/02/azinliklar-secim-el-kitabi.pdf>, s.57.

¹⁰³ <https://www.ihd.org.tr/ulusal-azinliklerin-korunmasina-k-rve-slee/> (Erişim Tarihi: 02.10.2020)

¹⁰⁴ <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/02/azinliklar-secim-el-kitabi.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.03.2021). s.57.

¹⁰⁵ <https://www.ihd.org.tr/ulusal-azinliklerin-korunmasina-k-rve-slee/> (Erişim Tarihi: 02.03.2021)

1.2.2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ile Azınlık Hakları

1.2.2.1.Helsinki Nihai Senedi

Helsinki Danışmaları uyarınca yürütülen hazırlık görüşmeleri 1973-1975 yılları arasında Cenevre’de yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda kabul edilecek metin hazırlanmıştır.¹⁰⁶

Helsinki Sonuç Belgesi 1 Ağustos 1975’te imzalanmıştır. Uluslar arasındaki ilişkilerin daha iyi bir düzeyde gelişmesinde temel faktör olan Helsinki Nihai Senedi diye de bilinen, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Nihai Senedi imzalanmış ve böylece AGİT denen uluslararası organizasyonun temeli atılmıştır.¹⁰⁷

Helsinki Nihai Senedi azınlıkların korunması ve bundan doğan tartışmaların engellenmesi için bir düzenleme getirmiştir. Bunun için de Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği kurulmuştur. Bu belgede azınlıklarla ilgili olarak en önemli nokta, Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliğinin kurulması sayılmaktadır.¹⁰⁸ Yüksek komiserlik önlem alma mekanizmasıdır. Devletler arasında ya da devlet içi tartışmaya neden olma ihtimali olan azınlık sorunlarını takip edecektir.¹⁰⁹ 1992 yılında yapılan Helsinki Zirvesi ise 1975’deki Helsinki ilkelerini teyit etmiştir. Buna ek olarak AGİK’e değişimin iradesi görevini vermiştir. İnsan hakları konusunda da sorumluluklar AGİK Belgeleri çerçevesinde tekrar teyit edilmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁶ Jale Civelek, “Helsinki Son Senedi, Paris Şartı Ve Agit”, **Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 2015, s.2.

¹⁰⁷ Roman Velez, “**Moldova’da Ulusal Azınlıklar Ve Agit’in Rolü: Gagauz Örneği**”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s.36.

¹⁰⁸ Çağatay Okutan, “TEORI VE Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 2012, s.70.

¹⁰⁹ Ertan Erol, “Dil ve Güvenlik: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın Azınlık Dili Politikası”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, C.15, S.23, 2017, s.304.

¹¹⁰ Bilal Karabulut, “Helsinki’den Astana’ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT’in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, 2011, s.3.

1.2.3. Avrupa Birliği ve Azınlık Hakları

1.2.3.1. Maastricht Anlaşması

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan itibaren yani 1950 yıllarında, Avrupa'da barışın sağlanabilmesi adına Avrupa'nın bütünleşmesi yönünde düşünceler gündeme gelmiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu oluşturulmuştur. Bu günden itibaren ise Avrupa Birliği denilen taslak gelişmeye başlamıştır.¹¹¹

Avrupa Birliği entegrasyonunun ilk adımı, hükümet ve devlet başkanlarının da katıldığı, 1972 yılındaki Paris Zirvesi olmuştur. Yürütölen çalışmaların ardından Avrupa Topluluğuna üye 12 devlet ve iktidar sahiplerinin 1991'de kabul ettikleri, 1992 yılında Dışışleri Bakanı tarafından onaylanan Maastricht Anlaşması diğer adıyla Avrupa Birliği Anlaşması, 1 Kasım 1993 tarihinde uygulamaya konmuştur.¹¹²

Avrupa Birliği, huzur ortamı sağlamak ve ekonomik, sosyal gelişmeyi teşvik etmek hedefi ile on beş üye hükümeti bulunan bir örgüt halini almıştır. Bu yaklaşım ile topluluğun amaç ve görevleri, bir ekonomik ve parasal birliğin oluşturulması, ortak bir dış ve güvenlik sisteminin kurulması, bir arada anlayışını yaşatmak, hukuk ve iç işleri ile ilgili birlik oluşturmak, insan haklarının temel ilke sayılması biçimindedir.¹¹³ Temelinde özel hayatın gizliliği, yayın yapma özgürlüğü, işkence etme engeli gibi temel konuları barındırmıştır. Yukarıda bahsedilen Maastricht Antlaşması'nın önsözünde, demokrasi, bireysel haklara ve temel hürriyete saygı duyulmasına ek olarak hukukun üstünlüğü vurgulanmıştır.¹¹⁴

¹¹¹ Muhsin Hesapçioğlu-Cem Topsakal, "Avrupa Birliği Sürecinde Eğitim ve Avrupa Vatandaşlığı", **İstanbul Üniversitesi Dergisi**, 2013, s.76.

¹¹² Hümeýra Uzuner, "Amsterdam Antlaşması ile Getirilen Yenilikler ve Bunların Avrupa Birliđi'ne Etkileri", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s.12.

¹¹³ Gözde Yılmaz, "Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.14, S.2, 2015, 116.

¹¹⁴ Hesapçioğlu- Topsakal, **a.g.m.**, s.76.

1.2.3.2. Kopenhag Anlaşması

1993 yılındaki Kopenhag zirvesinde Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin hükmettiği alanın büyümesiyle Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkeleri de içereceğini onaylamış ve bu ülkelerin resmi katılım için aday olma kriterlerini belirlemiştir.¹¹⁵ Bu kriterler üç gruba ayrılmıştır: Topluluğun siyasi, ekonomik ve yasal geçişi. Konumuz açısından bu üç grubun siyasi kriterleri önemlidir. Konumuz açısından siyasi kriter önem arz etmektedir. Bu kriter demokratik ortamı, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını sağlayan kuruluşların mevcut olduğunu doğrulanmaktadır.¹¹⁶

Kopenhag Belgesi'ne göre, ulusal azınlığa sahip olanlar ana dillerini gündelik hayatlarında özgürce kullanabileceklerdir. Milli azınlığa tabi kişiler, ulusal hukuka tezat düşmeyecek şekilde özgün eğitim, dini ve kültürel kurumlarını kurabileceklerdir.¹¹⁷ Aynı şekilde dini faaliyetlerine devam edebileceklerdir. Azınlıklar kendi içlerinde engel olmadan bir araya toplanabilir, etkinlikler gerçekleştirebileceklerdir. Ana dillerinde okuma ve eğitim hakları vardır. Sivil toplum kuruluşlarında çalışma hakları mevcuttur.¹¹⁸

Bu haklara bakıldığında Avrupa Birliği belirgin biçimde Kopenhag siyasal kriterleri çevresinde azınlık haklarına sahip çıkılmasını eksiksiz üyelik yolunda ön koşul saymıştır. Söz konusu kriterlerde konu edilen azınlıklara ilişkin ölçüt aslında, Avrupa Birliği'ne yeni katılacak ülkelerdeki azınlık sorunlarının Birlik'e gönderilmesini engellemeye yöneliktir. Yani burada azınlıkların hakları mevcuttur. Aynı şekilde devletin de kendi toprakları üzerindeki azınlıkları koruma görevi vardır. Böylece azınlıkların korunmasını kriter olarak belirten Avrupa Birliği'nin bu sahada önemli bir güç şeklinde var oluşu, uluslararası hukukta belirsiz hal alan azınlık sorunlarına yeni bir kapsam getirmiştir.¹¹⁹ Buna ek olarak

¹¹⁵ Melih Akdeniz, "1930'dan Yunanistan'ın Avrupa Birliği'ne Girişine Kadar Batı Trakya Türkleri (1930-1981)", Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2015, s.41.

¹¹⁶ Demir, **a.g.m.**, s.158.

¹¹⁷ "Kopenhag Kriterleri" (2020). (Erişim Tarihi: 05.03.2021). <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/kopenhag-kriterleri.pdf>, s.2.

¹¹⁸ Füsün Arsava, **Azınlık Kavramı Ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler Ve Özellikle Medeni Ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara 1993, s.96.

¹¹⁹ Y. Görüm, "Avrupa Konseyi, Agit ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu", Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s.241.

Kopenhag Belgesindeki ifadeler, Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Sözleşmesi'nin de ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.¹²⁰

1.2.3.3. Amsterdam Antlaşması

Torino'da başlayan, Avrupa Birliği'nin genişlemesi ile ilgili gerçekleşen konferans Haziran 1997'de Amsterdam Zirvesi ile devam etmiştir. İmzalanan Maastricht Anlaşmasının kapsamı genişlemiş ve bu anlaşma imzalanmıştır. 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir. Söz konusu anlaşma Avrupa Birliği'nin, güvenliğinin oluşturulmasında azınlıkların rolü konusundaki düşüncenin geliştiğinin göstergesi olmuştur.¹²¹

Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Birliği Anlaşması'na 7. madde eklenmiştir. Bu madde ile üye devletlerden birinin özgürlük, demokratik tutum, temel haklar ve hukukun belirleyiciliği ilkelerine tezat hareketler sergilenmesi halinde gerekeni yapma hakkı mevcuttur.¹²²

Amsterdam Antlaşması, Avrupa Topluluğu Anlaşması'nın 13 numaralı protokolünde de farklılık yaparak Konsey'in, dil ırk inanış gibi ayrımcılığa karşı saf tutarken buna uygun biçimde yaptırım uygulama hakkı vardır.¹²³ Söz konusu konsey bu hakkı uygularken Avrupa Topluluğu Anlaşması sınırlarından çıkmayacaktır. Komisyonun talebi ve parlamentonun onayı alınsa da oy birliği belirleyici olacaktır. Anlaşma bu kapsamda insan haklarının korunması bakımından atılan adımlar içinde en önemlisi olarak nitelendirilebilmektedir.¹²⁴

¹²⁰ Hatice Yazgan, "Avrupa Birliği Genişlemesinde Azınlık Koşulu: Doğu Genişlemesi ve Türkiye", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C.12, S. 47, 2015, s.102.

¹²¹ M. Emin Kocaman, "Avrupa Birliği Ortak Dış Ve Güvenlik Politikası'nın Gelişimi ve Türkiye'nin Rolü", **SOBİAD**, 2016, s.263.

¹²² Tzichan Kara, "Avrupa Birliği Azınlık Politikası Çerçevesinde Batı Trakya Türklerinin Sorunlarının İncelenmesi", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005, s.56.

¹²³ "Amsterdam Anlaşması" (2007). (Erişim Tarihi: 02.02.2021).<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/156/ekutuphane2.1.2.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> s. 6.

¹²⁴ Fatos Jetishi, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişim Süreci ve Kosova Krizi", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s.63.

1.3. Balkan Türklerinin Yapılan Uluslararası Anlaşmalara Göre Durumları

1.3.1. 1830 Tarihli Londra Protokolü ve 1881 Tarihli İstanbul Uluslararası Sözleşmesi

Rusya, İngiltere ve Fransa'nın da katıldığı, Yunan Devleti'ni bağımsız ülke kabul eden protokol 1830 yılında Londra'da imzalanmıştır. 1832 yılında da bu bağımsızlık Osmanlı'ya duyurulmuştur.¹²⁵

Etnik azınlık durumunda olan Müslümanlara, 1830 tarihli Londra Protokolü bazı hak ve yetkiler tanımıştır. Müslüman Türklerin dinlerine, geleneklerine saygı gösterileceği, Yunan uyruklu Ortodokslarla eşit haklardan faydalandırılarak hukuki eşitlik sağlanacağı belirtilmiştir.¹²⁶ 4. maddeye göre: Müslüman Türklerin çiftlikleri gibi her tür kaldırılamaz mülkleri, bireyin ya da cemaatlerin olmasına bakılmaksızın Osmanlı hukukuna bağlı olup resmi olarak tanınacak ve korunacaktır. Elde edilen gelirler ile ise okul gibi vakıflarda korunacaktır.¹²⁷

Bu Protokolün beşinci hükmünde Yunanistan'ın, Osmanlı'nın da yaptığı şekilde kapsamlı bir af çıkaracağı, müttefiklerinin maddi varlıklarını koruyacağı belirtilmektedir. Bu müttefiklerden azınlık durumunda olan Müslümanlar, yaşadıkları bölgelerde mülkiyetlerine sahip çıkabileceklerdir.¹²⁸

8. madde de ise Türklerin dini inançlarını özgürce gerçekleştirebileceği hükmü bulunmaktadır. Bu madde ile Yunanistan'da yaşayan Türkler; din ve inanç hürriyetleri, cemaatlerin özerkliğinin idare edilmesi, kendi liderleri ile bağlantı kurulması gibi konularda Yunan hükümetinin engel olamayacağı haklar elde etmişlerdir.¹²⁹ Söz konusu protokol 8 Nisan'da Yunan hükümetine iletilmiş,

¹²⁵ Bürkem Yılmaz, "II. Dünya Savaşı Sonrası Yunanistan'daki Türk Azınlığı'nın Durumu (1945-1960)", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, s.17.

¹²⁶ Fatih Baysal, "Türk Yunan İlişkilerinde Bir Sorun Alanı: Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2013, s.25.

¹²⁷ İlhan Ahmet, "Yunanistan Batı Trakya'da Var Olan Osmanlı Türk Vakıflarının Hukuki Statüsü ve Fiili Durumu", FSM Dergisi, 2013, s.2.

¹²⁸ Zeynep Erbir, "Lozan'da Batı Trakya'nın Hukuki Durumu", Küresel Siyaset Merkezi, 2020, s.8.

¹²⁹ Bülent Çelikmen, "Azınlık Hakları ve Avrupa Birliği Kapsamında Batı Trakya Türklerinin Sorunları", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s.57.

Yunanlıların karara bağlanan sınırlar konusunda memnuniyetsizliği sebebiyle hükümlerin uygulanamayacağı belirtilmiştir.

Yunan Hükümeti'nin, Taselya bölgesini kendi alanı içine dahil edecek şekilde kapsamlı bir hal alması ile Rusya, Almanya, Avusturya, İngiltere, Fransa, Almanya ve Osmanlı İstanbul Uluslararası Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Böylece Yunanistan coğrafyasında mevcut olan Türklerin hakları protokoldeki şekli ile güvence altına alınmıştır.¹³⁰

1.3.2. Berlin Antlaşması (1878)

13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanarak Ayastefanos Antlaşması'nın yerine yürürlüğe girmiştir. 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi sonucunda imza koyulan bu anlaşma ile Bulgaristan padişaha bağlı bir prenslik olarak kurulmuştur.¹³¹ Berlin Antlaşması'nın 22. Hükümü, Bulgaristan Devleti ve orada yaşayan Bulgarlar ile ilgilidir. Bu hal, Bulgaristan'ın üye ülkeler arasında ki ehemmiyetini belirtmektedir.¹³² Bu anlaşma ile Türkler ilk kez azınlık durumuna düşmüştür. Antlaşmanın 4. Hüküm, 2. Paragrafında, Bulgaristan Devleti'nde bulunan Türklerin hak ve önceliklerine itibar edileceğine değinilmiştir. O zamanın koşullarında din merkezli bir milliyetçilik anlayışı ile idare edilen Osmanlı'ya karşı, azınlıklar için Müslüman denilmesi uygun bulunmamış olsa gerek ki Türk sözcüğü geçmiştir.¹³³

Berlin Anlaşması'nın beşinci maddesi ile azınlıklara hak ve özgürlükler tanınmıştır. Bulgarlardan sonra en fazla nüfus Türklere aittir. Yani azınlık hakları en çok Türk azınlığı kapsamaktadır. Türklere kültürel ve din yönünde imtiyaz verileceği ve bunların herhangi bir biçimde engellenmeyeceği ön görülmektedir.¹³⁴

¹³⁰ Özlem Keyvan, “Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Türkleri Sorunu”, **Acarindex**, 2012, s.3.

¹³¹ Meşkure Börklü, “Tarihi Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye'nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları”, **Bilig**, 1999, s.63.

¹³² Zübeyde Yağcı, “Berlin Antlaşması'ndan Sonra Müslümanların Karadağ'da Kalan Arazileri Meselesi”, **Türk Tarih Kurumu**, 2016, s.178.

¹³³ “Berlin Kongresi ve Berlin Antlaşması” (2020). (Erişim Tarihi: 02.09.2020). <https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=46&arsiv=1&typ=1>

¹³⁴ F.Menteş, “**Bulgaristan Türklerinin Dini Eğilimleri ve Sorunları (1989-1990'da Lüleburgaz'a Yerleşenler Örneği)**”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s.15.

Bulgar Hükümeti'nde dinsel bakımdan ayırım gözetilemeyeceğinin, farklı din mensubu olan azınlıkların, Bulgarların yararlandığı haklardan yararlanacağını altını çizmektedir.¹³⁵ Bu hükmün birinci cümlesinde, Berlin Antlaşmasının, Bulgaristan milli hukukunun esası niteliğinde olduğunu, Bulgaristan'daki kanunların bununla çelişecek maddeler içermeyeceğini ve bu anlaşmanın Bulgaristan'ın hukukuna göre üstün kabul edildiği açıkça ifade edilmektedir.¹³⁶

1.3.3. İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi (1909)

1878'den 1908'e kadar padişahın yönettiği bir Prenslik olan Bulgaristan 1908'de bağımsızlığını kazanmıştır. Bu bağımsızlığın kabul edilmesi hedefiyle Osmanlı Hükümeti ve Bulgar Hükümeti 1909'da bir protokol imzalanmıştır.¹³⁷ İstanbul'da imzalanan bu protokole bir mukavele de eklenmiştir. Bulgar Hükümeti'deki Türk-İslam kuruluşunun hak ve malları ile ilgili konuları içeren bu mukavelede, burada bulunan Türkler, Bulgar vatandaşlar ile eşit haklardan faydalanacak, camilerine, okul ve kültürel kuruluşlarına sahip çıkarak yaşatacaklardır.¹³⁸ Bulgaristan, Türk-İslam Cemaatine ait olan yapıtları koruyacak, korumak için ise bütçeye gerekli maddi yardımı yapacaktır. Bulgaristan tüm bu maddeleri, Türk Hükümetine uygulamak için yükümlenmiştir. Türkiye, hem Bulgar Hükümeti'ndeki Türkler, hem de orada mevcut olan Türk İslam Cemaati'nin yapıtları ile ilgili söz ve yetki sahibi olacaktır.¹³⁹

1.3.4. 1913 Antlaşması ve Müftülerle İlgili Mukavele

Yaşanan Balkan Savaşları sonrasında, 1913'te İstanbul'da Türk Hükümeti ve Bulgar Hükümeti arasında bir Barış Anlaşması imzalanmıştır. Buna ek olarak birde iki hükümet arasında sözleşme imzalanmıştır.¹⁴⁰ Bu anlaşma ve sözleşmede Bulgaristan Türklerinin azınlık hakları yine vurgulanmıştır. Osmanlı'nın Edirne

¹³⁵ Saide Yapıcı, "Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya'da Dini Haklar Meselesi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.11, 2019, s.59.

¹³⁶ M. Taş, "Bulgaristan ve Yunanistan'da Türk Azınlıkların Siyasi Hakları", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007, s.27.

¹³⁷ Dilek Barlas-Yonca Köksal, "Balkanlarda Müslüman/Türk Azınlıklar; Yunanistan, Bulgaristan ve Makedonya Örnekleri 1913-1939", *Koç Üniversitesi*, 2010, s.231.

¹³⁸ Ahmet Maranki, "Sosyal Yönleri İtibariyle Bulgaristan'da Göç", Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul 1990, s.24.

¹³⁹ Şimşir, *a.g.e.*, s.484.

¹⁴⁰ Tekin Akıllıoğlu, "Bulgaristan'ın Türk Azınlığa Karşı Giriştiği Uygulamaların Uluslararası İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.44, S.3, 1989, s.144.

şehrinden Kırcaali, Mestanlı gibi çoğunluğu Türklerin oluşturduğu alanlar Bulgaristan'a katılmıştır. ¹⁴¹ Anlaşmanın yedinci Maddesi, Bu yeni toprakları içermektedir. Bu bölgede bulunan Türklerin, Bulgarlar gibi vatandaş sayılacakları, yalnızca istedikleri takdirde dört yıl içinde ülkeyi bırakıp gidecekleri, götürebilecekleri malları yanına alacakları, diğer maddi varlıklarını ise üçüncü derece yakınları vasıtasıyla faaliyete geçirebilecekleri, anlaşma ile güvence altına alınmıştır. ¹⁴²

1.3.5. 1913 tarihli Atina Antlaşması Ve 3 Numaralı Protokol

İkinci Balkan Savaşı'ndan sonra Kavala, Dedeağaç ve tüm Trakya'ya sahip olan Bulgar Hükümeti ile 29 Eylül tarihinde, Selanik, Girit ve Güney Makedonya'yı ele geçiren Yunanistan ile 14 Kasım 1913 tarihinde pakt imzalanmıştır. ¹⁴³

Yunan Hükümeti'nde Müslümanlara sağlanan yetkilerin en kapsamlısını içeren Atina Antlaşması, 1830 tarihli Protokol'ün, 1881 tarihli İstanbul Mukavelesi'nin ve 1913 Anlaşması'nın özelliklerini içermektedir. ¹⁴⁴

Atina Anlaşması'nın 11. Maddesi Yunanistan'daki Türk azınlık için büyük öneme sahiptir. Söz konusu maddeye göre Yunan Hükümeti'nin aldığı bölgelerde bulunan azınlıkların yaşamları, dinleri ve kültürel faaliyetleri güvenceye alınacaktır. Türk azınlıklar Yunan kökenli insanlarla eşit haklara sahip olacaktır. Dinleri için gerekli ibadetleri de gereklerini de açıkça yerine getirebileceklerdir. ¹⁴⁵

Antlaşmaya ekli üç numaralı protokole göre ise bu anlaşma, sadece Yunan Hükümeti'ne kalan bölgelerde değil, bu ülkenin sahip olduğu tüm topraklarda geçerli sayılmaktadır. Yunanistan ile Türkiye arasında şuan bile tartışma konusu olan bu metinle ilgili, Yunan Hükümeti 1981 yılında Türk Hükümeti'ne gönderdiği notalar aracılığıyla mukavelenin kabul edilmediğini savunmaktadır.

¹⁴¹ Firdevs Temizgüney, "Balkanlar'dan Gelen Müslüman Göçmenlerin Malları Sorununa Genel Bir Bakış (1913-1918)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.18, S.3, 2014, s.55.

¹⁴² Şimşir, *a.g.e.*, s.485.

¹⁴³ İlhan Ahmet, "Yunanistan Batı Trakya'da Var Olan Osmanlı Türk Vakıflarının Hukuki Statüsü ve Fiili Durumu", *FSM Dergisi*, 2013, s. 338.

¹⁴⁴ Temizgüney, *a.g.m.*, s.63.

¹⁴⁵ Esra Özsüer, "Balkan Savaşından Lozan'a Yunanistan'da Ekalliyet Sorunu ve Müslüman Nüfus", *Tarih Okulu Dergisi*, C.11, S.34, 2018, s.482.

Çünkü bu protokol kapsamında Yunanistan, içinde Müslümanların bulunduğu herhangi bir alanı daha alırsa, bahsi geçen kural o bölgede de uygulanacaktır.¹⁴⁶

1.3.6. Neuilly Barış Antlaşması (1919)

Birinci Dünya Savaşı hız kazanırken uluslararası arenada ortaya çıkan ayrışmalar İstanbul ve Sofya'yı da sarsmıştır. Bulgaristan harpta yenik düşerken, İtilaf ülkeleriyle 27 Kasım 1919'da Neuilly'de barış antlaşması yapılmıştır.¹⁴⁷ Anlaşma, İngiltere, Fransa, İtalya, ABD ve Japonya gibi güçlü ülkeler ve bu ülkeler ile ittifak durumunda olan Yunanistan, Belçika, Romanya, Çin, Portekiz, Küba, Polonya, Çekoslovakya, Siyam ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Bulgar Hükümeti ile yapılmıştır. Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'nin 1913 yılında Bükreş Antlaşması ile çizilen sınır hatları Neuilly Barış Antlaşması sonucu değiştirilmiştir. Osmanlı'nın işine yarayacak şekilde düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁸

Osmanlı'nın imzası bulunmayan bu pakt dokuz bölümden oluşmaktadır. Paktın dördüncü bölümü bölgede yaşayan azınlıklarla ilgilidir. Söz konusu anlaşmanın dördüncü bölümünü kapsayan maddelere göre;

*Bulgaristan ırk, dil ve din konusunda ayrıştırma yapmayacak, bölgede bulunan azınlığa eşitlik sağlayacaktır.¹⁴⁹

*Bulgar Devleti'nde yaşayan azınlıklara kendi ibadetlerini yapma özgürlüğü tanınacak, Bulgar milletine benzer şekilde temel haklarını kullanmak için bir engelle karşılaşmayacaktır.

*Azınlığın nüfus bakımından fazla bulunduğu bölgelerde, Bulgaristan devlet bütçesinden azınlık kuruluşlarına yardımda bulunacaktır.¹⁵⁰

¹⁴⁶ <https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=52&arsiv=1&typ=1>

¹⁴⁷ F. Menteş, "Bulgaristan Türklerinin Dini Eğilimleri ve Sorunları (1989-1990'da Lüleburgaz'a Yerleşenler Örneği)", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, SBE, Ankara 2011, s.18.

¹⁴⁸ İbrahim Kamil, "Neuilly Barış Antlaşması ve Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi (1919-1927)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.60, 2017, s.101.

¹⁴⁹ Suat Özçelebi, "Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991, s.150.

¹⁵⁰ "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri Üyelik", Tasam, 2011.

1.3.7. 10 Ağustos 1920 Yunan Sevr'i

Yunan Hükümeti, Japonya, İtalya ve Fransa'nın imza koyduğu Yunan Sevr'i, bir takım hükümleri barındırmaktadır. Bu hükümler, bölgede varlığını sürdüren tüm bireylere hukuki hak ve hürriyet sağlamaktadır.¹⁵¹ Bu konuda önemli olan madde 14. Maddedir. Yunanistan'daki Türklerin birey ve aile hukuku gibi meselelerde geleneklerini, hukuki kurallarını yürütmekte özgür davranabilecekleri belirtilmiş, vakıf ve dinî kurumlarının açıkça tanınacağını, korunacağını ve istediklerinde yeni kurumların kurulabileceği hükme bağlanmıştır.¹⁵²

Sevr Antlaşması şuna kadar Yunanistan'daki azınlık konusunda yapılan antlaşmalara göre önemli farklılıklar göstermektedir. Diğer üç anlaşmanın aksine bu antlaşma genel sayılmaktadır. Bütün azınlıklara uygulanan hükümlerin Yunanistan'ın tüm topraklarında uygulanacağı belirtilmiştir. Buna ek olarak anlaşmada, Yunan Hükümeti'nin bundan itibaren sahipleneceği bölgelerde de bu hükümlerin aynen uygulanacağı net biçimde vurgulanmıştır.¹⁵³

Yunan Hükümeti 1981 yılında yaptığı uyarılar ile bu anlaşmaya bağlı olmadığını belirtmiştir. Bu devletin yetkililerine göre, Yunan Sevr'nin maddeleri, Lozan Barış Antlaşmasının 37 ve 45 arasındaki hükümleriyle oldukça benzemektedir. Söz konusu devletin anlaşmaya bağlı olmadığını belirtmesindeki nedenler, verilen yetkilerin tek taraflı olarak tanınması, her tür azınlık için geçerli sayılabilmesi, bir zaman sonra Lozan Anlaşması'ndan çekilme yönünde bir düşüncelerinin olmasıdır.¹⁵⁴

Yunanistan'ın 1923 yılına dek kabul etmediği Yunan Sevr'ini bu yıl itibariyle tanıdığı, belgelerde açıktır. Çünkü Lozan'ın 16. Hükümü Yunan Sevr'inin tekrarı niteliğindedir. Bunu Yunanistan tasdik dokümanları ile kabul etmiştir.¹⁵⁵

¹⁵¹ Abdurrahman Bozkurt, "Trakya'nın İtilaf Devletleri Tarafından Yunanistan'a Devri (1920)", **Türkiyat Mecmuası**, 2019, s.28.

¹⁵² B. Yılmaz, "**II. Dünya Savaşı Sonrası Yunanistan'daki Türk Azınlığı'nın Durumu (1945-1960)**", Yüksek Lisans Tezi, SBE, Ankara 2019, s.28.

¹⁵³ İlker Alp, "Batı Trakya Türkleri", **Atam**, 2000, s.621.

¹⁵⁴ <https://www.batitrakya.org/bati-trakya/bati-trakya-hukuki-statü/yunan-sevri-10-agustos-1920.html> (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

¹⁵⁵ Bülent Akyüz, "**Batı Trakya Türk Toplumunun Eğitim ve Öğretim Problemleri**", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007, s.27.

1.3.8. Lozan Antlaşması

Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde yaşayan azınlık durumundaki Türklerin durumu 1923 yılında onaylanan Lozan Barış Anlaşması ile hükme bağlanmıştır. Bu anlaşmada etnik azınlıkları kapsayan Mübadele Protokolü ve Azınlıkların Korunmasına Dair Protokol adında 2 anlaşma daha imzalanmıştır.¹⁵⁶ Etnik azınlık haklarının sağlanıp garanti altına alınmasını içeren maddeler 37'den başlayarak 45. Madde ile son bulmaktadır. Bu maddelerde Türkiye ile Yunan devletinin azınlık haklarına karşılıklı olarak saygı göstereceği de hükme bağlanmıştır.¹⁵⁷

Buna göre,

37. maddeye göre; Yunan Devleti söz konusu maddeleri esas bir kanun sayacak ve diğer kanunlar gibi herhangi bir metin veya resmi kanunun bu maddeler ile zıt düşmesine engel olacaktır.

Hüküm 38'e göre; Tüm bireylerin özgürlüğü ve yaşamı herhangi bir ayırım gözetilmeksizin korunacak, İnsanlar inandığı dinin gereklerini yerine getirebilecek ve taşınma bakımından hareket özgürlüğü hakkı olacaktır.¹⁵⁸

39. maddeye göre; etnik kimliği Müslüman olan milletler bütün siyasi hak ve hürriyetlerden faydalanabilecek, kanun karşısında eşit hak ve yetkileri bulunacak, inanışından dolayı bu yetkilerden mahrum bırakılmayacaktır. En çokta kamu kuruluşlarında işe girerken inanışları sorun teşkil etmeyecektir.

Bu maddenin son iki fıkrasında Yunanistan'daki tüm milletlerin her türlü iş yerinde çalışırken dilediği dili konuşup yazmasına engel olunmayacağı

¹⁵⁶ Çiğdem Cihangir, "Lozan Barış Konferansı'nın İlk Aşaması ve Konferansın Kesintiye Uğradığı Dönemde Yunanistan", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.53, 2013, s.191.

¹⁵⁷ Serap Toprak, "Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu", *BEU. SBE. Dergisi*, S.1, 2014, s.45.

¹⁵⁸ B. Akyüz, "Batı Trakya Türk Toplumunun Eğitim ve Öğretim Problemleri", Yüksek Lisans Tezi, SBE, Sakarya 2007, s.28.

belirtmiştir. Ayrıca Müslüman kimliğine sahip bireylerin mahkeme gibi hukuki alanda da ana dillerini konuşmalarına imkan sağlanacağı vurgulanmıştır.¹⁵⁹

Madde 40'a göre, Müslüman kimliğine sahip insanların, maddi yönden desteklemek koşuluyla çeşitli kuruluşları kurabilecekleri, kurdukları yerlerin kontrolünü ve idaresini sağlama hakları garanti edilmiş, inanışları ve kültürleri için istedikleri faaliyetleri gerçekleştirme hakkı tanınmıştır.¹⁶⁰

41. maddeye göre; Yunan makamları azınlık olan Müslüman nüfusunun fazla olduğu yerlerde küçük yaştaki bireylerin kendi dillerinde eğitim alabilmeleri için alınabilecek önlemleri belirleyecek, Müslümanlar bu tarz bölgelerde kamu fonu alma gibi önemli haklardan yararlanacaklardır.¹⁶¹

Madde 42 ise; Kimliği Müslüman olan milletin hukuki süreçlerini ya da meselelerini Yunanistan, yine bu milletin örf ve adetlerine göre çözeceği konusunu hükme bağlamıştır.¹⁶²

Batı Trakya Türkleri, Yunan Devleti'nin ülkesinde tanıdığı tek azınlık grubudur. Türk hükümetinin ise onayı ile kendi sınırları dışında bırakarak haklarını garanti ettiği tek Türk azınlıktır. Lozan, bu azınlığın durumunu belirleyen bir anlaşma olarak Türkiye için oldukça önemlidir.¹⁶³

Karşılıklılık tekniği üstüne imzalanan Lozan Anlaşması Türk Hükümeti'nin kendi ülkesindeki azınlıklara verdiği hakların aynısını Yunanistan Devleti'nin de uygulamasını zorunlu kılmıştır. Fakat Yunanistan, ülkesindeki azınlık gruplara Albaylar yönetiminden bu yana asimile etme çabası gütmüştür. Bu çaba kendini, seçilen din yetkililerinin göreve gelmesine imkan vermemek, kurulan dernek ve

¹⁵⁹ Turgay Cin, "Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 11, S.1, 2009, s.151.

¹⁶⁰ Halit Eren, "Batı Trakya Türk Vakıfları: Tarihi Süreç ve Bugünkü Durum", İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2017, s.35.

¹⁶¹ Baysal, "Türk Yunan İlişkilerinde Bir Sorun Alanı: Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, SBE, Edirne 2013, s.38.

¹⁶² Arslan Tekin (2019). "Batı Trakya Türklerinin Lozan'dan doğan hakları (3)". (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/bati-trakya-turklerinin-lozandan-dogan-haklari-3-52773yy.htm>

¹⁶³ <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/%c3%96NTU%c4%9e-Mustafa-Murat-KARADEN%c4%b0Z%e2%80%99DE-KAZAK-TEHL%c4%b0KES%c4%b0-VE-%c3%96Z%c3%9c-KALES%c4%b0-1580-1630.pdf>, s.2310.

kültür evlerinin isimlerinde Türk kelimesi geçmesine engel olmak şeklinde göz önüne sermiştir.¹⁶⁴

1.3.9. Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması (1925)

Siyasi açıdan engellerin ortadan kaybolması ve Bulgar Hükümeti'nde bulunan Türklerin temel hak ve hürriyetlerinin sağlandığı düşüncesiyle 18 Ekim 1925'te Türk Hükümeti ile Bulgar Hükümeti, Ankara'da bir Dostluk Antlaşması imzalamıştır.¹⁶⁵ Antlaşmanın ilk hükmü, iki devlet ilişkisinin bozulamaz bir barış, sağlam bir birlik ilkeleri üzerinde durmaktadır. Antlaşma temel olarak Türkiye ile Bulgar Hükümeti arasında huzur ve istikrarlı beraberlik başlayacağını ve hukuki ilkelere uyacak şekilde diplomatik ilişkilerin başlamasını öngörmektedir.¹⁶⁶ Antlaşmada anlatılan özetle, Lozan ya da Neuilly Paketi'nden en az birine imza koyan ülkelerin azınlık meselesinde, kendilerine ait bütün hakları Bulgar Devleti Türk Hükümeti'ne, Türk Hükümeti ise Bulgar Devleti'ne sağlayacaktır.¹⁶⁷

Söz konusu pakta bağlı şekilde onaylanan belge ise bunun ayrılmaz bir ekini oluşturmuştur. Ek protokole göre;

Türkiye'deki Bulgar azınlığın yararlandığı azınlık hakları gibi Bulgaristan'daki azınlık haklarını içeren ve azınlıklar için kabul edilen hükümlerin Müslümanları kapsayacağı taahhüt edilmiştir.

İki devlet karşılıklı olarak göçmenlerin taşınmaz malları ve uyruklarına dair hükümleri tekrar düzenlemişlerdir.

Yine karşılıklı biçimde 1913 Türk-Bulgar Paketi'nin, iki ülkenin sınırları konusundaki hükümler dışında diğer bütün maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁶⁸

Söz konusu Dostluk Antlaşması 30 Mayıs 1926 tarihinde TBMM tarafından onaylanmış, 17 Ağustos 1926 tarihinde uygulamaya koyulmuştur.¹⁶⁹

¹⁶⁴ “Lozan Barış Antlaşması” (2017). (Erişim Tarihi: 02.03.2021).

<https://www.rodopruzgari.com/lozan/21225-lozan-bar%C4%B1%C5%9F-antla%C5%9Fmas%C4%B1.html>

¹⁶⁵ S. Özçelebi, “**Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu**”, Yüksek Lisans Tezi, SBE, İstanbul 1991, s.140.

¹⁶⁶ Deniz Ak, “**Bulgaristan Türklerinin Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Vatandaşlık Hakları Sorunu**”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2019, s.64.

¹⁶⁷ Şimşir, **a.g.e.**, s.490.

¹⁶⁸ file:///C:/Users/Pc/Downloads/2-8-tar-202-ataturk-ilkeleri-ve-inkilap-tarihi-ders-notlari-yrddocdr-ayhan-cankut-6iEU.pdf, (Erişim Tarihi: 03.04.2021). s.3.

1.3.10. Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi (1925)

Bu anlaşma 18 Ekim 1925'te Bulgaristan ve Türkiye arasında imzalanmıştır. Sözleşme günümüzde uygulamadadır. Bulgaristan, bölgede yaşayan azınlık Türklerin, kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştirecekleri göçlere izin vermelidir. Bu anlaşmaya göre Bulgaristan Türklerinin göçleri konusunda Türkiye'nin hakları ve görevleri vardır.¹⁷⁰

1.3.11. 1926 Atina, 1930 Ankara, 1933 Ankara Antlaşmaları

30 Ocak 1923'te imzalanan Lozan ile oluşturulan Karma Komisyonunun 4'ü Türk, 4'ü Yunanlı ve 3'ü de tarafsızdır. On bir üyeyi kapsayan Komisyonun Yunan ve Türk bireylerinin etabli¹⁷¹ sözcüğünü çeşitli tanımlamaları uyuşmazlığa sebep olmuştur.¹⁷²

Yunanistan ve Türkiye arasındaki sıkıntılara çare olması hedefiyle 1 Aralık 1926'da Atina Anlaşması iki ülke tarafından imzalanmıştır. Bu, Batı Trakya'da bulunan azınlıklara ait mal varlıklarının bir ay içerisinde iade edilmesi şartını tanımıştır.¹⁷³ Antlaşmaya göre mübadele alanlarındaki Türk ve Yunan vatandaşlarından kalan mallar, alana sahip olan hükümetlerin kontrolüne geçecektir. Yunanistan'da, mübadele alanı dışındaki Müslüman malları da sahiplerine geri verilecektir. Ayrıca Yunanistan etabli statüsünde sayılabilecekken, İstanbul'u terk eden Rumların geri gelmesine Türkiye'nin itirazını onaylayacağı belirtilmiştir.¹⁷⁴ Bunun üzerine, mübadeleden kaynaklı sıkıntıların bir sonuca ulaşabilmesi adına 10 Haziran 1930'da Ankara Antlaşması'na imza atılmıştır. Bu durumda, ülkede yaşam sürme tarihleri ve doğdukları yer farketmeksizin, Batı Trakya'daki Türkler ve İstanbul'daki

¹⁶⁹ Dilek Barlas, "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası", **Koç Üniversitesi**, 2006, s.276.

¹⁷⁰ Şimşir, **a.g.e.**, s.494.

¹⁷¹ Bkz. Etabli, tarihte Türkler ve Yunanlar arasında yaşanan bir anlaşmazlığın ismidir. Kelimenin anlamı, yerleşmiş ve sakin olarak tanımlanabilmektedir. Bu kelime Rumlar ve Batı Trakya'daki Türkler için kullanılmaktadır. Türk temsilcilerine göre etabli kelimesi Türk kanununa göre İstanbul'da oturduğu kanıtlanabilen kayıtlı Rumları ifade etmektedir. Yunan temsilcilerine göre ise etabli, fiili olarak İstanbul'da oturmayı ifade etmektedir. Bu sorunun sonucunda, İstanbul'da oturan Rumlar ile Batı Trakya'da oturan Türklerin bulundukları yerlerde kalmaları kararına varılmıştır. ("Etabli Sorunu nedir?" (2021). (Erişim Tarihi: 09.04.2021).

<http://birlikgazetesi.org/etabli-ne-demek-etabli-sorunu-nedir/>

¹⁷² Keyvan, **a.g.m.**, s.6.

¹⁷³ Esra Değerli, "Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.15, 2006, s.246.

¹⁷⁴ Dilek- Yonca, "Balkanlarda Müslüman/Türk Azınlıklar; Yunanistan, Bulgaristan ve Makedonya Örnekleri 1913-1939", **Koç Üniversitesi**, 2010, s.230.

Rumların tümü etabli statüsü kapsamında yer almış, bu iki devletin mevcut azınlıklarının maddi varlıkları meselesinde oldukça çok ayar ve derlemeler sağlanmıştır.¹⁷⁵ Ankara Antlaşması'nda etabli kavramının tanımını açık bir biçimde yapmıştır. Bu tanıma göre İstanbul'da yaşayan Rumların hepsi geliş tarihleri önemli olmaksızın etabli kabul edilmiştir. Etabli sayılan kişilere ait mallara önceden Türk hükümeti el koydu ise bu mallar sahiplerine geri verilecektir. Aynı şekilde Batı Trakya'daki Türklerde etabli statüsünde sayılmış ve onların mülkleri ile ilgili yapılacak işlemler de Rumlara uygulanan işlemler ile aynı olacaktır.¹⁷⁶

9 Aralık 1933'te Yunan Hükümeti, Türk Hükümeti ile Ankara Anlaşması imzalamıştır. Söz konusu anlaşma ile mevcut Komisyon'un 1934 yılında kapatılmasına karar verilmiştir. Böylece mülk ile ilişkilendirilebilen tartışmalar ile iki devletin bu konuda yetkili mahkemeleri ilgilenecektir.¹⁷⁷ Bu anlaşmanın imzalanmasındaki diğer etken ise Mustafa Kemal Atatürk'ün Balkanlardaki sınırların değişmesine engel olabilmek için, bir Balkan birliği kurma çabalarıdır. Balkan ülkeleri kendi aralarında belirlenen sınırları benimseyen anlaşmalara taraf olursa bu, bölgede istikrarlı bir barışın var olacağı anlamına gelmektedir.¹⁷⁸

1.3.12. 1936 Göçmenlerin Mülki İşlemleri Anlaşması

1932'den sonra artan Kuzey Makedonyalı Romenlerin iskanı, 1929 Ekonomik Krizi'nin oluşturduğu sıkıntı ve bunlara ek olarak Türkiye'de milliyetçiliğin güçlenmesi ile buraya gelmek isteyenlere destek verilmesi gibi sebeplere bağlı olarak Romanya Türklerinde ortaya çıkan göç etme isteği 1934 yılından itibaren hızlanmıştır.¹⁷⁹

Anlaşma metni üzerindeki çalışmalar 4 ay kadar devam etmiştir. Nitekim 4 Eylül 1936 tarihinde Göç Anlaşması, Türkiye ve Romanya tarafından

¹⁷⁵ Baskın Oran, "Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu", **Mülkiyeliler Birliği Vakfı**, 1986, s.50.

¹⁷⁶ Teoman Tulun, "1934 Balkan Antantı Paketi: Balkan-Güneydoğu Avrupa İşbirliğinin Öncüsü", **AVİM**, 2020.

¹⁷⁷ M. Taş, "**Bulgaristan ve Yunanistan'da Türk Azınlıkların Siyasi Hakları**", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007, s.124.

¹⁷⁸ Osman Akandere, "20-26 Ekim 1931 Tarihlerinde İstanbul'da Toplanan İkinci Balkan Konferansı ve Sonuçları", **Selçuk Üniversitesi**, 2018, s.251.

¹⁷⁹ Hikmet Öksüz, "Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskan (1923-1938)", **Atatürk Dergisi**, 1999, s.182.

imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında, Dobruca’da yaşayan Müslüman Türklerin Türkiye’ye beş yıl içinde göçü sağlanacak ve bu uygun biçimde, iyi şartlar ile gerçekleştirilecektir. Göçler iki ülkenin kararı ile oluşturulan komisyon tarafından yürütülecektir.¹⁸⁰ Göç eden azınlığın ülke dışındaki mülkleri Romanya’ya bırakılacak, bu mülklerin bedeli hesaplanacak ve borç olarak kayıtlara geçecektir. Buna ek olarak göçmenlerin sahip olduğu, kırsalda bulunan varlıklar, Türklere hektar başına 6.000 Ley olacak şekilde ödenerek, Romanya tarafından alınacağı belirtilmiştir.¹⁸¹

1936 yılı zarfında Romanya'dan 20.692 göçmen Türkiye'ye göç etmiştir. Bu göçmenler Bulgaristan'dan gelen göçmenler ile beraber Tokat, Çorum, Bilecik, Aydın, Isparta, Burdur, Manisa gibi vilayetlere yerleştirilmiştir.¹⁸²

1.3.13. 10 Şubat 1947 Tarihli Bulgar Barış Antlaşması

Çok taraflı anlaşma 10 Şubat 1947’de Müttefik Devletler ve Bulgaristan arasında imzalanmıştır. Antlaşmaya Türkiye taraf değildir. Bu antlaşmada Bulgaristan’ın, ülkesindeki Türklerin haklarına müdahale etmeyeceğini taahhüt etmiştir. Antlaşmanın kapsamında, Bulgaristan Türkleri ya da ülkedeki azınlıklar ile ilgili doğrudan hükümler bulunmazken, Bulgaristan Türklerinin azınlık haklarıyla ilişkilendirilebilecek hususlar yer almaktadır.¹⁸³

Söz konusu paktın 2. hükmünde Bulgar Devleti, din ya da ırk fark etmeden söz sahibi olduğu tüm bireylerin, ibadet, düşünce, toplantı yapma, basın ve yayın da dâhil olmak üzere, bütün hak ve hürriyetlerden faydalanması için gereken önlemleri almayı yükümlenmiştir. Ayrıca Sofya bu antlaşmanın 3. Hükmünde ayrıştırmaya neden olan özellikteki kanunlarını yok etmeyi ve sonrasında da ayrılıkçı tedbirlere yönelmemeyi taahhüt etmiştir.¹⁸⁴

¹⁸⁰ Önder Duman, “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938)”, **On dokuz Mayıs Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi**, 2008, s.34.

¹⁸¹ Metin Ömer, “Romanya-Türkiye İlişkilerinde Göç Perspektifi (1923-1936)”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.30, 2015, s.327.

¹⁸² Yonca Anzerlioğlu, “Hamdullah Suphi'nin Kaleminden 1933 Yılında Romanya’da Komünist Hareket”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 2006, s.19.

¹⁸³ Turhan Çetin, “Bulgaristan’daki Soydaşlarımızın Türkiye’ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.8, S.1, 2008, s.58.

¹⁸⁴ K. Özlem, “Soğuk Savaş Sonrası Dönem Türk-Bulgar İlişkilerinde Türk Azınlığın Durumu”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2010, s.48.

1.3.14. 1968 Türk-Bulgar Göç Antlaşması

Bulgaristan'ın topraklarında bulunan, Türk azınlığı kapsayan son mukavelelerdendir. 20-26 Mart 1968 tarihinde o tarihteki başbakan Todor Jivkov, Dışişleri Bakanı İvan Başev ile Türkiye'yi ziyaret etmiş, söz konusu anlaşma imzalanmıştır. Başbakan Süleyman Demirel ve Jivkov Bulgaristan Türklerine yönelik anlamlı konuşmalar yapmış ve Bulgaristan'daki Türklerin parçalanmış ailelerini birleştirmek için Türkiye'ye göçüne imkân verecekleri anlaşmanın temelini oluşturmuştur.¹⁸⁵ Ayrıca bu pakt, Türk Hükümeti'nin Bulgar Hükümeti'nde yaşayan Türkler için kendi vatanları durumunda yer alan bir devlet biçiminde konumlanması ve haliyle burada yaşayan soydaşlarımızın Türk Hükümeti'nin devamı şeklinde anlaşılması yönünde önemli yer tutmuştur. Tarihsellik bakımından bu şekilde benimsenmiş olsa da, hukuki olarak da tescil edilmiştir.¹⁸⁶ Ancak sorun tamamen çözümlenememiş, güncelliğini korumuştur.¹⁸⁷

1.3.15. Ohri Çerçeve Anlaşması

Kuzey Makedonya'da yaşayan Arnavut nüfusun gücü olarak nitelendirilen Milli Kurtuluş Ordusu ile Makedon silahlı kuvvetleri arasında yaşanan kızışmalar, 13 Ağustos 2001 tarihinde Ohri Çerçeve Anlaşması'na imza koyulması ile bitmiştir. Zamanın cumhurbaşkanı olan Boris Traykovski ile birlikte Makedon ve Arnavutların en önemli dört partisi VMRO, SDSM, PDP ve PDSH'nin imza attıkları pakt, Arnavutlar ile beraber Kuzey Makedonya'da bulunan tüm azınlıkların hukuki anlamda durumlarının geliştirilmesini hedef edinmiştir.¹⁸⁸ Bu anlaşmanın özellikle etnik kimliklere saygı duyma bakımından sağladığı bütün pozitif hükümlere karşın bu belgenin yalnızca İngilizce dilinde hazırlanması, Arnavutça ve Makedon dili olarak kopyalarının olmaması bir tartışma konusu olmasına sebebiyet vermiştir.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Gonca Eren, "Bulgaristan Göçmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.12, S.65, 2019, s.616.

¹⁸⁶ Nuri Korkmaz- Ayhan ÖZTÜRK, "Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye'deki İskan ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, S.3, 2017, s.276.

¹⁸⁷ Kader Özlem, "Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikasının Analizi (1991-2014)", Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2015, s.77.

¹⁸⁸ Oruç, *a.g.e.*, s.220.

¹⁸⁹ Çiğdem Koyuncu-Samet Yılmaz, "Makedonya'daki İstikrarın Sürdürülebilirliğinin Ohrid Çerçeve Anlaşması Bağlamında Analizi", *International Journal of Social Inquiry*, 2017, s.165.

Anlaşmanın azınlıklar için getirdiği önemli hukuki haklara bakacak olursak en önemlisi öğretim konusunda yapılan yenilikler olmuştur. Azınlık durumundakilere ana dillerinde öğrenim görme yetkisi verilmiş, devlet üniversitelerine girmek için ise pozitif haklardan yararlanabilecekleri belirtilmiştir.¹⁹⁰

Anlaşmanın 6. Maddesi bölgede yaşayanların yüzde yirmisinin kullandığı dilin, ülkenin resmi dillerinden sayılması hükmünü getirmiştir. Yani ülkenin resmi dili Makedonca'dır. Bu yalnızca iç kurumlar açısından geçerli sayılmaktadır. Anayasal kuruluşlarda kişi sayısının yüzde yirmisinden çoğunun konuştuğu dil, Makedonca diline ek olarak resmi dil şeklinde konumlanacaktır.¹⁹¹

Anlaşmanın 19. Maddesi Kuzey Makedonya'da din hürriyetini güvence altına almaktadır. Yine bu kapsamda Anlaşma'nın 48. Maddesinde, ülkede yaşayan bütün azınlıkların etnik, dinsel, dilsel ve kültürel benliklerinin korunması Kuzey Makedonya'nın temel görevi olarak ifade edilmiştir. 56. Madde de ise bölgede yaşayan bütün azınlıkların tarihi, sanat zenginlikleri ve mal varlıklarının korunması, geliştirilmesi güvence altına alınmıştır.¹⁹²

Söz konusu düzenlemeler 2001 yılında oy çokluğu ile onaylamıştır. Nitekim devlette uzun süre devam eden sıkıntılar dinmeye başlamıştır.¹⁹³

¹⁹⁰ Mehmet Dalkılıç, "2001 OHRI Çerçeve Anlaşması Sonrası Makedonya'da Sürdürülebilir Etnik Barış ve Politik Bütünlük Sağlanması Bağlamında Türkiye'nin Rolü", **Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1, 2008, s.100.

¹⁹¹ Ayfer Arif, "**Makedonya Cumhuriyeti'nin Azınlık Politikası ve Eğitime Etkisi**", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s.13.

¹⁹² Koyuncu-Yılmaz, **a.g.m.**, s.167.

¹⁹³ Gönül Tezcan, "Gruevski'den Zaev'e Makedonya'nın* İç ve Dış Politikasındaki Gelişmeler", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi**, C.10, S.2, 2019, s.23.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İLGİLİ ÜLKELERİN ULUSAL HUKUKUNA GÖRE TÜRKLERİN DURUMLARI

2.1. Bulgaristan

Bulgaristan'da azınlık durumunda olan Türkler, Bulgarlardan sonra en fazla nüfusa sahip olan etnik gruptur. Günümüzde Bulgaristan'da toplam nüfusun yaklaşık yüzde yirmisini oluşturan, iki milyon kadar Türk yaşadığı bilinmektedir.¹⁹⁴ Türklerin yoğun olarak bölgenin Güney Batı ve Kuzey Doğusunda yer alan Kırcaali, Çernoöçene, Haskovo, Plovdiv, Razgrad, Tırговиşte, Şumen, Ruse, Silistra gibi yerlerde yaşadığı belirtilmiştir. Bahsi geçen bölgelerde, çoğunluğu Türk nüfusu oluşturanlar da mevcuttur.¹⁹⁵

1944'te iktidara gelen komünist parti, 1989'da gerçekleşen sivil ayaklanma ile devrilmiş ve ülkenin demokrasiye geçişi başlamıştır. Bu geçiş ile komünist parti dönemindeki anayasa değiştirilmiş, yerini ise Bulgaristan'ın günümüzde ki anayasası, demokratik ilkelerle gerçekleştirilen yeni anayasa 12 Temmuz 1991'de yürürlüğe girmiştir.¹⁹⁶ Yeni anayasa komünist dönemdeki 1971 Anayasası'ndan oldukça farklı olarak değerlendirilmektedir. Tüm kurumsal yapı bariz bir biçimde değiştirilmiştir.¹⁹⁷

Bulgaristan Cumhuriyeti, Doğu Bloku'nun devrilmesinden sonra ki süreçte yeni Anayasayı onaylayan ilk post sosyalist ülke olarak bilinmektedir. Oldukça kapsamlı bir ittifakla hazırlanan Anayasa, bu olumlu geçişi sağlayan en önemli etkenlerdendir. Anayasa yapım sürecinin olumlu olmasının sebebi ise ülkenin

¹⁹⁴ Vahit Sadal, “Komünizm Sonrası Dönemde Bulgaristan'daki Türk Azınlık ve Siyasete Katılımları (1997-2000)”, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, s.121.

¹⁹⁵ Mustafa Işık, “Balkanlar'dan Türkiye'ye Son Büyük Göç Olarak 1989 Göçüne Giden Süreç”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2016, s.18.

¹⁹⁶ Hâbil Mustafai, “Balkanlar'da Azınlık Hakları”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s.69.

¹⁹⁷ Akıllıoğlu, a.g.m., s.148.

siyasal yapısı ve aktörleri ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu aktörler içinde en büyük olan aktörlerden biri ise Sosyalist Partisi olarak görülmektedir.¹⁹⁸

Bulgaristan yeni anayasası ile güçler ayrılığına dayanan demokratik bir hukuk devleti biçiminde uluslararası arenada yerini almıştır. Devletin başında doğrudan halkın kararı ile iki defa seçilme hakkı olan Cumhurbaşkanı bulunmaktadır.¹⁹⁹

Bulgaristan’da 1991’de onaylanan Anayasa ile devletin idare şekli ve yapısı, azınlıkları da kapsayan bütün bireylerin hak ve özgürlükleri güvence altına alınmıştır. Kabul edilen anayasada insan hakları için imzalanan uluslararası sözleşme ve anlaşmaların iç hukukta önceliğinin olması ayrıca bu anlaşmaların garanti altına alınması gibi demokratik sistemin temel hükümleri bulunmaktadır.²⁰⁰

Anayasa’nın Bulgaristan’daki Türk azınlığı ilgilendiren maddelerini inceleyecek olursak en önemlilerinden biri 5/4. maddesidir. Bu madde ile Bulgaristan’ın taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ya da sözleşmeler iç hukukun faktörleri olarak kabul edilmiştir. İç hukukun getirdiği hükümler ile çelişmeleri şeklinde, uluslararası anlaşmaların üstün olacağı kabul edilmiştir.²⁰¹

Anayasa’nın 6/2. Maddesinde tüm vatandaşların kanun önünde eşit olduğu hükme bağlanmıştır. Irk, cinsiyet, din, etnik kimlik, inanç, siyasi eğilim gibi bireysel yapı, statü ya da mülki konulara dayanan hak, özgürlük ve değerlere herhangi bir sınırlama getirilemeyeceği hükmüne yer verilmiştir.²⁰²

1991 Anayasası’nın 3. maddesine göre ülkenin resmi dili Bulgarca’dır. 8/2. Maddesi ile ana dili kavramı, öğrencinin ebeveynleri ile konuştuğu dil şeklinde belirtilmiştir.²⁰³ Ancak bu birkaç yıl sonra değiştirilmiştir. 1994’te onaylanan

¹⁹⁸ “Constitution Of The Republic Of Bulgaria” (2007). (Erişim Tarihi: 13.09.2020).

<https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/bg/bg033en.pdf>, s.2.

¹⁹⁹ Ahmet Gökbel- Aykut Karakuş, “AB Üyeliği Sonrası Bulgaristan’da Türk Azınlığa Dair Devam Eden Sorunlar”, *AEUIİBFD*, C.3, S.1, 2019, s.74.

²⁰⁰ Aylin Syuleymanova, “**Bulgaristan Hak ve Özgürlükler Hareketi’nin Üye Profilindeki Değişimi ve Azınlıklar Üzerindeki Etkisi**”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010, s.30.

²⁰¹ <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/bg/bg033en.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.09.2020). s.2.

²⁰² D. Ak, “**Bulgaristan Türklerinin Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Vatandaşlık Hakları Sorunu**”, Yüksek Lisans Tezi, SBE, Gaziantep 2019, s.72.

²⁰³ “Bulgaria’s Constitution of 1991 with Amendments through 2007” (2021). (Erişim Tarihi: 02.04.2021).

https://www.constituteproject.org/constitution/Bulgaria_2007.pdf?lang=en,s.4.

Bakanlar Kurulu 183 numaralı kararı ile kendi dili Bulgarca olmayan çocuklara kendi dilini, birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar esas eğitim düzeni çerçevesinde, devlet okullarında seçmeli ders olmak suretiyle öğrenme özgürlüğü verilmiştir.²⁰⁴

Anayasanın 11. Maddesi ile Bulgaristan'ın siyasi yaşamının çoğulculuk prensibine göre şekil aldığı belirtilmiştir. Partiler yurttaşların istekleri, çıkarları sonucunda oluşmalı ve faaliyet göstermelidir. Dini, etnik ve ırksal temelli bir parti kurulamayacağının altı çizilmiştir.²⁰⁵ Bu madde ile 1990 yılında kurulan Bulgaristan Türklerini temsil eden ilk parti Hak ve Özgürlük Partisi'nin Bulgaristan Anayasası'na aykırı bir parti olmadığına oy çokluğu ile karar verilmiştir.²⁰⁶

Anayasa'nın 29. maddesinde kimseye zorla asimilasyon uygulanamayacağı belirtilmiştir. 35. hükmüne göre Bulgaristan'da yaşayan tüm bireyler kanun karşısında denktir. Irk, inanç, dil ya da zenginlikten kaynaklanan ayrımcılığa onay verilmeyecektir. Devlet bireyler arasındaki eşitliği, gerekli koşulları oluşturarak gerçekleştirecektir. Herhangi bir birey için köken, dil ya da inanç esasına bakarak suçlama propagandası yasaktır.²⁰⁷

36. Madde 2. bendinde kendi dili Bulgarca olmayan bireyler bu dilin şart olarak öğrenimi ile beraber ana dillerini de öğrenip ve konuşma yetkisine sahip oldukları belirtilmiştir.²⁰⁸ Ancak aynı maddenin 3. Fıkrasında tehlikeli sayılabilecek bir sınırlama görülmektedir. Bu maddeye göre sadece resmi dilin kullanılması gerektiği durumların yasalar ile belirleneceği hükme bağlanmıştır.²⁰⁹

Anayasası'nın 44. maddesi düzenlemelerine göre ülkedeki her bireyin örgütlenme özgürlüğü hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Söz konusu örgütlerin ülke bütünlüğüne karşı hareket edemeyeceğinin altı çizilirken, ırk ve dini

²⁰⁴ Ahmed Hodzhov, “Bulgaristan’da Yaşayan Müslüman Azınlığın Fıkhi Problemleri”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2012, s.13.

²⁰⁵ “Constitution” (2015). (Erişim Tarihi: 05.03.2021). <https://www.parliament.bg/en/const>

²⁰⁶ Kader Özlem, “Bulgaristan Romanlarının Güncel Sorunlarına Yönelik Bir Değerlendirme”, T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdleri, 2016, s.85.

²⁰⁷ <https://www.parliament.bg/en/const> (Erişim Tarihi: 05.03.2021).

²⁰⁸ Semra İbryam, “AB’ye Uyum Sürecinde Bulgaristan’da Değişen Azınlık Hakları Anlayışı ve Yükseliş Geçen Milliyetçiliğin Siyasal Tezahürü: Ataka”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, SBE, İstanbul 2007, s.93.

²⁰⁹ https://www.constituteproject.org/constitution/Bulgaria_2007.pdf?lang=en, (Erişim Tarihi: 02.04.2021). s.9.

bakımdan olumsuzluk oluşturan bir yapıda olamayacağı ve yarı askeri bir özellik taşıyamayacağı da yer almaktadır.²¹⁰

54. maddenin 1. fıkrasında her vatandaşın kendi kültürünü etnik kimliğine uygun bir biçimde geliştirme hakkı olduğu ve bu hakkın kanun tarafından tanınıp garanti altına alınacağı yer almıştır.²¹¹

1991 Anayasası'nda geniş kapsamlı haklar veren modern düzenlemeler bulunsa da özellikle azınlık haklarının sınırlandırılmasıyla ilgili bölümlerde, süregelen sistemin korunması amacını taşıyan hükümler de bulunmaktadır.²¹² İçlerinden bazıları yürürlükten kalksa da, çok önceden imza atılan ve ülkede yaşayan azınlık Türklerin haklarını garantiye alan paktlara, geçtiğimiz birkaç seneye kadar AB'ye ait belgelerde azınlık için Türk sözcüğünün bulunmasına karşın Bulgaristan Anayasası'nın herhangi bir bölümünde azınlık ifadesi yer almamaktadır.²¹³ Azınlıkların hakları yerine, insanların bireysel hakları üzerinde durulmuştur. Anayasadaki bu tanım konusu önemsiz gibi görünse de ikinci bölümde bahsedeceğimiz günümüzde devam eden Bulgaristan Türklerinin yaşadığı sıkıntılar bu durum ile oldukça ilgili görünmektedir. Özellikle azınlıkların anadilini öğrenme ve kullanma, örgütlenme gibi haklarını talep etmeleri günümüzde bile tedirginlikle karşılanmaktadır.²¹⁴

2.2. Yunanistan

Yunanistan'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölge Batı Trakya'dır.²¹⁵ Yaklaşık 150.000 kadar Türk nüfusunun bulunduğu tahmin edilmektedir. Ancak Yunanistan'daki Türk azınlık yalnızca Batı Trakya'da değil, Menteşe Adalarında ve Selanik, Atina, Thiva, Ptolemaida gibi kentlerde de yaşamaktadır.²¹⁶

²¹⁰ <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/bg/bg033en.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.09.2020). s.9.

²¹¹ Harun Bekir, "Bulgaristan'da Dil Planlaması Çerçevesinde Anadil Olarak Türkçeye Yönelik Dil Politikaları", **Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi**, 2015, s.64.

²¹² Eren, "Bulgaristan Göçmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.65, C.12, 2019, s.3.

²¹³ İlksen Şahinbaş, "**Zorunlu göç olgusu bağlamında Bulgaristan Türkleri**", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007, s.22.

²¹⁴ Bekir, **a.g.m.**, s.65.

²¹⁵ M. Taş, "**Bulgaristan ve Yunanistan'da Türk Azınlıklarının Siyasi Hakları**", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007, s.115.

²¹⁶ Mesude Demir, "Batı Trakya Türkleri: Tarihsel Gelişim, Hukuki Statü ve Problemler", **Stratejik Ortak**, 2020.

Yunanistan’da hüküm süren Albaylar Cuntası 1967’den 1974’e kadar devam etmiştir. Cunta Yönetiminin sona ermesi ile günümüzde de yürürlükte olan Yunanistan Anayasasının tarihi süreci başlamıştır.²¹⁷ 1975 yılında Yunanistan’da demokrasi ile birlikte yeni bir Anayasa kabul edilmiştir. Söz konusu anayasada 1986, 2001 ve 2008 senelerinde ilaveler ve iyileştirmeler yapılmıştır.²¹⁸

Bu yeni anayasanın başlangıç hükümlerinde Yunanistan’ın hükümet şeklinin parlamenter cumhuriyet olduğu ayrıca yönetim mekanizmasının devletin egemenliğine bağlı olduğu belirtilmektedir.²¹⁹

Bütün ülkelerin kendi kimliklerine ve milli çıkarlarına uygun bir azınlık terimi tanımı mevcuttur. Yunanistan’ın ortaya koyduğu tutumda ise anayasa açısından onaylanan azınlık türü, dini azınlık olarak belirtilmiştir.²²⁰ Bu azınlık türü de Yunanistan’da yaşayan Müslüman Türklerdir. Ülkedeki Türk varlığını yok saydığı için, Müslüman Azınlıklar kavramını benimsediği ve iç hukukunda da yalnızca bu kavramı kullanmayı tercih ettiği görülmektedir.²²¹ 120 maddeden oluşan, açık bir şekilde Türk azınlıktan bahsetmeyen, daha çok kişisel haklara yer veren anayasada Müslüman Türk azınlığı ilgilendirebilecek maddeler mevcuttur.²²²

Yunan Hükümeti Anayasasının 2. hükmünün 1. fıkrası, 7. hükmünün 2. fıkrasındaki hükümlere göre istisnası olmadan tüm bireylerin haysiyet ve onuru korunmalıdır. Bunların ihlâli sonucunda yaptırım olarak ceza uygulanmalıdır. Bireyin varlık değerinin, azınlık ya da çoğunluğa ait olmasına bakılmaksızın birey kendi özülüyle yaşamaktadır ve hiçbir engellemeye maruz kalmamalıdır.²²³

²¹⁷ Turgay Cin, “Yunanistan Anayasasına Göre Devlet Kilise İlişkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, s.4074.

²¹⁸ Cin, **a.g.m.**, s.27.

²¹⁹ Turgay Cin, “Yunanistan Anayasasında Temel Hak Ve Özgürlüklerin Korunması”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.69.

²²⁰ A. Füsün Arsava, “Avrupa Anayasası'nın Dogmatik Özellikleri”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.5, S.2, 2006, s.32.

²²¹ Halis Ayhan, “Batı Trakya Türk Azınlığının Hukuki Ve Siyasi Sorunlarının Asimilasyon Politikası Çerçevesinde Tahlili”, **Kırıkkale Üniversitesi İİBF**, 2017, s.10.

²²² Turgay Cin, “Avrupa Birliği Üyesi Yunanistan Anayasasında Millet, Halk ve Yunanistan Vatandaşlığı”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.16, S.1, 2014, s.3.

²²³ “The Constitution Of Greece” (2016). (Erişim Tarihi: 05.04.2021). <http://www.hri.org/docs/syntaxma/artcl25.html#A2>

3/1. hükmü ile Yunan Devleti'nde baskın şekilde belirtilen din olan Ortodoks Hristiyanlığın ve bunun temel taşı Doğu Kilisesi'nin siyasi, yönetim uygulamaları üzerindeki belirleyici gücü de vurgulanmıştır. Ancak milletlere tanınan din ve vicdan özgürlüğü de anayasada mevcuttur. 13/1. madde ile bu din ve vicdan özgürlüğü garanti altına alınmıştır.²²⁴ Söz konusu maddenin 2. Fıkrasında bütün tanınmış dinlerin özgürce yaşanacağı, ibadetlerine izin verileceği ayrıca bunun kanun koruması altında olacağının altı çizilmiştir. Kamu düzenine ve ahlak kuralları ile zıt düşen ibadete engel olunacağı da belirtilmiştir. Bahsi geçen tanınmış her dinin temsilcileri, üstün dinin temsilcileri ile eşit devlet denetimine ve sorumluluklarına sahip olacaktır.²²⁵

Anayasasının 5. maddesinin 2. fıkrası ayrımcılık yasağı hükmü getirmektedir. Maddeye göre tüm Yunan vatandaşlarının sosyal, siyasi ve ekonomik hayata serbestçe katılım hakkı vardır.²²⁶

Anayasa'nın 12. Maddesinde ise Dernek kurma özgürlüğü tanımlanmaktadır. Bu madde tüm bireylerin kar amacı olmadan, dernek ve birlik kurma hakkının bulunduğunu, bu hakkında öncesinde izin isteme koşuluna bağlı olmayacağını, bir kurumun kanun kararı bulunmadan kapatılamayacağını, kırsal ve küresel kurumları kendilerinin yönetebileceği fakat hükümetin denetimine tabi olacağı belirtilmektedir.²²⁷

Anayasa'daki insan haklarını koruma konusu 25. Hüküm ile şu şekildedir;

1. Vatandaşların öncelikle kişi ve halkın bir parçası şeklinde tanımlanarak temel hakları ve toplumsal ülke tabiri, devlet tarafından garanti altına alınmıştır. Tüm halk kurum ve mercileri bu haktan verimli biçimde yararlanılmasını teşvik etmekte yükümlüdür. Ayrıca bu haklara getirilebilecek engeller, sınırlamalar

²²⁴ <http://www.hri.org/docs/syntaxma/artcl25.html#A2> (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

²²⁵ Yavuz Yenel, "Yunanistan'ın Azınlıklara Yönelik Politikaları ve Uygulamaları", Uzmanlık Tezi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara 2014, s.98.

²²⁶ Ali Hüseyinoğlu, "Balkanlarda Azınlıklar ve Siyasal Katılım Hakkı: Batı Trakya (Yunanistan) Örneği", **Researchgate**, 2015, s.4779.

²²⁷ "The Constitution Of Greece" (2008). (Erişim Tarihi: 24.04.2021). <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf>, s.27.

doğrudan anayasa ya da anayasanın izin verdiği şartlarda yasa ile uygulanabilir ve orantılık ilkesine uymak durumundadır.

2. Bireyin temel haklarının hükümet tarafından onaylanıp korunması, özgürlük ve adalet içinde sosyal gelişmenin sağlanması hedefini ön görmektedir.

3. Hukuki hakların kötüye kullanılmasına izin verilmemektedir.

4. Devlet tüm bireylerden sosyal ve ulusal dayanışma görevini yerine getirmelerini talep etme hakkına sahiptir.²²⁸

Yunanistan Anayasasında, Milletlerarası Hukuk, Milli Egemenlik, Milletlerarası Antlaşmalar, başlığına sahip 28. Maddenin 3 fırcası da, Yunanistan'ın uluslararası alanda azınlıklar için imzaladığı anlaşmalar açısından önem arz etmektedir.²²⁹

1. Evrensel olarak kabul edilen uluslararası hukuki nitelik taşıyan hükümler, uluslararası antlaşmaların yasa ile kabul edilmesi ve hepsinin usule uygun bir biçimde uygulamaya koyulması sonucunda Yunan Devleti'nin kendi hukuku ile bir bütün haline gelmekte ayrıca diğer bütün, bunun aleyhine yapılan hukuk düzenlemelerine üstün gelmektedir. Uluslararası anlaşmaların diğer vatandaşları içermesi konusunda da istisnasız hep karşılık şartı uygulanmaktadır.²³⁰

2. Önemli sayılan milli menfaatlerin gözetilmesi, diğer hükümetler ile aralarının iyileştirilmesi açısından pakt ya da mukavele ile uluslararası kurum ve organlara anayasa çerçevesinde öngörülen yetki ve ya hükümler tanınabilmektedir. Bu antlaşmayı kabul eden kanunun oylanması konusunda, milletvekilleri tarafından beş oyda üçünün kabul edilmesi olarak fazlalık koşulu bulunmaktadır.

3. Milli menfaatin uygulanması durumunda, temel hakları, eşitçilik ilkesine dayalı idare biçimini yok saymamak, demokrasi kapsamında ve karşılık

²²⁸ <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggluko.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.04.2021). s.44.

²²⁹ Cin, **a.g.m.**, s.47.

²³⁰ "The Fifth Revisionary Parliament Of The Hellenes Resolves" (2016). (Erişim Tarihi: 24.24.2021). <http://www.hri.org/docs/syntaxma/artcl50.html#A28>

hükümlerine cazip bir şekilde uygulanması şartı ile ülke meclisi üyelerinin yalnızca çoğunluğu ile onaylanan kanun ile ulusal egemenliğin kullanılmasına özgürce sınırlamalar tanınabilmektedir.²³¹

Anayasanın 31. Madde de ise Cumhurbaşkanı seçilebilme koşulları belirtilmiştir. Buna göre baba veya anne tarafından olmak üzere Yunan soyundan gelmesi şarttır. Böylece Azınlık mensupları Cumhurbaşkanı olamamaktadır.²³²

Son olarak 1997’de gelen 695 Sayılı yasa ile azınlıkların olduğu okullarda Müslüman azınlığa mensup öğretmen atamaları ve iş sahibi yapma konusu gerçekleştirilirken, Selanik Pedagoji Akademisi’nden mezun öğretmenlerin öncelikli olması gerektiği vurgulanmıştır.²³³

2.3. Kuzey Makedonya

Kuzey Makedonya ülkesinde bulunan vatandaşların geneli Makedon’dur. Burada 2002’de nüfus sayımı yapılmıştır. En son yapılan sayıma göre bölgede bulunan milletlerin, yaklaşık %64’ü Makedon, %25’i Arnavut, %3’ü Türk, %2’si Roman, %1’i Sırp ve %2’si farklı millet gruplarına sahip olanlardır.²³⁴ Nüfus oranları 2002’den itibaren değişmiştir. Fakat genel olarak Balkan bölgesindeki şekilde Kuzey Makedonya’da da etnik dağılım devlet iktidarının kararlaştırılmasında oldukça önemli olduğundan gerçekte olanın açıklanması tartışmalara yol açmaktadır.²³⁵

Yugoslavya dağılıncaya dek üç farklı anayasa onaylanmıştır. Bunlar 1946 yılında, 1963 ve 1974 yıllarında gerçekleşmiştir. 1989’a dek uygulamada olan anayasa köken, millet biçiminde bir farklılaştırma yapmış olsa da tüm bireylerin temel haklarını güvenceye almış, bu konuda hürriyetçi bir nitelik taşımıştır..²³⁶ 8

²³¹ “The Constitution of Greece” (2016). (Erişim Tarihi: 08.04.2021).

http://europam.eu/data/mechanisms/FOI/FOI%20Laws/Greece/Greece_Constitution_1975.pdf, s.11.

²³² <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.04.2021). s.48.

²³³ Yenel, **a.g.m.**, s.101.

²³⁴ Halim Çavuşoğlu, “Yugoslavya-Makedonya” Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri”, **Bilig**, S.41, 2007, s.12.

²³⁵ Ömer Turan, “Makedonya’da Türk Varlığı ve Kültürü”, **Bilig**, 1996, s.22.

²³⁶ Cenk Özgen “Balkanlarda Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit: Yunanistan-Makedonya Anlaşmazlığı”, **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.14, S.25, 2013, s.335.

Eylül 1991’de yapılan halk oylaması ile bağımsızlığını kazanan bu ülke, Yugoslavya’nın dağılma sürecinde savaş yaşamadan ayrılan tek devlettir.²³⁷

Söz konusu ülke bağımsızlığını ilan ettikten sonra 1991 senesinin ilk aylarında faaliyete geçen Kuzey Makedonya Anayasa Komisyonu aracılığıyla oluşturulan, aynı yıl 23 Ağustos’ta kamuoyuna açıklanan 138 maddelik Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Anayasa Taslağı, Anayasa Komisyonu’na gönderilmiştir.²³⁸ 17 Kasım 1991’de ülkenin anayasası onaylanmıştır. Ülkenin meclisinde bulunan 22 kişilik Arnavut kökenli milletvekili, bu oylamaya katılmayarak anayasanın yürürlüğe girmesine izin vermemeye çalışmış olsa da Türkler bu anayasayı protesto etmiştir.²³⁹

Kuzey Makedonya Anayasasının giriş bölümünde devletin, Makedon vatandaşlarının millî halkı olduğu konusu vurgulanmıştır. Arnavutlar, Türkler ve öteki kökenlerin, Makedon millet ile aynı haklardan yararlanacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda Makedon halkı Anayasada kurucu olarak tanınmıştır.²⁴⁰

Anayasa’nın 7. hükmünde milletlerin, başkent belediyesi haricinde, nüfus açısından fazla oldukları şehir ya da ilçelerde yasalar kapsamında ana dillerini, Makedon diliyle beraber konuşup yazabilecekleri belirtilmiştir.²⁴¹

8. Madde ile uluslararası hukuk kurallarının üstünlüğü belirtilerek saygı duyulacağı böylece uluslararası alanda yapılan anlaşmaların üstünlüğü olacağı vurgulanmaktadır.²⁴²

Anayasanın 9. maddesinde ise ülkede yaşayan milletlerin cinsiyet, ırk, ten rengi, ulusal ve sosyal köken, siyasi, dini inançları, mülkiyet ve sosyal statü gibi

²³⁷ Türk, **a.g.e.**, s.231.

²³⁸ Hamza, **a.g.m.**, s.19.

²³⁹ Yunus Çolak, “Makedonya’nın İsim Sorunu: Sebepleri ve Türkiye’nin Balkanlar Politikasına Olan Etkileri Bakımından Bir İnceleme”, **Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi**, 2016, s.332.

²⁴⁰ Giray Bozkurt, “Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S.51, 2010, s.62.

²⁴¹ “Constitution Of The Republic Of North Macedonia” (2019). (Erişim Tarihi: 06.04.2021).

https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/zakoni/the_constitution_of_the_republic_of_north_macedonia_adopting_the_valid_constitutional_provisions_in_force_as_amended_by_constitutional_amendments_i-xxxvi.pdf, s.6.

²⁴² “Constitution Of The Republic Of Macedonia” (2011). (Erişim Tarihi: 06.04.2021).

<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/36714/70972/F511737559/MKD36714%20Eng.pdf>, s.2.

sebeplerden ayırım yapılmayacağı Kuzey Makedonya devleti tarafından güvence altına alınmıştır.²⁴³

11. madde ile insanın fiziksel ve ahlaki haysiyet hakkının geri alınamayacağı, her türlü işkence, insanlık dışı aşağılayıcı davranış ya da cezanın yasak olduğu, zorla çalıştırılmanın da yasak olduğu belirtilmektedir. 12. Madde de ise bireylerin özgürlüğünün kanun dışında hiçbir şekilde elinden alınamayacağı belirtilmiştir.²⁴⁴

Anayasanın 29. Maddesi ise Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'ndeki yabancıların, bu ülke tarafından güvence altına alınan özgürlük ve haklardan yararlanacağı, sınır dışı edilen yabancılara ve vatansız kalan kişilere sığınma hakkı tanıyacağını taahhüt etmiştir.²⁴⁵

48. hükmünde bireyin ulusal varoluşlarını özgürce anlatıp yaşamasına izin verecek, bu konudaki hedeflerine ulaşmak amacıyla dernek ve ilmi kuruluşları kurabileceklerdir. Yasanın içerdiği koşullar kapsamında üniversite eğitime kadar olan eğitim kurumlarını kurma, oralarda ana dillerinde eğitim yapma hakları bulunmaktadır.²⁴⁶

Kuzey Makedonya anayasanın 49. Maddesi ile de yakın devletlerdeki mevcut Makedon halkı ile ilişkili insanların ve bu insanlardan kovulanların konumunu ve hürriyetlerini koruyacağını, haklarını iyileştirmelerini destekleyeceğini belirterek kendi milletinin azınlığını da koruduğunun altını çizmiştir.²⁴⁷

Yeni bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetler arasında Türklerin çoğunlukla Kuzey Makedonya'da yaşadığı saptanmaktadır.²⁴⁸ Ülkede Makedon ve Arnavutlardan sonra sayı bakımından en önemli etnik topluluk ise Türklerdir.

²⁴³ "Constitution Of The Republic Of Macedonia" (2011). (Erişim Tarihi:06.04.2021). https://www.legislationline.org/download/id/3652/file/FYROM_Constitution_excerpts_relevant_migrant_1991_am2011_en.pdf, s.1.

²⁴⁴ https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/zakoni/the_constitution_of_the_republic_of_north_macedonia_containing_the_valid_constitutional_provisions_in_force_as_amended_by_constitutional_amendments_ixxxvi.pdf, (Erişim Tarihi: 06.04.2021).s.8.

²⁴⁵ https://www.legislationline.org/download/id/3652/file/FYROM_Constitution_excerpts_relevant_migrant_1991_am2011_en.pdf, (Erişim Tarihi:06.04.2021). s.3.

²⁴⁶ <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/36714/70972/F511737559/MKD36714%20Eng.pdf> (Erişim Tarihi: 06.04.2021).

²⁴⁷ https://www.legislationline.org/download/id/3652/file/FYROM_Constitution_excerpts_relevant_migrant_1991_am2011_en.pdf, (Erişim Tarihi:06.04.2021). s.4.

²⁴⁸ Aktan Hamza, "Makedonya – Arnavutluk İlişkilerinde Makedonya Arnavutlarının Etkisi", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s.17.

Bundan dolayı yeni kurulan ülkenin anayasasında da Türkler azınlık olarak değerlendirilse de aslında kurucu millet olarak tanımlanmışlardır.²⁴⁹

2.4. Kosova

Kosova'da 2008'e kadar 1974 tarihli Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası geçerli olmuştur. Bu anayasa Türk kimliğine kendini ifade edebilmesi için oldukça geniş haklar tanımaktadır. Türkler dillerini yaşadığı bölgelerde özgürce kullanabilmiş, bu konuda Arnavut ve Sırp Hırvat dilleri ile eşit olduğunun altı çizilmiştir. Böylece Kosova'daki Türk nüfus 1989'a kadar kültür, sanat, ekonomi ve siyasi açıdan oldukça iyi imkanlar ile kendilerini ifade etmişlerdir. 1989'da gelen Miloseviç yönetimi ile Kosova'nın özerkliği kaldırılmış, Sırp dili ve Kiril alfabesi resmiyet kazanmıştır.²⁵⁰

17 Şubat 2008 yılında Kosova Meclisi, ülkenin başkanı ve başbakanının bulunduğu gösterimde 120 üyeden 109 kişinin kararıyla bağımsızlık çağrısında bulunmuştur.²⁵¹

Ülkenin bağımsızlık ilanından sonra Kosova'da ilk anayasa 2008 yılında onaylanmış 15 Haziran 2008 tarihinde uygulamaya geçmiştir.²⁵² UNMIK'in kısa süreli idare sonucunda sahip olduğu yetkileri kaldırılmıştır.²⁵³

Kosova'daki nüfusun çoğunluğunu oluşturan Arnavutlar ile eşit hakları paylaşan Türklerin 2008 Anayasası ile hakları daraltılmıştır. Ancak yine de Türkler ile ilgili haklar tanıyan maddeler mevcuttur.²⁵⁴

Kosova Cumhuriyeti Anayasasının 3/2. maddesinde eşitlik ilkesinden bahsedilmiştir. Buna göre Kosova'nın uluslararası açıdan kabul edilen temel insan

²⁴⁹ Abdülmecit Nuredini, “**Makedonya'nın İç Ve Dış Politika Sorunları (1990–2005)**”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006, s.23.

²⁵⁰ Türk, **a.g.e.**, s.192-193.

²⁵¹ Akgün, **a.g.m.**, s.10.

²⁵² Toprak, **a.g.m.**, s.134.

²⁵³ Ahmet Ercilasun (2016). “Kosova'da Türkler ve Türkçe”. (Erişim Tarihi:25.02.2020).

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/kosovada-turkler-ve-turkce-37059yy.htm>

²⁵⁴ Şeyma Toprak, “**Kosova Türklerinin Azınlık Hakları (1974-2008)**”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2020, s.135.

hak ve özgürlüklerine saygı göstermesi, tüm bireylerin kanun önünde eşit olması ilkesine dikkat çekilmiştir.²⁵⁵

Anayasanın 5. Maddesine göre resmi dili Sırpça ve Arnavutça olan Kosova’da Boşnakça, Türkçe ve Romca bazı resmi kuruluşlar bakımından resmi statüye sahip bulunmaktadır. Ayrıca bu diller kanuna uygun şekilde resmi statüde olabileceklerdir.²⁵⁶

22. maddesinde uluslararası sözleşmelerin üstünlüğü kabul edilmiştir. Kabul edilen sözleşmeler; Birleşmiş Milletler EİHS, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi, Her Türlü Irksal Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi’dir. Kosova Cumhuriyeti Anayasası’nda yer alan haklar ve bu uluslararası sözleşmeler doğrultusunda Kosova’daki mevcut durumda hukuki güvencenin korunduğu fakat uygulamada sorunların olduğu görülmektedir.²⁵⁷

Kosova Anayasası’nın 24. maddesinde bütün bireylerin kanun önünde eşit olduğu vurgulanmıştır. Ayrım yapılmaksızın tüm bireylerin, aynı yasal koruma hakkı bulunmaktadır. Kimseye ırk, dil, din, siyasi görüş ya da etnik kimlikten dolayı bir topluluğa olan bağlılık gibi sebeplerden dolayı ayrım yapılamayacağı belirtilmiştir.²⁵⁸

38/4. Maddeye göre din ve inancı açıkça ifade etme özgürlüğü, kamu ve devlet güvenliğinin korunması, diğer bireylerin bireysel haklarının korunması gibi sebeplerden dolayı zorunlu hallerde kanun ile sınırlandırılabilceği belirtilmiştir.²⁵⁹

²⁵⁵ “Constitution of the Republic of Kosovo” (2009). (Erişim Tarihi: 05.04.2021).

<http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution1Kosovo.pdf>, s.1.

²⁵⁶ “Kosova Cumhuriyeti Anayasası” (2009). (Erişim Tarihi: 20.04.2021).

<https://docplayer.biz.tr/18126765-Kosova-cumhuriyeti-anayasasi.html>, s.2.

²⁵⁷ “Kosova Cumhuriyeti Anayasası” (2017). (Erişim Tarihi: 08.04.2021).

<https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/2017/11/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf>, s.6.

²⁵⁸ <https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/2017/11/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.04.2021). s.7.

²⁵⁹ <https://docplayer.biz.tr/18126765-Kosova-cumhuriyeti-anayasasi.html>, (Erişim Tarihi: 20.04.2021). s.11.

57. maddede genel esaslar düzenlenmiştir. Herhangi bir ulusal ya da etnik, topluluğa üye olup Kosova Cumhuriyetinde geleneksel olarak bulunanların, bu Anayasanın 2. bölümünde tanınan hak ve hürriyetlerin yanında söz konusu anayasa ile altı çizilen özel hakları da mevcut olacaktır. Anayasanın 57. Maddesinde Azınlıklar, kimliklerini ve varoluşsal amaçlarını ifade etme ve ilerletme çabası gösterme hakkına sahiptir.²⁶⁰

Kosova'nın Anayasası'nda azınlıklara geniş haklar verilmesine ek olarak Türk azınlık Kosova'yı oluşturan milletlerden biri olarak kabul edilmiştir. Ayrıca uluslararası hukuka göre azınlık konumunda yer almıştır. Sandalye sayısı 120 olan Kosova meclisinde 20 sandalye Kosova azınlıkları için bırakılmıştır. Bu kapsamda Kosova'daki Türkler için 2 sandalye ayrılmıştır. Bu ise 64. Madde ile güvence altına alınmıştır.²⁶¹

Kosova Anayasasının yürürlüğe girmesinden itibaren ülkede bulunan bütün gruplar bayram niteliğine sahip bir gün oluşturmuşlardır. Türk toplumunun temsilcilerinin isteği üzerine 23 Nisan Kosova Türklerinin ilan ettiği milli bayram olarak belirlenmiştir.²⁶²

2.5. Romanya

1989 yılında sonra dışa doğru bir açılım ve tüm alanlarda liberalizmi içselleştiren Romanya, yeni dünya düzenine adapte olma sebebiyle hızlı bir anayasal değişim sürecini başlatmıştır. 1991 Anayasası bu bakımdan Romanya'nın ilk ve büyük reform çabası olmuştur.²⁶³

2011'de kaydedilen veriler, Romanya toplumunun %86,45'inin Ortodoks, %4,62'sinin Roma Katoliği, %3,19'unun yenilikçi dinciler, %0,34'ünün Müslüman ve diğerlerinin de farklı inançlara sahip olduğunu sunmaktadır.²⁶⁴

²⁶⁰ <http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution1Kosovo.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.04.2021). s.16.

²⁶¹ Bengi Muzbeg, "**Balkan Savaşlarından UNMIK Yönetimine Kosova Türklerinin Siyasi ve Hukuki Statüsü**", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s.107.

²⁶² "Kosova Türkleri Milli Bayramı kutlandı" (2018).(Erişim Tarihi:05.02.2020).

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kosova-turkleri-milli-bayrami-kutlandi/1126417>

²⁶³ Güray Bozkurt, "Geçmişten Günümüze Romanya'da Türk Varlığı", **Karam**, S.17, 2008., s.7.

²⁶⁴ Osman Horata, "Romanya'daki Türkoloji Çalışmaları", **TDK**, 2014, s.2.

Romanya’da resmi kaynaklara göre devlette 29.533 Oğuz Türkü ve 24.649 Tatar gibi 54.173 civarında Müslümanın varlığı söz konusudur. Bazı kaynaklara göre bu sayının 70.000’i bulduğu yönünde bilgiler söz konusudur. Nüfusu Türk ve Tatar olarak ayırmak, buradaki Türk azınlıklar açısından olumsuz bir tanım oluşturmamaktadır.²⁶⁵ Aksine bu, Anayasada 62. Hükme göre Müslüman toplumların parlamentoda iki farklı biçimde yönetilmesini mümkün kılmaktadır. Romanya Anayasası’nın 62/2. Maddesine göre milli azınlığa sahip bireylerin Parlamento’da idaresi için yeteri kadar oyu olmayan gruplardan hepsinin seçim yasası çerçevesinde bir kişi olarak temsilci bulundurma yetkisi mevcuttur. Milli azınlığa sahip bireyler sadece bir kuruluş ile temsil edileceklerdir.²⁶⁶

4. Maddesi ırk, milliyet, etnik köken, dil, din ve sosyal köken fark etmeksizin Romanya’nın, vatandaşlarının ortak ve bölünmez vatanı olduğunu belirtmiştir. 16. Maddede ise Kanun önünde her vatandaşın eşit olduğu vurgulanmıştır.²⁶⁷

Anayasa’nın 6. maddesinde azınlıkların kendi kültürel, etnik, dini benlikleri ve dillerini koruyup geliştirme konusunda hakları garanti altına alınmıştır.²⁶⁸

11. Madde ile Romanya hükümeti taraf olduğu anlaşmaların hükümlerini tam olarak yerine getirmeyi güvence altına almaktadır.²⁶⁹ 20. Maddeye göre de vatandaşların hak ve özgürlükleri ile ilgili anayasal hükümlerin, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne, sözleşmelere ve bu ülkenin imza koyduğu diğer paktlara cazip bir şekilde yorumlanıp uygulanacağı belirtilmiştir.²⁷⁰

Anayasanın 32/3. Hükümü ile milli azınlığa sahip bireylerin ana dilleri konusunda eğitilmesi ve o dilde öğretim görme hakkı güvence altına alınmıştır. Bunların kullanılmasının yasayla belirleneceğinin altı çizilmiştir. Aynı maddenin 7. Fırkası ise her tarikatın gerektirdiği din eğitiminin özgür olduğunu

²⁶⁵ Kürşad Kara-Mete Ustabulut, “Romanya’da Türk Dili Tarihi ve Dobruca’daki (Köstence) Türkoloji Eğitimi”, **Aydın Tömer Dil Dergisi**, 2016, s.9.

²⁶⁶ Bilgehan Gökdağ, “Balkan Ülkelerinin Anayasalarında Dil Kullanımı ile İlgili Düzenlemeler”, **Kırıkkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü**, 2012, s.73.

²⁶⁷ “Romania's Constitution of 1991 with Amendments through 2003” (2003). (Erişim Tarihi: 07.04.2021). https://www.constituteproject.org/constitution/Romania_2003.pdf?lang=en, s.7.

²⁶⁸ Erhan Türbedar, “Romanya Türkleri”, **Avim**, 2012.

²⁶⁹ “The Constitution of Romania” (2016). (Erişim Tarihi: 07.04.2021). <https://www.presidency.ro/en/the-constitution-of-romania>

²⁷⁰ https://www.constituteproject.org/constitution/Romania_2003.pdf?lang=en, (Erişim Tarihi: 07.04.2021). s.10.

belirtmektedir. Buna göre devlet okullarında din eğitiminin kanunla belirlenen koşullara göre yapılacağı bildirilmiştir.²⁷¹

57. Maddeye göre Romanya vatandaşları, diğer vatandaşlar ve vatansız olan kişiler, anayasal hak ve özgürlüklerini, diğerlerinin hak ve özgürlüklerine engel olmadan kullanmalıdır.²⁷²

Romanya Eğitim Bakanlığı'nın eğitim yasasını değiştirip geliştirmesi ile ilgili olan 1995/84 sayılı karar uyarınca, azınlığa komünist dönemde çiğnenen hakları tekrar geri verilmektedir. Bu haklardan biri ise Müslümanların ibadet edebilme özgürlüğü olmuştur. 2000-2006 senelerinde ise değiştirilmiş bir kanunsal içerik onaylanmıştır. Bu da ayrımcılığın engellenmesi bakımından büyük bir adım olarak nitelendirilmektedir.²⁷³

2.6. Sırbistan

Sırbistan'da yaşayan Türklerin sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte bine yakın oldukları tahmin edilmektedir. Sırbistan ülkesinde yaşayan azınlıkların hak ve özgürlükleri 2006'da onaylanan Anayasa'da belirlemiştir.²⁷⁴

2006 Sırp Cumhuriyeti Anayasası azınlıkların etnik benliklerinin korunup garanti altına alınması ve bu konuda hukuki derlemeler yapılması bakımından önem arz etmektedir. Sırbistan'da bulunan azınlıkların hukuki haklarının güvence altına alınması hakkındaki yasa, resmi dilin ve alfabenin kullanılması konusundaki yasa, azınlıkların eğitim şekli hakkındaki yasa bunlardan bazılarını oluşturmaktadır.²⁷⁵

Anayasanın 3. Maddesi ile Hukukun üstünlüğü vurgulanarak özgür ve doğrudan seçimler, insan ve azınlık hakları, kuvvetler ayrılığı ve bağımsız

²⁷¹ "Constitution Of Romania" (2015). (Erişim Tarihi: 06.04.2021).
<https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ro/ro021en.pdf>, s.8.

²⁷² "Constitution Of Romania" (2015). (Erişim Tarihi: 06.04.2021).
<http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>

²⁷³ Burçin Petre, "Avrupa Birliği Azınlık Haklarına Yaklaşımı: Romanya'daki Türk-Müslümanlar Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019, s.73.

²⁷⁴ Mehmet Ekinci, "Sırbistan Siyasetini Anlama Klavuzu", Seta, 2014, s.16.

²⁷⁵ Metin Krliç, "Milliyetçilik ve Etnik Milliyetçilik, Sırbistan ve Karadağ Örneği", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s.84.

yargının Anayasa için ön koşulu oluşturduğu ve bu konuda devletin yükümlü olduğu belirtilmiştir.²⁷⁶

Sırbistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 8. Maddesine göre devletin ana dili Sırp-Hırvat ve alfabesi ise Kiril alfabesidir. Ulusal azınlıklar bulundukları alanlarda kendi dillerini ve alfabelerini kullanabileceklerdir.²⁷⁷

Madde 16 ile uluslararası hukukun genel kabul görmüş kuralları ve onaylanmış uluslararası anlaşmaları, Sırbistan Cumhuriyeti'nin hukuk sistemi için ayrılmaz bir parçası olacağı ve doğrudan uygulanacağının altı çizilmiştir.²⁷⁸

17. Madde de ise Anayasa ile güvence altına alınan insan ve azınlık haklarının doğrudan uygulanacağı garanti altına alınmıştır.²⁷⁹

Anayasanın 20. Maddesi Anayasa ile güvence altına alınan insan ve azınlık haklarının, Anayasa'nın öngördüğü durumlarda kanunla sınırlanabileceği belirtilmiştir.²⁸⁰

Madde 23 ile insan onurunun dokunulmaz olduğu ve herkesin ona saygı göstermekle, korumakla yükümlü olduğu hükme bağlanmıştır. Başkalarının haklarını ihlal etmiyorsa, herkes kişiliğini özgürce geliştirme hakkına sahiptir.²⁸¹

Anayasanın 32. Maddesinde, ulusal azınlıkların ve diğer ulusların kendi ana dillerinde eğitim hakkına sahip oldukları belirtilmiştir.²⁸²

Anayasanın 43. Maddesi bireylerin inanç, din ve vicdan özgürlüğünü sağlamıştır. Herkes dinini veya dini inancını ibadet, ayin, uygulama yoluyla açıklama özgürlüğüne sahiptir.²⁸³

²⁷⁶“Constitution of The Republic of Serbia” (2006). (Erişim Tarihi: 08.04.2021).

<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/74694/119555/F838981147/SRB74694%20Eng.pdf>, s.1.

²⁷⁷ “Constitution of The Republic of Serbia” (2006). (Erişim Tarihi: 08.04.2021).

<https://www.legislationline.org/documents/section/constitutions/country/5/Serbia/show>

²⁷⁸ <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/74694/119555/F838981147/SRB74694%20Eng.pdf>.

(Erişim Tarihi: 08.04.2021). s.3.

²⁷⁹ “Constitution of The Republic of Serbia” (2006). (Erişim Tarihi: 09.04.2021).

https://www.servat.unibe.ch/icl/ri00t_.html

²⁸⁰“Constitution of The Republic of Serbia” (2006). (Erişim Tarihi: 09.04.2021).

<http://www.ustavni.sud.rs/page/view/en-GB/235-100028/constitution>

²⁸¹ <https://www.legislationline.org/documents/section/constitutions/country/5/Serbia/show> (Erişim Tarihi: 08.04.2021).

²⁸² <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/en-GB/235-100028/constitution> (Erişim Tarihi: 09.04.2021).

49. Maddede bireyin kendi dilini ve alfabesini kullanma hakkının garanti altına alınacağı vurgulanmıştır.²⁸⁴ Benzer şekilde 123. Maddesinde ulusal azınlıkların, mahkemelerde ana dillerini kullanarak savunma yapabilme hakkı olduğu belirtilmiştir.²⁸⁵

Anayasa'nın 75. maddesine göre ulusal azınlık gruplarına sahip bireyler kişisel haklara ve topluluk haklarına sahiptirler. Bu maddeye göre azınlıklar, din, kültür, eğitim ve dil gibi hususlarda karar verme süreçlerine katılabilmek için kendi milli konseylerini kurabilmektedirler.²⁸⁶

Nitekim söz konusu anayasaya göre, tüm bireylerin ve kimliklerine göre ayırım yapılmaksızın, kanun önünde eşit oldukları belirtilmektedir.²⁸⁷

2.7. Arnavutluk

Günümüzde Arnavutluk sahip olduğu tarihsel geçmiş ve etnik çeşitlilik nedeniyle farklı kültürlerle yabancı olmayan, genel olarak bunlara hoşgörüyle yaklaşan bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Bölgedeki Türk nüfusunun oldukça az olduğu bilgisi ile birlikte nüfusun yüzde yetmişten fazlasının Müslümanlardan oluştuğu bilinmektedir.²⁸⁸

Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti'nin 1976 yılında onaylanan ve 1991 yılında çeşitlendirilen 1976 Anayasası'nın esasları kapsamında şekillenen şuan ki anayasa, ülke meclisi aracılığıyla 28 Kasım 1998 tarihinde onaylanmıştır.²⁸⁹

Balkan ülkelerinin birçoğunun anayasasında gördüğümüz gibi bu ülkede de hiçbir bireye ırk, dil, din, ya da etnik kimlik gibi sebeplerle ayırım yapılamayacağı

²⁸³ <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/74694/119555/F838981147/SRB74694%20Eng.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.04.2021). s.8.

²⁸⁴ https://www.servat.unibe.ch/icl/ri00t_.html (Erişim Tarihi: 09.04.2021).

²⁸⁵ Köseoğlu, a.g.m., s.161.

²⁸⁶ Hysen Mustafa, “Sırbistan’da Yaşayan Arnavut Azınlığın Sosyal-Kültürel Sorunları”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara 2017, s.19.

²⁸⁷ “Sırbistan’da Yeni Anayasa”, *Tasam*, 2006.

²⁸⁸ “Arnavutluk siyasi görünümü” (2017). (Erişim Tarihi: 02.03.2021). <http://tiran.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/250779>

²⁸⁹ Muhamed Ahmetaj, “Berlin Kongresi ve Sonuçlarının Osmanlı Devleti ve Arnavutlar Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2011, s.12.

güvence altına alınmaktadır. Bu 18. Madde de herkesin kanun önünde eşit olması ile birlikte belirtilmiştir.²⁹⁰

Arnavutluk Anayasası'nın 3. Maddesi ile Devlet, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü, kişinin onuru, haklarını, özgürlükleri, dini bir arada yaşama ve azınlıkları, onlara saygı duymayı temel görevi saymıştır. Bunları koruma ile yükümlüdür.²⁹¹

10. Madde de Arnavutluk Cumhuriyeti'nde resmi bir din olmadığı belirtilmiştir. Devlet, inanç ve vicdan meselelerinde ülkenin tarafsız olduğu hürriyetini teminat altına aldığı hükme bağlanmıştır. Buna göre devlet, dini toplulukların eşitliğini tanımış, devlet ve dini toplulukların karşılıklı olarak bağımsızlıklarına saygı duyacakları belirtilmiştir.²⁹²

Anayasanın 15. Maddesinde temel insan hak ve özgürlüklerinin bölünemeyeceği, devredilemeyeceği ve dokunulmaz olduğu ayrıca tüm hukuk düzeninin temelinde yer aldığı belirtilmiştir.²⁹³

17. madde ile anayasada tanınan hak ve özgürlüklerin yalnızca kanun ile sınırlandırılabilirliği belirtilmiştir. Ancak bu kısıtlamanın ne olursa olsun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ters düşmeyeceği vurgulanmıştır.²⁹⁴

Anayasanın 20. Maddesinde ulusal azınlığa sahip bireylerin her türlü hak ve özgürlüklerini tam anlamıyla kullanabilecekleri belirtilmiştir. Bu maddeye göre etnik kökenlerini yasaklama veya zorlama olmaksızın özgürce ifade etme hakkına sahiptirler. Kültürel, dini ve dilsel aidiyetlerini koruma ve geliştirme hakları vardır. Ana dillerinde eğitim ve öğretim görmeleri, teşkilat ve organizasyonlarda

²⁹⁰ "Constitution Of The Republic Of Albania" (2016). (Erişim Tarihi: 09.04.2021).

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2016\)064-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)064-e), s.5.

²⁹¹ "Albanian Constitution Approved by the Albanian Parliament on 21 October 1998" (1998). (Erişim Tarihi: 09.04.2021). <https://www.ahjucaf.org/sites/default/files/Constitution%20albanie.pdf> s.2.

²⁹² [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2016\)064-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)064-e), (Erişim Tarihi: 09.04.2021). s.4.

²⁹³ "Albania's Constitution of 1998 with Amendments through 2012" (2012). (Erişim Tarihi: 09.04.2021).

https://www.constituteproject.org/constitution/Albania_2012.pdf?lang=en, s.5.

²⁹⁴ <https://www.ahjucaf.org/sites/default/files/Constitution%20albanie.pdf> (Erişim Tarihi: 09.04.2021). s.5.

bir araya gelmeleri, çıkarlarını ve kimliklerini korumak için dernek kurmaları güvence altına alınmıştır.²⁹⁵

Anayasalarındaki 28 ve 31. Maddelere göre Arnavutçayı bilmeyen bireyler için, mahkemelerde ne ile suçlandığını anlaması amacıyla kendi ana dili kullanarak suçu bildirilmekte, gerektiği takdirde tercüman yardımı yapılmaktadır.²⁹⁶

57. Maddeye göre herkesin eğitim hakkı mevcuttur. Devlet liseleri tüm bireylere açık bulunmaktadır. Yükseköğretim ve akademinin özgürlüğü güvence altına alınmıştır.²⁹⁷

Son olarak 142. Madde de azınlıklar ile ilgili olarak Yüksek Mahkeme'nin kararları ve azınlık görüşlerini yayınladığı belirtilmiş, Devlet organlarının ise bu yargı kararlarını uygulamakla yükümlü olduğunun altı çizilmiştir.²⁹⁸

İlgili ülkelerin neredeyse hepsi azınlıklar için anayasalarında önemli maddeler bulundurmaktadır. Bu maddeler geniş hak ve özgürlükleri kapsamaktadır. Ayrıca her biri taraf olduğu, 1. Bölümde ele aldığımız uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin üstünlüğünü belirtmiş, bu anlaşmalara aykırı bir madde Anayasalarına eklememiştir. 3. Bölümün konusunu tüm bu Anayasa maddelerine ve Anlaşmalara rağmen Balkan Türklerinin yaşamakta olduğu sorunlar oluşturacaktır.²⁹⁹

²⁹⁵“Constitution Of The Republic Of Albania” (2016). (Erişim Tarihi: 09.04.2021). https://www.legislationline.org/download/id/8196/file/Albania_Constitution_1998_am2016_en.pdf, s.7.

²⁹⁶ Gökdağ, **a.g.m.**, s.77.

²⁹⁷ “1998 Constitution Of The Republic Of Albania” (2007). (Erişim Tarihi: 09.04.2021). <https://www.osce.org/files/f/documents/3/2/41888.pdf>, s.10.

²⁹⁸ https://www.legislationline.org/download/id/8196/file/Albania_Constitution_1998_am2016_en.pdf, (Erişim Tarihi: 09.04.2021). s.54.

²⁹⁹ Muhittin Yenikeçeci, “Osmanlı'nın Son 40 Yılında Rumeli Türkleri ve Müslümanları 1878-1918”, **Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Tarih Kritik Dergisi**, C.3, S.1, 2017, s.20.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BALKAN TÜRKLERİNİN GÜNCEL HAK İHLALLERİ

3.1. Bulgaristan Türklerinin Sorunları

Bulgaristan'daki Komünist yönetimi ilk olarak ülkedeki azınlıkların kendi değerlerini, inanışlarını devam ettirmesini desteklemiştir. Bu destek ile birlikte Türkler ana dillerinde gazete ve dergi çıkarmış, tiyatro ekipleri kurarak örf ve adetlerini yaşatmak üzere etkinlikler düzenlemişlerdir. Fakat birkaç yıl sonra Komünist Parti yöneticileri Türk azınlığın haklarını savunmaktan vazgeçmiş, önceki yönetimlerinde yaptığı gibi Türkleri asimile etme uğraşına girmişlerdir.³⁰⁰ 1946 yılında Türk okulları devletleştirilmiş, 1958-1959 yıllarında ise bu okullar Bulgarlaştırılmıştır. Ülkede Türkçe eğitim ile ilişkili olarak birçok yasak getirilmiştir. 1970'li senelerde de Türkçe eğitim veren kurum ve kuruluşlar ortadan kaldırılmıştır. Türklerin isimlerinin Bulgar isimleri ile değiştirilmesi ile ilgili kararlar alınmış ve uygulamaya başlanmıştır.³⁰¹ Söz konusu yıllarda Türklerin gelenek ve göreneklerini içeren etkinlikleri yasaklanmıştır. Bu olaylardan sonra yönetim, ülkedeki Türklerin kökenlerinin Bulgar olması hakkında yorumlar ileriye sürmüştür.³⁰²

1989'a kadar geçen zaman diliminde yani demokratik bir Bulgaristan olana kadar Bulgaristan Türklerinin sorunları giderek çoğalmıştır. Özellikle 1984-1985 yıllarına kadar artan Todor Jivkov Dönemindeki komünist parti uygulamaları, Bulgaristan Türklerinin yaşadığı sorunlar, baskılar onları sürekli ülkelerini terk etmeye mecbur bırakmıştır. 1989-1990 yılları arasında Türkiye'ye göç edenlerin soydaşların sayısı 300.000'in üzerindedir.³⁰³

³⁰⁰ İrem Yavuz-Fatma Açık, "Balkan Türklerinin Türkçeye Dair Farkındalıkları", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 2020, s.40.

³⁰¹ Arzu Şaşmaz-Mustafa Arslan, "Yurt Dışında Yaşayan Türk Çocukların Ana Dil Kullanım Düzeylerine Yönelik Öğretmen Görüşleri: Balkanlar Örneği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.9, 2016, s.985.

³⁰² D. Ak, "**Bulgaristan Türklerinin Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Vatandaşlık Hakları Sorunu**", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2019, s.28.

³⁰³ Betül Yazıcı- Hüsamettin İnanç, "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma", **İbaness**, S.4, 2018, s89.

1984-1985 yıllarında yapılan zulümlerden sonra, 1989 sonrası demokrasiye geçiş döneminde Bulgaristan hükümeti, zaten Türklere yönelik olan birçok amacına ulaşmıştır. Bu dönem rahatlığı ile Bulgaristan, geride kalan Türklere bazı imkânlar sunmaya başlamıştır.³⁰⁴ 10 Kasım 1989’da iktidara gelen Peter Mladenov hükümeti, Jivkov yönetiminin asimilasyon politikasına karşı bir tutum sergilemiş böylece yeni rejim ilk önce asimile etme girişimlerini protesto etmeleri sebebiyle hapse giren azınlık seçkinlerinin özgürlüğe kavuşması için hukuki düzenlemeler yapmıştır.³⁰⁵ 1991 yılında uygulamaya koyulan Bulgar Devleti Anayasası ile asimilasyona maruz kalan Türklere eski hakları iade edilmiş, eski isimlerini geri almışlar ve tekrar ibadetlerini seçme hakkı elde etmişlerdir. Bu iyileşmeler Türk Partisi olarak kurulan Hak ve Özgürlükler Partisi, Avrupa Birliği’nin ve Türkiye’nin de destekleri ile gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan’daki Türklerin 2000’li yıllardan itibaren devam eden sıkıntıları üç başlık altında ele alınmıştır.³⁰⁶

3.1.1 Kimlik Sorunu

1990 yıllarının ilk zamanlarında Türklere yönelik asimilasyon politikasından vazgeçilmiş gibi görünse de azınlıkların Bulgaristan’ın bütünlüğüne önemli bir tehdit oluşturduğu düşüncesi kendini korumaya devam etmiştir. Yeni dönemde Bulgar olmayan gruplara hangi kimlik ile hitap edileceği konusunda büyük bir kafa karışıklığı yaşanmıştır.³⁰⁷ Meclis gibi kurumlarda ve yayın organlarında dinsel ve dilsel bir hitap ayrımı öngörülmüştür. Ancak bu öngörü Türk kavramı yerine Türkçe konuşan nüfus ve Bulgar Müslümanlar gibi tanımlar şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ancak Bulgaristan Türkleri kavramı Berlin Antlaşması ile hukuki kapsamda belgelerde görülmüştür.³⁰⁸ Söz konusu anlaşma ile Bulgaristan’daki Türkler, hem Türkler ve Bulgarlar arasında yapılan anlaşmalarda

³⁰⁴ Kader Özlem, “Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.1, S.2, 2008, s.362.

³⁰⁵ **Milliyet Gazetesi**, “Balkan Türkleri”, 1986, s.3.

³⁰⁶ Selçuk Ural, “Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.5, S.1, 2014, s.21.

³⁰⁷ Levent Doğan-Gonca Gölvodina, “Bulgaristan’da Türkçe Eğitim ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının (1992-2019 Yılları) Karşılaştırılması”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.22, S.2, 2020, s.824.

³⁰⁸ Süleyman Dost, “Uluslararası Düzenlemelere Göre Azınlık Statüsünde Olmayan Farklı Etnik Kökenli Çocukların Ana Dil Eğitimi Hakkı ve Türkiye”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.21, 2016, s.542.

hem de Bulgaristan'ın öteki uluslararası sözleşmelerinde, Bulgaristan Türkleri ya da Bulgaristan Müslümanları şeklindeki tanımlar ile azınlık olarak tanınmışlardır. Bu iki tanımında eş anlama geldiği belirtilmektedir.³⁰⁹

Ülkenin 2007 yılındaki Avrupa Birliği üyeliğine rağmen, bölgedeki Türklerin çeşitli konularda sorunları devam etmektedir. AB kuruluşlarının oluşturduğu dokümanlarda azınlıklar için Türk kavramı ile karşılaşılırken, ülkenin anayasasında bahsi geçen kavram geçmemekte, azınlık sözcüğü de bulunmamaktadır. Günümüzde ülkede Türk azınlık için ad değiştirilmesine zorlama gibi engeller bulunmamaktadır.³¹⁰ Ancak ülke anayasasının 36/2. hükmünde bu konuyu ifade etmek amacıyla, anadili Bulgarca olmayan gruplar gibi bir anlatım yapılmıştır. Bu ifade Todor Jivkov'un yasalaştırdığı gibi kalmıştır.

311

Bulgar Devleti'nin Türk azınlığa tanıdığı hak ve hürriyetlerin birçoğu yalnızca belgelerde kalmış, kimlik bakımından en önemli sorunları olan³¹² tanım konusu ile ilgili Bulgar Hükümeti azınlıkların varlığını uluslararası ve ulusal arenada kabul etmemiştir.³¹³

Azınlığa bazı haklar tanınırken ulusal kimlikleri ve adlarının hâlen verilmemiş olması azınlık Türklerinin inkârı anlamına gelmektedir. Yaptıkları tanımlar yeterli bir kimlik tanımlaması sunmamaktadır.³¹⁴ Bölgede yaşayan Türklerin öncelikli sorununun bu olduğu belirtilmektedir. Yasalara “Bulgaristan Türkleri” olarak geçirilme haklarına sahip oldukları yapılan anlaşmalarda da görülmektedir.³¹⁵

³⁰⁹ Özlem, **a.g.m.**, s.344.

³¹⁰ Fehmi Ağca, “Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Rolü”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, C.5, S.1, 2010, s.10.

³¹¹ Özlem, **a.g.m.**, s.365

³¹² Rüştü Yılmaz, “**Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri ve Türkiye'ye Göç Olayı (Türk Basınına Göre)**”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2008, s.65.

³¹³ Hasan Demirhan, “Bulgaristan Türklerine uygulanan zorla isim değiştirme kampanyası ve Türk basını (aralık 1984-mart 1985)”, **Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, 2019, s.271.

³¹⁴ Rafel Ulutürk, “Kimdir Bu Bulgaristan Türkleri”, **Tasam**, 2009.

³¹⁵ “Bulgarlar Türk kökenlidir” (2020). (Erişim Tarihi: 28.02.2020). <https://balkangunlugu.com/2020/01/bulgarlar-turk-kokenlidir/>

3.1.2. Dil ve Eğitim Sorunu

1984-1989 yıllarında Türkler ve diğer azınlıklara uygulanan baskıların insan haklarına aykırı olduğu kabul edilmiş ve bunun için gereken adımların atılacağı sözü verilmiştir.³¹⁶ Yapılan uluslararası anlaşmaların yanı sıra 1991’de kabul edilen anayasada, kendi dili Bulgarca olmayanların, bu dili zorunlu şekilde öğrenmelerine ek olarak kendi dillerini de konuşma özgürlüğüne sahip olduğu hükme bağlanmıştır. Böylece Türkçe kullanma ve öğrenme anayasal olarak güvence altına alınmıştır.³¹⁷

Tablo 2. 2011 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Nüfusun Etnik Grup ve Anadili Dağılımı

Etnik Grup	Anadili					
	Toplam	Bulgarca	Türkçe	Romanca	Diğer	Belirtmeyen
Toplam	6.611.513	5.631.759	604.246	280.979	47.071	47.458
Bulgar	5.604.300	5.571.049	15.909	7.528	7.511	2.253
Türk	585.024	18.975	564.858	549	87	555
Roman	320.761	24.033	21.440	272.710	1.905	673
Diğer	48.321	10.726	397	26	36.196	976
Belirtmeyen	53.107	6.976	1.592	166	1.372	43.001

318

Tabloda da görüldüğü üzere söz konusu ülkede, 2011’de yapılan nüfus sayımına göre devletin 9,1’nin kendi dilinin Türkçe olduğu belirtilmiştir. Böylece Bulgaristan’da Türkçe, konuşulan ikinci büyük ana dil olarak kayda geçmiştir. Yaşanan bu gelişmelere rağmen bazı önemli adımlar atılmakla beraber günümüzde bile birçok sorun ile karşılaşılmaktadır.³¹⁹

Bulgaristan yetkilileri Türklerin anadillerini kullanmalarını kısıtlamaya devam etmektedir. Bulgaristan’da faaliyette bulunan sivil toplum örgütleri ve siyasal partiler de dahil olmak üzere Türkçenin kamusal alanda kullanılmasına

³¹⁶ Demirhan, a.g.m., s.272.

³¹⁷ Mehmet Çelik, “İki Dillilik ve Bulgaristan Türklerinin İki Dilliliği Üzerine Bir İnceleme”, **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.10, S.20, 2020, s.254.

³¹⁸ Kadir Yankılıç, “Kırcaali Örneğinden Hareketle Bulgaristan’da Türkçenin Etnikdilsel Canlılığı”, **Bilig**, S.70, 2014, s.262.

³¹⁹ Hayriye Yenisoy, “Bulgaristan Türklerinin Eğitim ve Kültürel Sorunlarında Yeni Gelişmeler (1990-2010)”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S.17, 2017, s.34.

saygı duymamakla birlikte engel olmaya çalışılmaktadır. Ana dil bakımından en önemli sorun Türklerin kendi dillerini istedikleri her ortamda kullanamaması olarak belirtilmiştir.³²⁰

İkinci bir sorun ise yerleşim yerlerinin isimleri Türkçe olanlardan bazıları, idareciler tarafından değiştirilmiştir. 2013'te Varna'nın 215 yerleşim yerinin isminin değiştirilme kararı alınmış ve birçoğu gerçekleştirilmiştir. Filibe ve Burgaz gibi yerleşim yerlerinde de sıkça bu tür uygulamalar ile karşılaşmaktadır.³²¹ Türkçe ile ilgili olarak diğer bir sorun ise ülkedeki Türklerin medya alanında yaşadığı eksikliklerdir. Türklerin sürekli ve bağımsız olarak Türkçe yayın yapan bir radyo veya televizyon kanalı bulunmamaktadır.³²² 2000'li yıllardan birkaç sene öncesine kadar on dakikalık Türkçe haber yayını yapan kanal ise BNT1 olarak bilinmektedir. Güncel haberleri Türklere sunan bu haber kanalı Kırcaali Haber'dir. Ocak 2015'te günde üç saat Türkçe yayın yapan radyonun frekanslarının kapatılması ise Türk azınlığın iletişim özgürlüğünün kısıtlanmasının göstergesidir.³²³

Bulgaristan'da bazı azınlık toplumların milli gazeteleri olmasına rağmen, Türk azınlığın milli bir gazetesi yok ve mevcut Türkçe gazete ve dergilerin ise genel olarak belli ideolojiye hizmet ettiği hakkında yorumlar bulunmaktadır. Ayrıca finansal konuda sıkıntı yaşamaktadırlar.³²⁴ Bunlar; Filiz Gazetesi, Hak ve Özgürlükler Gazetesi, Müslümanlar Gazetesi, Bizim Gazete, Nasrettin Hoca Gazetesi, Balon, Ümit, Alev, Mozaik, Hoşgörü Dergisi, Kaynak Dergisi, Nöbettepe'dir.³²⁵ Basılan dergi ve gazeteler az miktarda değildir. Fakat bu yayınların bazıları az bir rakamda basılmış, diğerlerinin de varlığı çok sürmemiştir. Türkçe dilindeki yayınlara yazı hazırlayacak kişiler zamanla yok olmaktadır.³²⁶ Bu konu için, Avrupa Konseyi Bulgar Hükümetine birçok öneri

³²⁰ Emin Atasoy-Mustafa Ertürk, "Etnocoğrafya Perspektifinden Bulgaristan Romanları", **Ahi Evran Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2016, s.97.

³²¹ Ebubekir Sofuoğlu, "Balkanlar'da Din Faktörü", **Hikmet İlimi Araştırma Dergisi**, 2011, s.3.

³²² "Bulgaristan Türkleri" (2020). (Erişim Tarihi :09.10.2020). <https://bulturk.org.tr/v2/bulgaristan-turkleri/>

³²³ Türk, **a.g.e.**, s.28.

³²⁴ Ertuğrul Erbay-Sibel Evli, "Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Ekonomik Hayatı Kültürel Yapısı Ve Sorunları", **Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2017, s.852.

³²⁵ "Bulgaristan'da Türkçe Basın (1865-2010)" (2012). (Erişim Tarihi: 09.10.2020). https://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=59

³²⁶ <http://www.balturk.org.tr/bulgaristanda-turklerin-problemleri/>

sunmuş ancak ülke makamlarının bu sıkıntıyı önemsememesi, ekonomik sorunlar ve birikimli kişinin azlığı Türkçe basılan dergi ve gazeteler hususundaki esas setlerdir.³²⁷

Son zamanlarda Türklerin kültür merkezlerine de engel olunduğuna tanık olunmaktadır. 2010’da Lâtifova, Kırcaali, Kadriye ve Razgrat Nazım Hikmet Türk tiyatroları Bulgar tiyatrolarıyla birleştirilmiştir. Türklere ait faaliyetler gerçekleştiren kurumlar inşa etmek istendiğinde bu kültür yuvalarının isimlerinde Türk teriminin kullanılmasına olumlu bakılmamaktadır.³²⁸

Söz konusu problemlere rağmen “Ömer Lütfi” Halk Kültür Evi, 1993’te oluşumundan itibaren Kırcaali’de Türklerin örf ve adetlerine dikkat çeken en gelişmiş kurumdur. Başkan: Seyhan Mehmed’dir.³²⁹

Faaliyetlere devam eden diğer dernekler ise; Recep Küpçü Türk Kültür Merkezi, Kadriye Latifova Halk Kültür Evi, Sabahattin Ali Halk Kültür Evi, Şumnu Kültür Evi, Ali Emurlov Halk Kültür Evi, Mustafa Kemal Atatürk Halk Kültür Evi, Baltürk Derneği, Bulgar-Türk Kadınları Dostluk Derneği (BUTKADD), Buket Kadın Derneği, Kültürel Etkileşim Derneği, Güneş Türkiye ile Kültürel İlişkiler Derneği, Cem Derneği, Türk Kültür ve Sanat Derneği, Güney Bulgaristan Türkçe Öğretmenleri Derneği, Kuzey ve Doğu Bulgaristan Türkçe Öğretmenleri Derneği, Tunahan Derneği, Koca Yusuf Spor ve Kültür Derneği, Mevlana Halk Kültür Evi, Deliorman Halk Kültür Evi, Şafak Halk Kültür Evi, Nov Jivot Halk Kültür Evi, Rodopska İskra Halk Kültür Evi, Birlik Halk Kültür Evi’dir.³³⁰

Ülkedeki Türklerin eğitim sorunu ise beş başlık altında toplanacaktır.³³¹

³²⁷ **Balkan Gazetesi**, “Balkanlarda Anadil sorunu”, 23 Şubat 2020.

³²⁸ Müzeyyen Buttannı, “Bulgaristan Türkleri Arasında Tiyatro Faaliyetleri”, **Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi**, 2010, s.154.

³²⁹ https://kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=8090

³³⁰ <https://www.bghaber.org/bghaber/bulgaristanda-turk-kulturu-yasatiliyor/>

³³¹ Doğan- Gülvodina, **a.g.m.**, s.815.

- Öğretmen Yetersizliği

19. yüzyıldan bu yana ülkede Türkçe öğretmeni eğitmek için fazla miktarda kuruluş açılmış fakat şuan ülkede Türkçe öğretmenliğine hazırlayan sadece üç kuruluş kalmıştır. Bu kurumlar Plovdiv Üniversitesi, Sofya Üniversitesi ve Şumnu Üniversitesi tarafından kurulan Filoloji Fakülteleri'nin alt dalları şeklinde öğretim sağlamaktadır.³³²

Türkçe eğitimi öğretmeni yetiştirilmesi konusunda sorunlar yaşanmaktadır. 1992 yılında Şumnu Yüksek Pedagoji Enstitüsü, bir sonraki yıl Kırcaali Öğretmen Enstitüsü tarafından Türkçe dalları faaliyete geçmiştir.³³³ 1996 yılında onaylanan eğitim kanunu ile Şumnu Yüksek Pedagoji Enstitüsü üniversite olarak Şumnu Üniversitesi ismine sahip olmuş, Kırcaali Öğretmen Enstitüsü de Filibe Üniversitesinin uzantısı şeklinde bir fakülte sayılmıştır. Bu eğitim kuruluşlarına öğrenci alımı sürdürülmüştür.³³⁴ Şumnu Üniversitesi'nin Türk Filolojisi'ne şuan öğrenci alımı olmakta ve hoca olarak eğitilmektedir. Fakat Kırcaali Öğretmen Enstitüsü'nün Türkçe dalına 2004'ten itibaren alım olmamaktadır. Eğitim verecek öğretim elemanı bulamama ve üniversite adaylarının da ilgi göstermemesi gibi mazeretler ile bu dal kapanmıştır.³³⁵ Eğitim alanlarındaki Türkçe öğretmenlerinin gelecek kaygısı, genelde kadroya alınmamaları, öğretmen olacak kişilerin Türkçe Bölümüne kaydolmasına engel teşkil etmektedir.³³⁶ Bölümü tamamlayan öğrenciler genel olarak çeviri ve turizm sektöründe işe girmektedir. Eğitim alanına girebilenlerin sunduğu sayılar bu işlerde çalışanlara göre oldukça azdır.³³⁷

2010 yılının mayıs ayında Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ana dil müfettişleri alımı da bitmiştir. Kapatılan kadrolar sebebiyle Türkçe öğretmenlerine yol gösterecek olan Türkçe müfettişi hiçbir ilde bulunmamaktadır. Bulgaristan'daki Türkçe öğretmenlerinin gelecekteki durumları ise Türkçe derslerinin okullarda

³³² <https://www.bghaber.org/bghaber/bulgaristan-turkleri-ustune-tarih-notlari/> (Erişim Tarihi: 08.10.2020).

³³³ Erbay-Evli, **a.g.m.**, s.852.

³³⁴ Neriman Hacısalihoğlu-Mehmet Hacısalihoğlu, "89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç", **Balkanlar Medeniyet Merkezi**, 2012, s.319.

³³⁵ https://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=296 (Erişim Tarihi: 09.10.2020).

³³⁶ <http://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/h-gul-kolayli-55/bulgar-ya-da-bulgar-turk-u-degil-bulgaristan-turk-u-11335.html>

³³⁷ Mehmet Çelik, "Bulgaristan'daki Türkçe Öğretmenlerinin Türkçenin Eğitimi-Öğretimine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.35, S.2, 2016, s.70.

seçilmesiyle doğrudan ilgilidir.³³⁸ Gerekli tedbir ve teşvik sağlanmadığı sürece bu sayının daha da azalacağı tahmin edilmektedir. Türk öğrencilerin ana dil dersini önemli sebeplerden dolayı seçemediklerinden dolayı Türkçe öğretiminin sürekli olmaması ülkedeki Türklerin gelişimine büyük engel sayılmaktadır.³³⁹

Ülkede kurulan okullar haricinde Türk öğrencileri, Türk Hükümeti'nin çeşitli üniversitelerinde eğitim almaktadır. Gençlerin bu aşamadaki giderleri Türkiye'nin Millî Eğitim Bakanlığı aracılığıyla ödenmektedir.³⁴⁰

- Ders Kitaplarının Yetersizliği

Türkçe kitapların hala güncellenememesi önemli sorunlardan biridir. Bu sıkıntı çok kez dile getirilmesine karşın Bulgar Eğitim Bakanlığı tarafından her seferinde göz ardı edilmiştir. Bu konu Bulgaristan'da Türkçe eğitimi veren öğretmenlerin en fazla yakındıkları konulardan biridir. Çabaların sonucu olarak 1, 2, 3. ve 4. sınıflarda öğretilen Türkçe kitapları yenilenebilmiştir.³⁴¹

1992'den 2017'ye kadar hiçbir Türkçe ders kitabı basılmayan ülkede söz konusu yılda değişen kanun sebebiyle ilköğretimdeki öğrenciler için bu kitapların hazırlanması kararına varılmıştır. Komisyonun on üyesi kitapları hazırlamıştır. Bunların Bulgaristan Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından basıldığı bilinmektedir.³⁴²

Eğitim kurumlarında bulunan kütüphanelerde Türkçe ders kitabı ya da Türklüğü içeren yayınlar bulunmamaktadır. Türkiye tarafından gönderilen bazı kitaplar ise çocuklara verilip, bunların okula getirilmemeleri istenmektedir.³⁴³

³³⁸ Ünal Şenel (2010). "Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu". (Erişim Tarihi: 05.02.2020). https://basimevi.mcbu.edu.tr/db_images/site_505/file/YAYIN%20NO%200025.pdf

³³⁹ M. Türker Acaroğlu, **Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar-2**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s.89.

³⁴⁰ Hasan Babacan-İsmail Avcı, **Balkanlar'da Türk Dili**, Gece Kitaplığı, Ankara 2016, s.59.

³⁴¹ Sevda Dükkancı (2017). "Bulgaristan okulların Türkçe sorunu". (Erişim Tarihi:21.05.2021). <https://bnr.bg/tr/post/100872121>

³⁴² Doğan-Gülvodina, **a.g.m.**, s.821.

³⁴³ Esin Aydoğdu, "**Bulgaristan'da Türkçe Öğretimi ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi**", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s.127.

- Türkçe Dersinin Seçmeli Ders Olması

28 Mayıs 2001’de Bulgaristan Eğitim Bakanlığı’nın aldığı karar ile Türkçe Dersi zorunlu seçmeli ders kategorisinde yer almıştır. Türkçe dersi için zorunlu dersler listesinde değil de bu şekilde seçmeli olmasına karar verilmesi birtakım zorluklar oluşturmaktadır. Bu durum öğrencilerin kendi dili Türkçe veyahut farklı diller arasında karar verme aşamasında kafa karışıklığına sebep olmaktadır.³⁴⁴

Zorunlu seçmeli derslere Eğitim ve Bilim Bakanlığı, zorunlu olmayan derslere ise belediyeler finans ayırmaktadır. Böylece Türkçe öğretmenleri ve eğitim kurumu yöneticileri sıkıntı yaşamaktadır. Buna ek olarak haftalık dört saat olan Türkçe dersi 2, 3 ve 4. Sınıflarda iki saate, 1, 5, 6 ve 8. Sınıflarda ise üç ders saatine indirilmiştir.³⁴⁵ Ayrıca Türkçe derslerinin okul saatleri dışında verilmesi, Türkçe eğitim verilebilmesi için sınıflarda en az on Türk öğrenci bulunması koşuluna tabi tutulması, Türk azınlığın karşı karşıya geldiği diğer sıkıntılardandır. Söz konusu sorunlardan dolayı 1992’de yüz altı bin çocuk Türkçeyi seçmişken, 2002 yılında bu kırk bine, 2015-2016 yıllarında Türkçe dersini seçen öğrencilerin sayısı yaklaşık 10 bine inmiştir.³⁴⁶

- Kitaplarda Türk Düşmanlığı İçeren İfadeler

Başka bir Eğitim sorunu da ders kitaplarında Osmanlı’nın kötü anlatılması konusudur. Bu, Türk öğrencilerinin oldukları sınıflarda henüz küçük yaşlarda farklılaştırılmasına sebep olmakta veyahut gelecekte Türk aleyhine düşünmeye yönlendirmektedir.³⁴⁷ Bu konu en çokta Bulgaristan’ın Osmanlı’dan kurtulma bayramı olarak kutladıkları 3 Mart ve 22 Eylül tarihlerinde daha çok hissedilmektedir. Bulgarlar kutlamalarında Osmanlı’nın Bulgarları katlettiğini, beş yüz sene esir tuttuklarını belirten şiir okumaları ve söyleşiler yapmaktadır.³⁴⁸

³⁴⁴ Yankılıç, **a.g.m.**, s.278.

³⁴⁵ Bayram Çolakoğlu, “Bulgaristan’da Türkçe Eğitimin Serencamı”, **Stratejik istihbarat**, 2015, s.4443.

³⁴⁶ Hüseyin Alptekin-İdlir Lika, “Bulgaristan Türklerinin Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri”, **Seta**, 2020, s.30.

³⁴⁷ Mümin İsoy, “Bulgaristan Tarih Ders Kitaplarında Türk Azınlığın Yerine İlişkin Bazı Gözlemler”, **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, C.3, S.1, 2014, s.44.

³⁴⁸ “Bulgaristan’da ‘Osmanlı’dan Kurtuluş Günü’ Kutlamalarına Tepki” (2017). (Erişim Tarihi: 20.05.2021). <https://www.haberler.com/bulgaristan-da-osmanli-dan-kurtulus-gunu-10157595-haberi/>

- Anaokullarında Türkçe Eğitim Verilmemesi

Bulgaristan'daki Türk öğrenciler Bulgar diliyle genel olarak eğitime başladığında tanışmaktadır. Eğitime başlayana dek çevresi sebebiyle Türkçenin etkisi ile büyürken, anaokulunda Bulgar diliyle tanışmış, doğal olarak dışlanmış hissetmektedirler.³⁴⁹ Anaokullarında sadece Bulgar dilinin kullanılması, azınlık olan Türklerin eğitim hayatına olumsuz bakmasına neden olmaktadır. Türk çocuklarının eğitim yerlerinde tamamen Bulgarca konuşmaları istenmektedir. Önemli konulardan biri de budur.³⁵⁰

3.1.3. İnanç Sorunu

Bulgaristan'daki en yaygın olan ikinci din İslamiyet'tir. Haliyle dinden kaynaklı sorunlar en fazla İslamiyet'i kabul eden Müslüman azınlıklar için yaşanmaktadır.³⁵¹

Jivkov yönetiminden sonra Bulgaristan Sosyalist Partisi'nin mensubu Şumnu'nun milletvekilliğini yürüten İbrahim Yalimov'un tavsiyeleri ile asimile etme yasaklandıktan sonra, bütün ülkede yaşayanlara aynı hak ve din hürriyeti tanındığı belirtilmiştir. Dini öğrenim düzenini değiştirme hususunda da büyük gelişmeler yaşanmıştır.³⁵² Müslümanların yaşadıkları bölgelerden seçilen temsilcilerin bulunmasıyla yapılan Milli Müslümanlar Konferansı'nda Baş müftülüğün nizamnamesi onaylanmış ve kuruluşun en ileri düzey olan iki yönetim organı, ülke Müslümanlarının dini temsilcisi olan baş müftü ve Yüksek İslam Şurası olmuştur. Kurumda çalışan kişiler ise bunlar tarafından seçilmektedir.³⁵³ Böylece önceki zamanlarda tamamıyla yönetimin temelinde sözde seçim ile gelen kişiler tarafından yürütülen kurum değişmeye başlamıştır. Ayrıca Bulgaristan Baş müftülüğü'nün Türkçe ve Bulgarca olarak iki dilde de çıkardıkları Müslümanlar

³⁴⁹ Çolakoğlu, **a.g.m.**, s.4442.

³⁵⁰ Mehmet Çelik, "İki Dillilik ve Bulgaristan Türklerinin İki Dilliliği Üzerine Bir İnceleme", **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.10, S.20, 2020, s.255.

³⁵¹ E. Ali Mehmed, "**Bulgaristan'da Bir Din Eğitimi Öğretimi Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri - Beklenti Ve Sorunlar**", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2007, s.17.

³⁵² Gülcan Savaş, "**Kültürlerarası İletişimde Dış Göç Olgusu ve Kimlik Sorunu: 1989 Yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Türk Göçmenleri Üzerine Bir Çalışma (İstanbul-İkitelli Örneği)**", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s.94.

³⁵³ Alptekin-Lika, **a.g.m.**, s.48.

gazetesi ve özel bir kuruluşun çıkardığı Ümit dergisi Bulgaristan Müslümanlarının dini eğitiminde önemli bir mihenk taşı özelliği taşımaktadır.³⁵⁴

Günümüzde ekonomi bakımından zorlanan Bulgaristan Başmüftülüğü Osmanlı zamanında hem Osmanlı'dan hem de Bulgaristan'dan destek almıştır. Sonrasında ise komünizm döneminde de imamların gelirleri devlet tarafından ödenmiştir.³⁵⁵ Demokrasiye geçtikten sonra ise devlet tarafından verilen maddi destek az bir miktara düşmüştür. Fakat Bulgaristan'ın din ihtiyaçları için Hristiyanlık kurumlarına ayırdığı destek yaklaşık olarak üç milyonken İslam kurumları için ayırdığı miktarın yalnızca 120 bin leva civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu konu ise ekonomik olarak camileri etkilemektedir.³⁵⁶ Bulgaristan'daki Müslümanlar yeni cami inşa etmek istediklerinde yetkili mercilerin engelleri ile karşılaşmaktadır. Yasalara göre inşaat izni, inşaat boyunca yapılan denetimler mahalli idarelerin kontrolü altında bulunmaktadır. Haliyle yeni bir caminin inşası sadece bu mahalli idarenin izniyle gerçekleşmektedir. Bu idareler ise Müslümanlara çeşitli mazeretler söyleyerek camilerin yapılmasını engellemektedirler.³⁵⁷

Ülkenin bazı kentlerinde minarelerden ezanın açıktan okunması mahkemeye taşınmaktadır. Ezanın yüksek sesle okunması çevre sakinlerini rahatsız ettiği söylenerek ezanın okunmasını engellemeye çalışmaktadır. Aslında ezan okunması Bulgaristan'da resmi ibadetin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Buna itiraz eden dernekler ezan okuma hakkını hukukî yoldan kazanmaya çalışmaktadırlar. Buna ek olarak vakıf mallarının komünist dönemde yok edildiği devlet, günümüzde var olan vakıf mallarının müftülüklere verilmesinde farklı sebepler de sunmaktadır.³⁵⁸

³⁵⁴ Ömer Turan, "Balkan Ülkelerinde Din Eğitimi", **Erdem Dergisi**, 2010, s.340.

³⁵⁵ Baskın Oran, "Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler (Bulgaristan, Makedonya, Kosova)", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.48, S.1-4, 1993, s.123.

³⁵⁶ Ali Hüseyinoğlu-Hayri Emin, "Post-Komünist Süreçte Başmüftülük ve Bulgaristan Türklerinin Dinî Hürriyetleri", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, S.39, 2021, s.268.

³⁵⁷ E. Ali Mehmed, "**Bulgaristan'da Bir Din Eğitimi Öğretimi Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri - Beklenti Ve Sorunlar**", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2007, s.83.

³⁵⁸ B. Zilabid Çalışkan, **Bulgaristan'da İslam (1878 - 2018)**, İnkılab Yayınları, İstanbul 2019, s.105.

Demokrasiye geçildikten sonra Bulgaristan'da bulunan Müslüman azınlık din temsilcisi gereklerini gidermek için Rusçuk, Şumnu ve Mestanlı'da 3 tane İmam Hatip Lisesi ve başkentte Yüksek İslâm Enstitüsü kurmuşlardır.³⁵⁹

Şumnu İlahiyat Lisesi binasının inşası Türkiye tarafından üstlenilmiş sonra hizmete açılmıştır. 2004 senesinden sonra TİKA ve AK Parti, Razgrad'da yer alan İbrahim Paşa Camisi'nin yenilenme işlemini de üstlenmiştir. Yine Türkiye tarafından 2006-2014 arasında Bulgaristan'da verilen yaz kurslarına 332.843.00 dolar yardım gönderildiği de belirtilmektedir.³⁶⁰ Bunlar yapılan yardımlardan bir kısmıdır. Bölgede dini öğrenim sağlayan ortaöğretim ve üniversiteler gerek İslam eğitimi gerekse Türkçe öğretimi amacıyla büyük bir araçtır. Türkiye Diyanet Vakfı bu ülkede din öğretimi sağlayan 4 yere senelik yardımlarını sürdürmektedir.³⁶¹

Ülkedeki eğitim kurumlarında 1997'den sonra ebeveynlerinin istediği takdirde çocuklara Ortodoks-Hıristiyanlık öğretimi yapılmakta ve bahsi geçen öğretimden 2000'den sonra, Müslüman azınlığın fazla şekilde yaşadığı bölgelerdeki Müslüman vatandaşlar da yararlanmaktadır.³⁶² Fakat Türkçe öğretmen hususundaki mevcut sorunlar, din öğreten öğretmenlerde de geçerlidir. Bulgar Hükümeti'ndeki dini önderler, öğrenimlerini daha çok Suriye gibi Arap devletlerinde tamamlamaktadır. Böylece Türklerin özlerine ait objeleri, gelenekleri göz ardı edilmektedir.³⁶³

Günümüzde Bulgaristan'da yaşayan Müslüman toplumun dini temsilcileri olan Yüksek İslam Şurası Başkanı 2016'dan beri Vedat Ahmet'tir. Başmüftülük görevini ise Dr. Hacı Mustafa Aliş yerine getirmektedir.³⁶⁴

³⁵⁹https://www.academia.edu/39743241/EDUCATION_IN_THE_MOTHER_TONGUE_TURKISH_IN_BULGARIA, s.128.

³⁶⁰“TİKA Faaliyet Raporu” (2004). (Erişim Tarihi: 07.06.2021). https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/2004/2004%20TİKA_Faaliyet.pdf, s.85.

³⁶¹Mehmedov, “**Demokrasi Döneminde Bulgaristan'da Din Eğitimi**”, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019, s.58.

³⁶²Ayşenur İslam, “Balkanlarda Türkçe Basın Hakkında Bir Değerlendirme”, **Bilig**, 2001, s.16.

³⁶³Tülay Fenerci, “Bulgaristan Milli Kütüphanesi'nde Bulunan Türkiye, Türkler ve Atatürk Hakkında Yazılmış Kaynakların Bibliyografyası”, **Türk Kütüphaneciliği**, 1997, s.52.

³⁶⁴Çalışkan, **a.g.e.**, s.98.

3.1.4. Bulgaristan'daki Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Alanda Yaşadıkları Sorunlar

Bulgaristan yönetiminin azınlığı asimile etme amacıyla azınlık mensuplarının isimlerini zor kullanarak değiştirmeye yönelmesiyle, 1985'te Ahmet Doğan ve arkadaşları, Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Hareketi'ni kurmuşlardır. 1986 Haziran ayı sonunda Ahmet Doğan ve bir grup Türk, direniş hareketi başlattıkları için tutuklanmış, 1987'de on yıllık ağır cezalara çarptırılmıştır.³⁶⁵ 1989 yılı sonunda Jivkov yönetimi devrilmiş, Ahmet Doğan ve arkadaşları serbest bırakılmıştır. Ahmet Doğan serbest bırakıldıktan sonra Hak ve Özgürlükler Hareketi'ni kurmuş ve kısa sürede Türkleri temsil eden parti olarak ülkenin üçüncü siyasi gücünü oluşturmuştur.³⁶⁶

Hak ve Özgürlükler Hareketi: Parti içeriğini destekleyenlerin çoğunun Bulgaristan'daki Türkler olduğu bilinmektedir. Genel başkanı Mustafa Karadayı'dır. 1989 yılından itibaren ülkede 160 civarında siyasi parti var olmuştur.³⁶⁷ Bu partilerden dördü Türk milletine dayanmaktadır. Hak ve Özgürlükler Hareketi, Demokratik Gelişim Hareketi, Demokratik Adalet Partisi ve Türk Demokrat Partisi Türk kökenli temsilcilerden oluşmuştur. Bunlardan halen faaliyette bulunan parti HÖH'tür. Bu parti Türklere karşı artan asimilasyon politikaları döneminde Türklerin sesi olmak yönünde önemli adımlar atmıştır. 10 ve 17 Haziran 1990'da gerçekleştirilen genel seçimlerde, HÖH, 400 sandalyeli Bulgaristan Parlamentosuna 23 tane milletvekili taşımış, bundan böyle yapılan birçok seçimin vazgeçilmez koalisyon ortağı olmuştur.³⁶⁸

Sorumluluk, Özgürlük ve Hoşgörü için Demokratlar Partisi (DOST): Ülkedeki merkezci ve liberal görüşün temsilcisidir. Partinin amacı en çok Türk azınlığı temsilen gelişmeler sağlamaktır. Başkan Lütfi Mestan'dır.³⁶⁹ Milli Meclis üyeliğine Kırcaali'den gelen Mestan, 2013-2015 yıllarında HÖH'nin

³⁶⁵ Yavuz Rengin "Bulgar Milliyetçiliği Ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Genel Türk Tarihi Araştırmalar Dergisi**, C.1, S.2, 2019, s.226.

³⁶⁶ Şimşir, **a.g.e.**, s.422.

³⁶⁷ **Sabah Gazetesi**, "Balkanlarda yaşayan Türklerin en büyük sorunu: Türkçe eğitim", <https://www.sabah.com.tr/egitim/2014/10/20/balkanlarda-yasayan-turklerin-en-buyuk-sorunu-turkce-egitim>.

³⁶⁸ <https://www.bghaber.org/bghaber/bulgaristan-turkleri-ustune-tarih-notlari/>

³⁶⁹ Hacısalihoglu- Hacısalihoglu, **a.g.m.**, s.467.

başkanlığında görev almıştır. Mestan sonrasında Hürriyet ve Şeref Halk Partisi ile DOST isimli partiyi kurmuştur. Bu parti 2017’de gerçekleşen parlamento oylamalarında yer almış, bu oyların % 2.9’ unu, Kırcaali’de % 21.6’sını almasına rağmen Ulusal Meclis’te yer edinememiştir.³⁷⁰

3.2. Yunanistan Türklerinin Sorunları ve İhlaller

3.2.1. Kimlik Sorunu

Türk azınlığın statüsünü Lozan Antlaşması’nın hükümleri oluşturmaktadır. Türkçe dilini kullanan kişilerin, Lozan Antlaşması’nın 45. hükmünde Yunan Hükümeti’nin Müslümanları şeklinde adlandırılması, bugünün olgularıyla ve temel değerler ile çelişki oluşturmaktadır.³⁷¹

Bir kimlik sorunu ise buradaki azınlığın ilk oluşturulan sivil toplum kurumu İskeçe Türk Birliği’nin adında Türk terimi yer alması sebebiyle engellenmeye çalışılmasıdır. Bunun gibi iki derneğinde faaliyetlerinin engellenip, kapatılmaya çalışılması Yunanistan’ın bu konudaki tavrını göstermektedir. Rodop İli Türk Kadınları Kültür Derneği, Evros Azınlık Gençleri Derneği ve İskeçe Türk Birliği’nin bu durum için açtığı davalar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne azınlıkların çabasıyla iletilmiştir.³⁷²

AİHM, söz konusu davalarda Yunan Hükümeti’nin, AİHS’nin kültür evi konusundaki serbestliği ile ilgili 11. hükmünü yok saydığına karar vermiştir. Buna ek olarak İskeçe Türk Birliği konusunda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin altıncı hükmünde belirtilen eşit muhakeme etme hakkının yok sayıldığına karar vermiş ve bu kapsamda Yunan Devleti sekiz bin Avroluk tazminat ödemesine çarptırılmıştır. Ülke bun rağmen söz konusu hükümlere uymamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi hükmünün mutlak olmasından itibaren kapatma

³⁷⁰ Mehmet Uğur Ekinci, “Bulgaristan Seçiminin Ardından: Görünen Statüko, Görünmeyen Değişimler”, **Seta**, S.168, s.5, 2017.

³⁷¹ Ahmet Bağçeci (2020). “Yunanistan’da Türk kimliğinin inkârı ve Batı Trakya Türkleri”. (Erişim Tarihi: 02.03.2020).<https://www.dunyabulteni.net/dubam/yunanistanda-turk-kimliginin-inkri-ve-bati-trakya-turkleri-h425447.html>

³⁷² “Batı Trakya Türk Azınlığı ile ilgili yayınlanan eserler ve yazılar” (2020). (Erişim Tarihi: 02.10.2020).<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=158&arsiv=1&typ=1>

uygulamasının kalkması ve önceki resmi konuma dönüştürülmesi için bahsi geçen kültür evleri çabalarını sürdürmektedir.³⁷³

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin hükümlerine karşın kapattıkları kültür evlerinin tekrar faaliyetlerine başlamasını engellemenin yanında, adında Türk teriminin yer aldığı kültür evlerinin de inşa edilmesine engel olunmaktadır.³⁷⁴

3.2.2 Dil ve Eğitim Sorunu

Yunan Devleti'nde okur-yazar sayısının en az bulunduğu alanı Batı Trakya teşkil etmektedir. Lozan antlaşmasından bugüne kadar geçen sürede, Batı Trakya Türkleri 60 civarında Türkçe süreli yayın, 25 kadar ise Türkçe kitap yayınlamışlardır.³⁷⁵ Yakın zaman itibariyle bölgede; Trakya'nın sesi, Yakın, Gerçek, Akın, Türkler, Özgür Balkan, Gündem, İleri gazeteleri yayınlanmaktadır. Ek olarak Çocuk, Arkadaş, Hakka davet, Şafak, Yuvamız isimli dergiler de yayın hayatını sürdürmektedir.³⁷⁶

Türkçe faaliyetlere devam eden, yukarıda bahsettiğimiz kapanan dernekler haricinde bölgede Türkler tarafından kurulan ve adında Türk ibaresi geçmeyen birçok dernek mevcuttur. Düzenledikleri etkinlikler ile bölgedeki Türk dili ve varlığının gelişmesine katkı sağlamakta, Türkler arasında ki iletişimi arttırmaktadır. Bu dernekler Yunan Devleti ile herhangi bir sorun yaşamamaktadır.³⁷⁷ Bunlar;

-Aşağıköy Azınlık Kültür ve Folklor Derneği, İskeçe SÖPA Mezunu Öğretmenler Derneği, Batı Trakya Azınlığı Kültür ve Eğitim Şirketi, Azınlık Alantepe Eğitim ve Kültür Derneği, Batı Trakya Azınlığı Yüksek Tahsilliler Derneği, Batı Trakya Medrese Mezunu Müslüman Muallimler Cemiyeti, Batı Trakya Azınlığı Güney Meriç Eğitim ve Kültür Derneği, Rodop-Meriç İlleri

³⁷³ Metin Ayışığı(2003). “Batı Trakya Türklerine Yönelik İnsan Hakları İhlalleri ve Kimlik Sorunu”. (Erişim Tarihi: 02.03.2020). <http://w3.balikesir.edu.tr/~metinayisigi/kimlik-trakya.htm>

³⁷⁴ “Yunanistan'daki Türk Varlığı” (2015). (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

<http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa>

³⁷⁵ T. Eray Biber, “Lozan'dan Günümüze Batı Trakya'da Müftülük Meselesi”, **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü**, 2015, s.11.

³⁷⁶ <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/bati-trakya-turklerinin-uzerindeki-agir-baski-40674088> (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

³⁷⁷ Ahmet Civanoglu-Murat Derin, “Güncel Verilerle Batı Trakya Türk Basın Yayını”, **Researchgate**, 2018, s.28.

SÖPA Mezunu Öğretmenler Derneği, Batı Trakya Vaaz ve İrşad Heyeti, Kalkanca Kültür Derneği, Medrese Mezunu Muallimler Cemiyeti, Batı Trakya Camileri Din Görevlileri Derneği, Batı Trakya İmam Hatip Lisesi Mezunları ve Mensupları Derneği, Seçek Azınlık Eğitim ve Kültür Derneği, Seyid Ali Sultan Tekkesi Vakfı Koruma Heyeti'dir.³⁷⁸

Günlük hayatta Türkçe konuşulmasının önünde bir engel görülmemektedir. Ancak adı geçen antlaşmanın 40. ve 41. maddeleri bölgedeki azınlığı kendi dilinde serbest eğitim yapabilmesini öngörmesine rağmen Türk azınlığa karşı izlenen eğitim politikası, tam tersi bir yönde olmuştur.³⁷⁹

Bölgede yaşayan azınlık durumundaki Türklerin 2007'den sonra resmî biçimde 228 tane azınlık ilkokulu, İskeçe Muzaffer Salihoğlu Özel Lisesi ve Gümülcine Celal Bayar Lisesi buna ek olarak iki medreseye sahiptir. Bu okullardaki eğitim Yunanca ve Türkçe şeklinde belirlenmiştir. Söz konusu okullara giden Türk çocuklarının 7500 civarında olduğu tahmin edilmektedir.³⁸⁰ Mevcut okulların yetersizliği ve eğitim düzeyinin çok iyi olmaması sebebiyle geride kalan azınlık öğrenciler Yunanca eğitim verilen başka okullara gitmek zorunda kalarak Yunanca eğitim almaktadırlar. Ayrıca Türklere, Yunanistan'ın kurduğu üniversitelere kaydolurken yüzde 0.5 civarında bir kayıt hakkı ayrılmıştır. Söz konusu uygulamanın da, Yunan Devleti'nin mevcut Türkleri yok etme çabasının bu konudaki eki olduğu görülmektedir.³⁸¹

Türklerin eğitiminde kullanılan ders kitaplarının yetersizliği ve eski kitapların güncellenmemesi ise ayrı bir sorunu teşkil etmektedir. Derslerden coğrafya, tarih ve diğer eğitimler Yunan dilinde, Türkçe, matematik, fizik, din gibi ana dersler Türk dilinde yapılmaktadır.³⁸² Fakat 1995'te gelen bir değişiklikle İskeçe'de bulunan Türk eğitim kurumlarında eskiden Türkçe olan beden dersi,

³⁷⁸ <https://www.abttf.org/html/index.php?link=kurum&uye=1&l=1>

³⁷⁹ Turgay Cin, "Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 11, S.1, 2009, s.163.

³⁸⁰ Keyvan, a.g.m., s.8.

³⁸¹ <https://www.dunyabulteni.net/dubam/yunanistanda-turk-kimliginin-inkri-ve-bati-trakya-turkleri-h425447.html> (Erişim Tarihi: 02.03.2020)

³⁸² <https://orhaajans.com/bati-trakyada-turkcenin-son-durumu-egitim-basin-yayin-edebiyat/>

resim gibi beceri içerikli dersler artık Yunan Devlet'i öğretmenlerince Yunan dilinde okutulmakta, Türkçe verilen dersler daha çok düşürülmektedir.³⁸³

Ülkedeki Türk azınlığa eğitim sağlanan kurumlarda üç çeşit öğretmen çalışmaktadır. Formasyona sahip olmayan öğretmenler, Formasyonu olan öğretmenler ve Selanik Özel Pedagoji Enstitüsü'nü bitiren hocalardır. Formasyonu olmayan öğretmenler, liseyi bitiren ayrıca pedagojik formasyonu da olmayan öğretmenlerdir.³⁸⁴ Formasyonu olan öğretmenlerde Türklerden olup Türkiye'deki eğitim fakültelerinde öğretmenlik okumuş anlaşmalı öğretmenlerdir. Bugün kapanmış Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği Derneği çevresinde bulunan bu hocaların ödenekleri, anlaşma yaparak çalıştıkları kurum encümeni aracılığıyla ödenmekteydi. Fakat 1973'ten sonra Türkiye'de okuyan Batı Trakyalı öğretmenlere genel olarak Türkçe eğitim yapan okullarda çalışma izni verilmemiştir.³⁸⁵ Yapılan anlaşma ve sözleşmelere göre, Sözleşmeli öğretmenlerin sayısı, Türkiye ve Yunanistan'daki azınlık sayısı ile orantılı olmalıdır. Fakat Türkiye'deki 2.500 civarındaki Rum azınlık için Yunan Devleti 16 öğretmen yollarken, Türkiye ise yaklaşık 150.000 olan Türk azınlığa sadece 16 öğretmen yollayabilmektedir.³⁸⁶

Mevcut azınlığın içinde akademililer şeklinde bilinen Selanik Özel Pedagoji Enstitüsü'nü bitirenlerde azınlık öğretiminde farklı bir öneme sahiptir. Bunlar, formasyonu olan hocalara seçenek oluşturmak için medrese eğitimi almış öğrencilerden seçilerek Yunanca okutulan, Türkçeleri neredeyse olmayan, Yunan Hükümeti'nin memuru konumundaki kişileri içermektedir. Türk eğitim kurumlarında öğretmenlik yapmayı arzu edenlerin, SÖPA' yı bitirme niteliğini içermesi şart koşulmaktadır.³⁸⁷

³⁸³ <https://www.rodopruzgari.com/g%C3%B6r%C3%BC%C5%9F-d%C3%BC%C5%9F%C3%BCnceler/17799-bat%C4%B1-trakya-t%C3%BCrk-az%C4%B1n%C4%B1n%C4%9F%C4%B1-e%C4%9Fitimi-nas%C4%B1-i%C5%9Flevsiz-bir-hale-geldi.html>

³⁸⁴ Eren Yılmaz, "Batı Trakya Türklerinin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, S.3, 2019, s.256.

³⁸⁵ <https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=158&arsiv=1&typ=1> (Erişim Tarihi: 02.10.2020).

³⁸⁶ Cüneyt Yenigün, "Batı Trakya: Avrupa'da Çiğnenen Azınlık Hakları", **Dünya Çalışmaları**, C.1, 2010, s.702.

³⁸⁷ <https://orhaajans.com/bati-trakyada-turkce-nin-son-durumu-egitim-basin-yayin-edebiyat/>

Türk Azınlık çocuklarının anaokulu eğitiminde Türkçe öğrenememesi bir diğer sorundur. Türkçe - Yunanca iki dilli anaokulu eğitim ortamı günümüzde bile bulunmamaktadır. Yunanca eğitime mecbur kaldıkları belirtilmektedir. Nitekim dil öğrenme, geliştirme sürecinde birçok olumsuzluklara neden olacaktır.³⁸⁸

Bölgedeki azınlığın dil ve kültürel açıdan bütünlük arz etmesi Yunanistan'ı tedirgin etmektedir.³⁸⁹

3.2.3. İnanç Sorunu

1920'deki ve 2345 numaralı kanunla Batı Trakya Türkleri din kapsamındaki kuruluşlarını özgürce verdikleri kararlar ile kurmakta ve müftüleri oy yöntemiyle atamaktadır. Yunan Devleti son zamanlarda söz konusu kanunu uygulamadan çekmiş, müftülerin atama yöntemiyle görevlendirilmesini sağlayan bir kanunu uygulamaya taşımıştır.³⁹⁰ Böylece Atina Antlaşması'nı yok sayan Yunan Devleti, 590/77 numaralı kanunla Yunan Kilisesi için görevlendirdiği metropolitleri, 2456/20 numaralı kanunla Yahudi cemaatleri için görevlendirdiği yönetici ve Yahudi din adamlarını seçme özgürlüğünü Türklere tanımamıştır. Diğer azınlıklara verilen hakların hepsinin Türklere de verilmesi gerektiğini anlatan Lozan Antlaşması'nın 40. Hükmü de çiğnenmiştir.³⁹¹

Günümüzde İskeçe ve Gümülcine'de, Türklerin seçtiği müftüye ek olarak iktidarca görevlendirilmiş müftü de mevcuttur. Görevlendirilen müftü, Yunan mercileri ile iletişimde olan, camiler ile ilgili konular ve Türklerle ilişkileri açısından yetersiz bir statüde yer almaktadır.³⁹²

Yunan Devleti'nin bu tutumu oldukça tepkilere yol açmakta çünkü atanmış Gümülcine Müftüsü Cemali Meço'nun 2010'da biten görev zamanının üzerine 10

³⁸⁸ Dost, **a.g.m.**, s.548.

³⁸⁹ Ntilek Osman, "**Batı Trakya Türklerinin Ana Dili Korunumu, Dil Kullanımı ve Kimlik Kullanımı**", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2016, s.397.

³⁹⁰ Yenigün, **a.g.m.**, s.237.

³⁹¹ <http://w3.balikesir.edu.tr/~metinayisigi/kimlik-trakya.htm> (Erişim Tarihi: 02.03.2020)

³⁹² "Batı Trakya'da Dernek Senaryoları Ve A.İ.H.M'sinin Vereceği Karara Yönelik Beklentiler", **Karam**, 2007.

sene daha eklenmesinin peşine, 2011 yılında atanan İskeçe Müftüsü Mehmet Şinikoğlu'nun görevlendirmesine de 10 sene daha eklenmiştir.³⁹³

Batı Trakya Türklerinin din ve eğitim özerkliğini kabul etmeyerek, devlet tarafından getirilen yeni bir uygulama ise 2013 yılındaki değişiklikle yürürlüğe koyulan 4115/2013 kanunudur. Buna göre bölgedeki halk ilk ve ortaokullarına kayıtlı Türk öğrencilere, İslam'ın Yunanca öğretilmesi için 240 din hocası adıyla, kamu çalışanı olan kişileri ataması düşünülmüştür. 2014 yılından itibaren 89 tane din hocası görevlendirilmiştir. 2016 - 2017 eğitim döneminde bu sayı 123 civarında belirtilmiştir.³⁹⁴ Türklerin bulunduğu üç şehirde bu kadrolara atanan kişiler, devlet tarafından atanmış resmî müftülere bağlı olarak çalışmaktadırlar. Ayrıca İslam dini için öğretmen eksikliğini düşünen bu ülkenin cuma günlerindeki ders sürelerinin cuma namazına dek, diğer günlere kıyasla daha çabuk bitmesini artık sağlamadığı bilinmektedir.³⁹⁵

Günümüzde Batı Trakya'da bulunan Müslüman Türklerin mevcut oldukları ilkokul, ortaokul ve liselerdeki din derslerinde Kur'an, ilmihâl bilgileri, Arapça ve peygamberlerin hayatları öğretilmeye çalışılmaktadır. Bu en çok köy okullarında geçerlidir. Şehir kesimindeki okullarda bu dersleri alamayan Türk çocuklar ise ders dışındaki zamanlarda, hafta sonları ya da yaz tatillerinde camiler tarafından verilen Kur'an kurslarında din eğitimi almaktadırlar.³⁹⁶

Genellikle Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığın, temel haklarına sahip çıkmak amacıyla AİHM'ne benzer şekilde uluslararası hukukun koruyucularına gerçekleştirdikleri başvurular, söz konusu makamlarca haklı bulunmuşsa da Yunanistan buna karşılık olarak kendi hukuk sistemine kulak vermekte ve Lozan

³⁹³ Bora Ünay, “Türk-Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası Yumuşama Dönemi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s.181.

³⁹⁴ <https://www.abttf.org/faaliyet-detail.php?id=5176&kid=1>

³⁹⁵ “Batı Trakya Türk Azınlığı Temsilcileri AGİT Toplantısına Katıldılar” (2015). (Erişim Tarihi: 05.05.2021). [https://www.burasibatitrakya.com/ar/haber-arsivi/17808-bat%C4%B1-trakya-t%C3%BCrk-az%C4%B1n%C4%B1n%C4%B1n-temsilcileri-agit-toplant%C4%B1s%C4%B1na-kat%C4%B1ld%C4%B1lar.html](https://www.burasibatitrakya.com/ar/haber-arsivi/17808-bat%C4%B1-trakya-t%C3%BCrk-az%C4%B1n%C4%B1n%C4%B1n%C4%B1n-temsilcileri-agit-toplant%C4%B1s%C4%B1na-kat%C4%B1ld%C4%B1lar.html)

³⁹⁶ Müzeyyen Onbaşı, “Batı Trakya İskeçe Müftülüğü'nün Din ve Eğitim Alanındaki Faaliyetleri”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s.32.

Antlaşmasını ülkesinin çıkarları doğrultusunda anlamlandırarak, bu azınlığa uyguladığı politikalarını sürdürmektedir.³⁹⁷

Son olarak Yunanistan Parlamentosu, 2020'nin ilk aylarında bu azınlık adına şer'i yetkilerin uygulanmasını isteğe bağlı duruma taşıyabilme, üyeler içinde ihtilaf gerçekleştiğinde medeni hukukun uygulanmasını da meşru hale getiren bir kanunu kabul etmiştir. Ülke yöneticilerinin büyük bir gelişme şeklinde gösterdiği değişiklik, Anlaşmanın yenilenme tavsiyesine karşı gelen Atina idaresinin, Anlaşmada uyguladığı tek yönlü bir yenilik biçiminde değerlendirilebilmektedir.³⁹⁸

3.2.4. Yunanistan'daki Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları

Yunanistan'da nüfusun %1,4'ünü teşkil eden Türklerin herhangi bir siyasi parti ile %3'lük barajı aşıp mecliste temsil edilmesi pek mümkün olmayacağından, ülkede Türk azınlık için siyasi parti kurma iyi bir yöntem olarak görülmemiştir.³⁹⁹ Batı Trakya Türklerinin tarih boyunca kurduğu ilk ve tek parti; 1991 yılının 9. Ayında, Dostluk Eşitlik Barış Partisi adıyla kurulmuştur. Merkezi Gümülcine'de olan partinin kurucusu ve ilk genel başkanı 1995'e kadar Dr. Sadık Ahmet'tir. Günümüzde ise Partinin genel başkanlığını Ahmet Hacı Osman yürütmektedir. Dostluk Eşitlik Barış Partisi toplumun, demokratik, yasalar önünde eşitlik, insan haklarına saygı ilkeleri çerçevesinde oluşmasını temel hedef kabul etmiştir.⁴⁰⁰

3.3. Kuzey Makedonya Türklerinin Sorunları

Kuzey Makedonya'da azınlık olan Türkler ülkenin Doğu ve Batı sınırlarına yerleşmişlerdir. Ülkenin batısında bulunan Türkler Gostivar, Kalkadelen, Üsküp etrafında yaşamaktadır. Doğu kısmında da Türk kimliği çok bulunmamakta, geniş

³⁹⁷ Evelin Verhas, "Batı Trakya'daki Türk Azınlık: Uzun Yıllardır Süren Hak ve Tanınma Mücadelesi", **Avrupa Azınlık Hakları Grubu**, 2019, s.6.

³⁹⁸ <https://www.dunyabulteni.net/dubam/yunanistanda-turk-kimliginin-inkri-ve-bati-trakya-turkleri-h425447.html> (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

³⁹⁹ Pervin Hayrullah (2015). "Batı Trakya Türklerinin Dil ve Siyasi Hakları". (Erişim Tarihi: 02.03.2020). <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2274>

⁴⁰⁰ Cem Şentürk, "Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu Batı Trakya Türk Azınlığının Siyasal Örgütlenme Sürecine İlişkin Bir İnceleme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s.12.

ölçüde Makedon kimliği yaşamaktadır.⁴⁰¹ Doğu Makedonya Türkleri ülkenin batısında yaşayan soydaşlarına göre daha dağınık halde yaşadıklarından dolayı din, dil ve kültür haklarından gereği kadar yararlanamamaktadırlar. Kuzey Makedonya’da Ohri Çerçeve Anlaşması’ndan sonra hak mahrumiyetleri bakımından en çok mağdur edilenlerin başında Türkler gelmektedir.⁴⁰²

3.3.1. Kimlik Sorunu

Yöneticiler ulusal kökenlerini silmek amacıyla Türkleri, bahsettiğimiz azınlığa sahip ülkelerin yaptığı gibi farklı kimliklerle Müslüman kimliğini aynı konumda değerlendirmektedir. Türk azınlık ülkede evlilik yaparak milli benliğini kaybedebilmektedir.⁴⁰³ Türk azınlık ile Arnavut kimliğinin, en çok inanç yakınlığı ve evlilik yapmasıyla oluşan Arnavutlaşma, bu yarımadada sayıca fazla karşılaşılan köken kaymasının nedenlerindendir.⁴⁰⁴

Günümüzde önemli sorunlardan biride işsizliktir. Kuzey Makedonya’da kamu personeli olmak için ya Arnavut partisine ya da Makedon partisine üye olmak, bu yolda da etkin bir konumda bulunmak önemlidir. Böylece Türk azınlık kimliğini Arnavut gibi tanıtmaktadır. Torbeş denilen azınlık ise yıllarca kendilerini Türk olarak tanımlamalarına rağmen işsizlikten dolayı etnik kimliklerine Müslüman Makedon demeye başlamışlardır. Bu durum da bir tür kimlik konusunda yaşadıkları problemlerdendir.⁴⁰⁵

Kuzey Makedonya Türkleri, çeşitli devletlerdeki azınlıklara kıyasla daha çeşitli bir konumdadır. Burada Arnavutlar ve Makedon milletin köken çekişmesi, inanç odaklı sorunlar ve bu kimliklere göre Türklerin azınlık durumunda olmasına benzer sebepler, ülkedeki Türk azınlığı olumsuz düşüncelere sevk etmektedir.⁴⁰⁶

⁴⁰¹ Zülküf Oruç, “Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve Yönetim Sorunları (Kosova ve Makedonya Örneği)”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2011, s.196.

⁴⁰² Türk, a.g.e., s.131.

⁴⁰³ Emrah Konuralp-Sündüs Adaş, “Makedonya’da İsim Sorunu: Yunan ve Makedon Milliyetçiliklerinin Kısacasında Kimlik İnşası”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.21, 2020, s.315.

⁴⁰⁴ Mustafa İsen (2018). “Makedonya ve Kosova Türkleri Edebiyatı”. (Erişim Tarihi:05.02.2020).

⁴⁰⁵ <https://www.altayli.net/makedonya-ve-kosova-turkleri-edebiyati.html>

⁴⁰⁶ <https://www.altayli.net/makedonya-turkleri.html>

⁴⁰⁶ Enver Uysal-Enes İdriz, “Üsküp’te Müslümanlar: Dini ve Etnik Kimlik Bağlamında Sosyolojik Bir İnceleme”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.18, S. 1, 2009, s.596.

3.3.2. Dil ve Eğitim Sorunu

Kuzey Makedonya genelinde dağınık bir şekilde yaşayan Türk nüfus dillerini kullanma bakımından azınlıklar arasında en fazla nüfusa sahip olan Arnavutların gerisinde kalmıştır. Türkçe konuşma konusunda azınlıklar resmi dairelerde, okullarda, yerel idari birimlerde bazı engellerle karşı karşıyadır.⁴⁰⁷

Ülkenin genelinde konuşulan dil, Batı Rumeli Türkçesi olarak bilinmektedir. Fakat ülkenin Güneydoğusunda bulunan Yörükler tarafından konuşulan dil bugünün Türkçesine oldukça benzemektedir.⁴⁰⁸ Verilere göre kendi dilinden farklı olarak, Türkçe konuşabildiğini ifade eden vatandaşların yaklaşık 23–25.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Söz konusu kişilerin bazıları Türkler ile aynı yerde barındıkları için, diğerleri ise farklı sebeplerden dolayı Türkçe bilmektedir. Tarihsel süreçteki Türk hâkimiyeti nedeniyle Türk dilinin fazla kullanılması olağan şekilde değerlendirilmektedir.⁴⁰⁹

1991 yılından sonra Radoviş, Kırçova Plasnica gibi eğitimde Türkçeye yer veren okullar kapatılmıştır. Hükümet tarafından burada yaşayan Torbeşlerin Türk olmadıkları mazereti ile mevcut Türk sayısına katılmalarına izin verilmemiş ve Türkçe öğretimlerine engel olunmuştur.⁴¹⁰

Ülkede 2001 yılında çıkan Arnavut ve Makedon çekişmesi sonucunda Ohri Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma ile Türkçe öğrenim karşısındaki bir takım engellerin bazılarının kalktığı belirtilmektedir. Bu gelişmeye rağmen Türkler ülkede Türkçe eğitim alma konusunda sorunlar yaşamaya devam etmiştir. Genel başlıklar kitap eksikliği, Öğretmenler için kadro eksikliği, öğretmenlerin eğitim ve öğretimdeki durumu, ders araç ve gereçlerinin durumu, velilerin çocukların eğitimi konusundaki düşünceleri biçimindedir.⁴¹¹

⁴⁰⁷ Z. Oruç, “Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve Yönetim Sorunları (Kosova ve Makedonya Örneği)”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2011, s.218.

⁴⁰⁸ Sezgin Lutviyi, “1912-1990 Yılları Arasında Makedonya Türkleri: Eğitim, Kültür ve Toplum Hayatı”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2019, s.160.

⁴⁰⁹ http://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2014/09/2002_13_01_Akalin.pdf

⁴¹⁰ Selçuk Ural, “Tarihi Perspektif Işığında Makedonya’da Türklerin Gündelik Yaşamı”, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, S.1, 2016, s.397.

⁴¹¹ Fatih Tuncer-Burcu Demir, “Makedonya’dan Kuzey Makedonya’ya: Bir Ulus Devletin Dönüşümü Üzerine Sosyal İnşacı Bir Analiz”, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 2010, s.5347.

Kuzey Makedonya’da Türkler arasında eğitim Türkçedir. Fakat öğrenim meselesindeki sıkıntıların Doğu Makedonya’da batıya kıyasla yaygın görüldüğü saptanmıştır. Daha çok Türkçe eğitim 1. Sınıftan 4. Sınıfa kadardır. Ülkenin Doğusunda ise Türk çocuklar, 5. Sınıftan 8. Sınıfa kadar Makedon dili ile eğitim almaktadır.⁴¹²

2001’de ülkede, Türkiye Demokrat Partisi ve bir takım sivil toplum yöneticileri Türk okulları açma girişiminde bulunmuştur. Bunun peşine Struga’da Radoviş’te Türkçe lise derslikleri faaliyete başlamış ve 2004 yılında ülkenin başkentinde Stefan Dimov Lisesi bünyesinde Türkçe İktisat dersliği açılmıştır. Eğitim ve Bilim Bakanlığının açıklamasına göre 2006–2007 eğitim senesinden itibaren 500 Türk, devlet liselerinde öğrenim görebilecektir.⁴¹³

2006 yılında ülkenin öğretim düzeni; okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve yüksek öğretim şeklinde düzenlenmişken 2007’den sonra 9 senelik ilkokul ve 4 senelik lise mecburi olmuştur. Böylece 2007-2008’den 2013-2014 senesinin bitimine dek ilk ve orta eğitim derecesindeki Türkçe öğretim alan çocuklarda ilk yıllarda artış saptanmışsa da 2011-2013 yıllarında düşüş yaşanmıştır.⁴¹⁴

Ders kitaplarının yetersizliği konusunda T.C. Başbakanlık TİKA tarafından sağlanan destek sayesinde bir sürelik eksik ihtiyacı giderilmiş olmakla beraber Kuzey Makedonya Türk Toplumu yöneticilerinin de girişimleri sonucunda Lise için olan Türkçe ders kitaplarının basımının Makedon Devleti tarafından yapılması sağlanmıştır. Çünkü Kuzey Makedonya Cumhuriyeti İlköğretim Kanunun 9. Maddesi, azınlıklara ana dillerinde eğitim yapabilmeleri için kitaplarının eğitim gördükleri dile uygun biçimde yazılması, Eğitim Bakanlığı’nın da bazı kitaplara ek ödeme yapması gibi haklar tanımıştır.⁴¹⁵

⁴¹²“Makedonya’da gerilim tırmanıyor” (2015). (Erişim Tarihi: 11.11.2020).

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150510_makedonya

⁴¹³ <https://www.altayli.net/makedonya-turkleri.html>

⁴¹⁴ Yaşar Destanoğlu-Selda Adiller, “Doğu Makedonya Türklerinde Yaşam Sorunu ve Döviz Göçü”, **İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Tarih ve Medeniyet Araştırmaları doktora programı**, 2015, s.54.

⁴¹⁵ Elena Timcheva-Ömer Özer, “Kültürlerarası İletişim: Makedonya’da Yaşayan Türkler ve Makedonlar Arasındaki İletişime İlişkin Bir Çözümleme”, **Ata İlet Dergisi**, 2021, s.49.

Üniversitede öğretim Makedon dilindedir. Türkçe eğitim veren üniversite şuan başkentin Pedagoji Akademisi ile Filoloji Fakültesi'nde yer alan Türk Dili alanında gerçekleşmektedir. Fakat bu alanda da bir takım dersler Makedon dilindedir.⁴¹⁶ 11 Ağustos 2000'de yürürlüğe giren Yükseköğretim Kanunu ile beraber özel üniversitelerde azınlık dillerinde eğitim görülmesinin önü açıldığı belirtilmiştir. Buna ek olarak başkentte, ülkenin İslam Birliği bünyesindeki İlahiyat fakültesinde ve Kalkandelen'de bulunan özel statüsündeki Güney Doğu Avrupa Üniversitesi'nde az bir sayıda Türk öğrenim görmektedir. Ayrıca 2006 yılında hizmete açılan Üsküp Eğitim ve Kültür Geliştirme Vakfı aracılığıyla Uluslararası Balkan Üniversitesi kurulmuştur. Söz konusu yüksek öğretim kurumunun tesis edilmesi Türkiye'de bulunan bir takım seçkinlerin katkılarıyla ve ülkedeki bahsi geçen azınlığın destekleriyle faaliyetine başlamıştır. Bunlardan başka Uluslararası Struga Üniversitesi, Makedonya Mit Üniversitesi, Makedonya Üsküp Fon Üniversitesi, Uluslararası Vizyon Üniversitesi, Aziz Kiril Metodi Üniversitesi gibi yükseköğretim kurumları da Türkçe eğitim vermektedir. Bu gelişmeler ile birlikte Türkçe eğitim verecek öğretmen eksikliğinin kapanacağı tahmin edilmektedir.⁴¹⁷

Balkan ülkelerinde en çok Türkçe yayın bu ülkede hazırlanmıştır. Türkçenin yazım hayatında da ülkede devam etmesi Birlik gazetesi ve etrafında yayınlanan dergiler sağlamıştır. Yaklaşık 20 Türkçe gazete ve dergi yayınlanmıştır.⁴¹⁸

Günümüzde Kuzey Makedonya'da 20'den fazla Türkleri temsil eden dernek bulunmaktadır.⁴¹⁹

Bugün Türk dilindeki kanal, MTV2 tarafından televizyonda yerini almaktadır. Ülkede radyodaki Türkçe yayın sayısı, televizyona oranla daha çoktur. Bununla birlikte önceden Kalkandelen Radyosu, Üsküp Radyosu, Gostivar Radyosu, Rumeli Fm, Süper Fm, olmak üzere 5 yayın faaliyette iken bugün ülke

⁴¹⁶Oran, **a.g.m.**, s.112.

⁴¹⁷ Pınar Gülboy, "Makedonya'da Arnavut-Makedon Çatışması ve Ohrid Anlaşması", **Academia**, 2012, s29.

⁴¹⁸ Djuneis Nureski, "Osmanlı'dan Günümüze Makedonya'daki Türk Kültürü ve Makedonya'nın Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi", **Avrasya Etüdleri**, 2016, s.16.

⁴¹⁹ https://insamer.com/tr/makedonya-muslumanlari_150.html

radıolarından yalnızca Üsküp Radyosu faaliyet göstermektedir. Bu haftanın her günü sabah dokuzdan akşam beşe kadar yayında olmaktadır.⁴²⁰

3.3.3. İnanç Sorunu

Kuzey Makedonya’da 1997’de onaylanan Dinî Kurum ve Toplumlar hakkındaki yasa, devlette yer alan dini öğretim ve dini eğitim kurumları ile alakalı konuları ele almaktadır. Yasada din öğretimi verilebilmesi amacıyla öğrencinin ebeveynlerinden izin alma şart koşulmuştur. Öğrenci on yaşından büyük ise kendi rızası alınabilmektedir.⁴²¹ Dini eğitim sadece çocuğun başka bir yerde eğitim görmediği şartta verilebilmektedir. Dini kurumlar tarafından açılan okullara, yalnızca zorunlu olan sekiz yıllık ilköğretimi tamamlayan öğrenciler alınmaktadır. Dini kuruluş ya da grupların ilköğretim haricinde bütün öğretim seviyelerinde din temelinde okul kurma, din adamları yetiştirme ya da gençler için yurtlar faaliyete geçirme yetkileri mevcuttur.⁴²²

Kuzey Makedonya’da yaşayan Müslümanların din temelli kuruluşlarını kapsayan yeni metin, 2003’te hazırlanan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti İslam Dini Birliği Nizamnamesidir. Söz konusu tüzük ile beraber bu birliğin yükümleri, İslam dininin gereğine uyumlu davranmak, Anayasa ile birlik organlarının kararlarına uymak, ülke çerçevesinde yayın, eğitim gibi hizmetlere destek olmak biçiminde belirtilmiştir.⁴²³ Bunun kolları olan Başkanlık, Mali Yasama Meclisi, Meclisi Şura ve Müftülükleri kapsayan söz konusu birliğin ülkede hizmet veren 13 din görevlisi mevcuttur. Ancak İslam Dinî Birliği bünyesinde Arnavut halk çoğunluktadır. Buna ek olarak Türk nüfusun fazla olduğu doğu kesimlerinde din içerikli hizmetlerin az olması ve gerekli seviyede özelliklere sahip çalışan ataması yapılmaması, başlıca sıkıntılardandır.⁴²⁴

Ohri Çerçeve Anlaşması ülkedeki farklı etnik kimlikler hakkında olumlu gelişmelerin olacağı beklentisi artmasına karşın Türklerin haklarının Makedon

⁴²⁰ Nuray Kayadibi-Necati Demir, “Makedonya’dan Uzanan Türkçe Bir Köprü: Köprü Dergisi”, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi**, C.4, S.3, 2012, s.10.

⁴²¹ İdriz- Uysal, **a.g.m.**, s.600.

⁴²² Cin, **a.g.m.**, s.162.

⁴²³ Rıfat Karamahmut, “**Makedonya Müslüman Azınlıkları Dini Kurumları ve Çağdaş Sorunları**”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016, s.31.

⁴²⁴ <https://www.altayli.net/makedonya-turkleri.html>

devlet kurumlarında veya siyasi açıdan yeteri kadar iyiye gitmediği belirtilmektedir. Fakat bu anlaşmadan sonra azınlık statüsündeki Arnavutların her alandaki hak ve özgürlüklerinde oldukça iyi gelişmeler sağlandığı düşünülmektedir.⁴²⁵ Bahsi geçen konu, ülkede bulunan Türklerin, bu ülkenin eşitlik önceliğini savunan tutumuna karşı güven kırılması yaşamalarına neden olmaktadır.⁴²⁶

3.3.4. Kuzey Makedonya’da Yaşayan Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları

Türk Demokratik Partisi: Ülkede yaşayan Türklerin kurduğu ilk partidir. Türkler ülkedeki kültürel ve siyasal değişimler sebebiyle diğer azınlıklar gibi kendi haklarını korumak ve geliştirmek hedefiyle teşkilatlanmışlardır. 1990 yılının temmuz ayında Türk Demokratik Birliği isminde bir kuruluş inşa etmişlerdir.⁴²⁷ Dernek niteliğindeki kuruluşun hedefi, bölgedeki Türklerin ulusal hedeflerinin desteklenmesi yönünde olmuştur. Bahsi geçen derneğin 1992’de başkentte gerçekleştirdiği olağanüstü ikinci Kongresi’nde bugün ki adı verilmiş, faaliyete başlamıştır. 1996’da yapılan yerel oylamalarda Türk Demokratik Partisi, 18.333 oy alarak iki adet il başkanı ve on yedi yerleşim merkezinde 44 belediye meclis üyesi tahsis etmiştir.⁴²⁸ 2002’de yapılan Parlamento oylamaları sonucunda Türk Demokratik Partisi’nin, bu ülkenin Parlamentosunda iki milletvekili ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nda bakan temsilcisi konumunu almıştır.⁴²⁹ Buna ek olarak ulusal televizyonda ve radyoda Türkçe kanal alanında, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Merkez Bankası, Anayasa Mahkemesi gibi önemli mercilerde bir Türk temsilcimiz var olmuştur.⁴³⁰

⁴²⁵ Tahir Kodal, “Makedonya’nın Bağımsızlığı’nı Kazanması ve Türkiye”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.29, 2014, s.382.

⁴²⁶ Reyhan Rahman, “Makedonya’da Türk Azınlık ve Makedonya-Türkiye İlişkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, s.20.

⁴²⁷ Turan, **a.g.m.**, 1996, s.24.

⁴²⁸ Muzaffer Tufan, “Makedonya Arnavutları ve Türkleri “CASE STUDY”: GOSTIVAR”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Merkezi**, 1995, s.41.

⁴²⁹ <http://www.tuicakademi.org/makedonya-turkleri/>

⁴³⁰ “Türk Demokratik Partisi Tarihçesi” (2020). (Erişim Tarihi: 02.10.2020). <https://tdp.org.mk/hakkimizda?parti=8>

Türk Hareket Partisi: 1999'dan sonra ülkede bulunan parti, kurulduktan sonra dokuz yıl Vmro-Dpmne ile koalisyon içinde olmuştur. 2010 senesinden sonra Sosyal Demokratlar Birliği önderliğinde oluşturulan birlikte bulunmuştur. 2014 yılı ve 2016 yıllarında yapılan genel seçimde bir adet meclis üyesi çıkartmıştır. 2016'dan itibaren devlette oluşturulan idari düzende bakanlık ve müdürlükler ile farklı alanlarda, Türk azınlıkları temsil etmeyi başarmıştır. 2019'da yirminci yıl dönümü sebebiyle 'Balkan Türk Forumu'nu düzenlemiştir.⁴³¹

Türk Ulusal Birlik Hareketi: Kuzey Makedonya Türklerinin milli refleksi olarak bahsedilen Türk Milli Birlik Hareketi 2006'da kurulmuştur. 27 Haziran 2021 tarihinde 4. milli kurultayını gerçekleştirmiş, TMBH'nin genel başkanı, Kuzey Makedonya Türklerinin lideri olarak adlandırılan Erdoğan Saraç oybirliği ile bir kere daha parti başkanlığına seçilmiştir.⁴³²

3.4. Romanya Türklerinin Sorunları

3.4.1. Kimlik Sorunu

Romanya Halkının, ülkesinde bulunan azınlıklar ile alakalı üst düzey sıkıntıları bulunmamaktadır. Ülke azınlıklara sağlanan yetkiler açısından yukarıda bahsettiğimiz ülkelere göre ileri durumda sayılmaktadır.⁴³³

Romanya yasaları bakımından, azınlık olan Türklere kötü bir tavır günümüzde gösterilmemektedir. Diğer milletlerden ayrı olarak herhangi bir asimile etme çabası saptanmamıştır. Kanun önünde eşitlik esastır ve dini konularda zorluk çıkarılmamaktadır.⁴³⁴

⁴³¹Leyla Şentürk-Elif Aktaş, "Türkiye'de ve Romanya'da Okutulan Ana Dili Türkçe Ders Kitaplarının Değer İletimi Açısından Karşılaştırılması", **Değerler Eğitimi Dergisi**, C.13, S.29, 2015, s.10.

⁴³²"Makedonya Türk Milli Birlik Hareketi / TMBH'nin Kurultayına Katıldık" (2015). (Erişim Tarihi: 06.05.2021). <https://turan.org/makedonya-turk-milli-birlik-hareketi-tmbh-nin-kurultayina-katildik/>

⁴³³ Nagiat Sali, "Romanya'daki Türk Toplumu", **Tasam**, 2010.

⁴³⁴Erhan Türbedar, "Balkanlar'da Nüfus Sayımları ve Kimlik Tartışması", **Tepav**, 2011, s.2.

3.4.2. Dil ve Eğitim Sorunu

Romanya’da kırk beş okulda Türkçe dersi verilmektedir. Türk tarihi ve ülkede bulunan Tatarların tarihi konularını eğitim kurumlarında Türk öğrencilere verme hakları bulunmaktadır. Fakat buna rağmen ülkedeki Türk veya Tatar azınlık bu tür derslerin müfredat ve kitaplarını belirleyemediklerinden dolayı mevcut haklarını kullanmamaktadır.⁴³⁵

Romanya’da Türkçe eğitim kontrolü ve düzenlenmesi Köstence, Tulça ve Bükreş’te bulunan eğitim müfettişliklerinde görevli Türk müfettişler tarafından kontrol edilmektedir. Günümüzde Romanya’da Türkçe eğitimin önünde yasal bir engel görünmemesine karşın Türk azınlığın bu konuda ki bilinçsiz yaklaşımı sebebiyle ilkokuldan üniversiteye kadar Türkçe eğitim alan öğrenci sayısının düşük olduğu düşünülmektedir.⁴³⁶

Romanya’da ortaöğretim düzeyinde müfredatı tamamen Türkçe olan tek bir lise bulunmaktadır, Mecidiye Kemal Atatürk Milli Koleji’dir. Türkiye Cumhuriyeti tarafından açılan bu kolejde 2013-2014 eğitim öğretim yılında sekiz Türk uyruklu olmak üzere 549 öğrencinin eğitim aldığı bilinmektedir. Ana dilde eğitim veren bir diğer okulda Pedagoji Lisesidir. Buradan mezun olan öğrenciler imam ve Türkçe, Din dersleri öğretmenliği yapılabilmektedir.⁴³⁷

Türkçe yayın konusunda ise Demokrat Türk Birliği ile Tatar Türkleri Birliği adındaki iki kuruluş Türklerin geleneklerini içeren eylemlerin birçoğunu gerçekleştirmekte, azınlığın inanç ve kültürünü yaşatmaya çalışmaktadır. Ülkenin maddi kaynaklarından yararlanan bu kuruluşlar, Romence ve Türkçenin bulunduğu yayınlar yayımlamakta, sempozyum ve benzeri faaliyetler düzenlemektedir. Bu yayınlar haricinde Köstence Radyosu her hafta bir saatten

⁴³⁵ C. Sena Menabit, “Yazılı ve Sözlü Kaynaklara Dayalı Romanya Türklerinin Dili ve Söz Varlığı”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s.31.

⁴³⁶ Neriman Hasan, “Günümüzde Romanya’da Türkçe Ana Dili Eğitimi”, **Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.2, 2019, s.43.

⁴³⁷ Türk, **a.g.e.**, s.49.

az, Romanya milli televizyon kanalında da ayda sadece bir saat Türklerin kültürü ve yaşamlarını kapsayan kesitler verilmektedir.⁴³⁸

3.4.3. İnanç Sorunu

Bu ülkede azınlıklar dini görevlerini önemli bir zorluk ile karşılaşmadan yerine getirebilmektedir. Söz konusu azınlığa sahip olanların dini konuları, Köstence’de ülkenin idaresi tarafından görevlendirilen müftü aracılığıyla kontrol edilmektedir. Müftü statüsü gözetiminde soydaşlarımıza yönelik din hizmetleri verilmektedir.⁴³⁹

1998’de çıkarılan yasa ile Müslüman Türk ve Tatar öğrencileri, ilköğretim birinci sınıftan lise sona dek haftada tek saat İslami konuları öğrenebilme hakkına sahip olmuştur. Buna rağmen ülkedeki söz konusu azınlığın bu hususta herhangi çabası bulunmadığından bu yetkiyi kullanıp kullanamayacağı bilinmemektedir.⁴⁴⁰

Lisede İslam’ı içeren konuların verilebilmesinde İlâhiyat Fakültesi’ni bitirmiş olma ya da imam olması şartı vardır. Ancak İlâhiyat Fakültesi ülkede bulunmamaktadır. Bu ülke haricinde bir İlâhiyat Fakültesini bitiren öğrencilerin ise sayısı iç açıcı değildir.⁴⁴¹ İmamlar kendilerini yetersiz görmelerinden veya öğrenci ile uğraşmak istemediğinden liselerde ders vermeye yanaşmamaktadır. Ayrıca imamların sayısı oldukça yetersiz görünmektedir. Örnek olarak Türk-Tatar kimliğini içinde bulunduran Köstence’de on beş liseye düşen dört imam vardır. Lise olmasına rağmen imamı olmayan kasabalarda mevcuttur.⁴⁴²

3.4.4. Romanya’daki Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları

Oğuz ve Tatar Türklerinin Romanya Meclisi’nde toplam 2 adet Milletvekili mevcuttur. Bu, ülkenin anayasasında belirtilen 59. hükmünde şu şekilde açıklanmaktadır; temsil etme hakkı kazanamayan azınlıklara sabit bir sandalye

⁴³⁸ Süer Eker, “Ekstra Küçük Bir Dil Olarak Romanya ‘Tatar Türkçesi’”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.23, S.2, 2006, s.16.

⁴³⁹ Bozkurt, *a.g.m.*, s.17.

⁴⁴⁰ İsmail Sevil, “**Romanya’da İslam Dini ve Bölgedeki Müslümanların Din Algısına Etki Eden Faaliyetler**”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2015, s.23.

⁴⁴¹ Metin Omer, “**Romanya’daki Türk-Tatar Toplumu ve Türkiye’ye Göçleri (1918-1941)**”, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018, s.23.

⁴⁴² İ.Sevil, “**Romanya’da İslam Dini ve Bölgedeki Müslümanların Din Algısına Etki Eden Faaliyetler**”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2015, s.21.

verilecektir. Milletvekili seçimleri Genel Kurulu bulunan 2 dernekte oynanmaktadır. Bunlar Romanya Müslüman Tatar Türkleri Demokrat Birliği ve Romanya Demokrat Türk Birliği adındaki derneklerdir. Türkler Bunun dışında yerel yönetim için de seçime katılmaktadır.⁴⁴³

- **Romanya Demokrat Türk Birliği:** 1990 yılında Romanya'daki Türk Müslüman Demokratik Birliği tarafından kurulmuştur. İlk olarak Romanya Etnik Türk Azınlık Birliği olarak belirlenmiştir. 1992'deki seçimlerde parti sadece 2,570 civarında oy almasına rağmen, Temsilciler Meclisi'nde bir sandalye kazanmıştır. Bunun nedeni, azınlıkların temsilcisi olan partilerin seçim sınırı konusunda bağımsızlık hakkı bulunmasıdır. 1993'te günümüzdeki adı ile bilinmekte ve şimdiye kadarki tüm seçimlerde bir sandalye sahibi olmuştur.⁴⁴⁴

-**Romanya Müslüman Tatar Türkleri Demokrat Birliği:** 29 Aralık 1989'da Romanya'da kurulan bir siyasi partidir. 1990 Romanya genel seçimlerinde %0,06 oy almıştır. Partinin Romanya Parlamentosu'nda bir sandalyesi mevcuttur. 1990'dan beri genel olarak seçimlere itiraz ettiği belirtilmiştir.⁴⁴⁵

3.5. Kosova Türklerinin Sorunları

3.5.1 Kimlik Sorunu

2008'de onaylanan Kosova Anayasası'nda ülke, etnik çeşitliliği barındıran bir bölge şeklinde tanımlanmış, güçler ayrılığının esas alındığı vurgulanmıştır.⁴⁴⁶

Kosova'daki Türkler, genellikle memurluk gibi görevler edinmektedir. İş yerlerinde bazen kimlik farklılığından kaynaklanan çekişmeler doğmuş ancak

⁴⁴³ E. Simina Tanesescu, "Romanya'nın Anayasal Gündemi", **Anayasa Hukuku Dergisi**, C.3, S.6, 2014, s.18.

⁴⁴⁴ Szilagy Szilard, "Romanya Türkleri ve Türkçe", **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi**, C.6, S.2, 2015, s.67.

⁴⁴⁵ Nadir Devlet, "Xx. Yüzyılda Tatarlarda Milli Kimlik Sorunu", **Tehlikedeki Diller Dergisi**, 2006, s.199.

⁴⁴⁶ Mehmet Tikici, Selma Karatepe, Orhan Erdem, "Balkanlarda Türk Kültürü: Osmanlı Sonrası Kosova'da Yaşayan Türklerin Kültürel Özellikleri ve Türkiye ile İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", **Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi**, Sakarya 2010, s.153.

Türkiye Cumhuriyeti'nin uyguladığı ekonomik faaliyetlerinde etkisiyle geçimlerini sağlayacak işler bulmuşlardır.⁴⁴⁷

3.5.2. Dil ve Eğitim Sorunu

2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığı ile onaylanan anayasada ülkedeki Türklerin günümüzde seçim barajını geçtikleri bölgelerde Türkçe, resmi olarak kabul edilmektedir. Bu belediyelere Mamuşa ve Prizren örnektir.⁴⁴⁸

Burada yaşayan Türkler Türkçeyi resmi bir dil şeklinde onaylayan yasaya karşın belediye ile birlikte iş yapan kuruluşlarda ve diğer bazı hizmetlerde kendi anadillerinde yapılacak olan hizmetlerden mahrum kalmışlardır.⁴⁴⁹

Kosova'daki Türk azınlık, Türkçe eğitiminin kendileri için ve diğer Türk dünyası için oldukça önemli olduğunu düşünmektedir. Bu uğurda Türkçe eğitim için bir takım kurum ve örgütlerin destek olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin ise bu hedef için yardımları günümüzde de devam etmektedir.⁴⁵⁰

Günümüzde bu ülkede Prizren, Mamuşa, Priştine gibi kentlerde Türkçe öğretim görülmektedir. Bugün 11 ilkokul, 6 lise bulunmaktadır. Ayrıca 1998 yıllarında, ülkenin yaşadığı kriz sonrasında Prizren'de bulunan Kosova Türk Komutanlığı da buraya bir okul açmıştır. Bu Mehmetçik Okulu'dur ve 2001 yılında faaliyete geçmiştir.⁴⁵¹ Kosovalı Türkler, ülke içinde bilinçli bireyler şeklinde tanınmaktadır. Bu kentlerde ilkokul ve liseye giden toplam Türk öğrenci sayısının üç bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ülkede yaşayan Türklerin ders kaynaklarının azlığı, öğretmen kadrolarının yetersizliği ve bunlar için sağlanan ekonomik desteğin yok denecek kadar az olması yaşanan sıkıntıları arasındadır.⁴⁵²

⁴⁴⁷ Oran, **a.g.m.**, s.146.

⁴⁴⁸ Sibel Akgün, "Kosova'nın Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci ve Bu Süreçte Kosova Türkleri", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, C.2, S.1, 2014, s.10.

⁴⁴⁹ Mahir Yağcılar, "Kosova Türkleri", **Tasam**, 2008.

⁴⁵⁰ Hüseyin Ergül, "Kosova'da Türkçe Eğitim ve Sınıf Öğretmeni Yetiştirme İhtiyacı", **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2009, s.40.

⁴⁵¹ Tikici- Karatepe- Erdem, **a.g.m.**, s.156.

⁴⁵² Arife Yıldırım, "Kosova'da Türkçe ve Türk Tarihi Eğitimi", **Bilimsel Araştırmalarda Yeni Yaklaşımlar-1**, Ankara 2018, s.20.

Kosova'daki Türk öğrencilerin çoğunluğu yüksek öğrenime devam etmektedir. Türklerin bir kısmı Prizren ve Priştine'de yüksek eğitim görürken bir kısmı ise Türkiye'de burs alarak eğitim almaktadır. Prizren ve Priştine'de eğitim alan öğrenciler TİKA ile Türkiye'den giden öğretim görevlilerinden öğrenim görmektedir.⁴⁵³ Kosova'da Türk varlığının, önemli oranda eğitime gösterilen ilgi ile ilişkisi olduğu bilinmektedir. Üniversite eğitiminde Kosova Türk toplumunun imkânları diğerlerine göre daha yüksektir. Fakat ailelerin ekonomik açıdan sıkıntı içinde olmaları sebebiyle Türk gençler okumakta zorluk çekmektedir.⁴⁵⁴

Kosova'daki Türk azınlığının sanat ve kültürel birliktelik amaçlı kırk civarında derneği var olmuştur. Günümüz itibarıyla faaliyet gösteren 24 Türk Derneği bulunduğu bilinmektedir. Bunların çoğunluğu müzik, halk oyunları gibi etkinliklerde uğraş gösteren derneklerdir. İçlerindeki en etkin dernek, Kosova Türk Öğretmenler Dayanışma Derneğidir. Türk öğretmenlerini bir arada toplayarak Türkçe eğitim seviyesinin artırılması ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Bütün bu dernekler Kosova Türk halkının etnik haklarının çiğnenmemesinde önemli etkiye sahiptir.⁴⁵⁵

Kosova'daki azınlık Türkler, geçmişten günümüze dil, kültür, siyaset gibi alanlarda gelenek ve göreneklerini sürdürme, bu konudaki çalışmalara destek olma çabası içinde olmuşlardır. Bütün bu engellere karşın gazetelerden Yeni Dönem, Tan, Türkçe dergilerden ise sofraya ve bay gibi yayınlar faaliyet göstermektedir.⁴⁵⁶

Günümüzde yayın organlarında bazı engeller sürmeye devam etmektedir. Kosova Radyo Televizyonunda Türkçe yayınlara az bir zaman ayrılmakta ve Türkçe yayınların devamı için yeteri kadar özen gösterilmemektedir. Kosova

⁴⁵³ Dilek Çelik, "Kosova'da Türkoloji Eğitimi", *International Journal of Central Asian Studies*, C.13, 2009, s.157.

⁴⁵⁴ Mevsim Zengin-Cem Topsakal, "Kosova Eğitim Sistemi ve Türkiye Eğitim Sistemi ile Karşılaştırılması", *Karadeniz Araştırmaları*, S.18, 2008, s.9.

⁴⁵⁵ Bengi Muzbeg, "Balkan Savaşlarından UNMIK Yönetimine Kosova Türklerinin Siyasi ve Hukuki Statüsü", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s.86.

⁴⁵⁶ Soner Yıldırım, "Kosova'da Öğretmen Yetiştirme Politikası (1990-2010) ile Kosova'da ve Türkiye'de Sınıf Öğretmenliği Öğretmenlik Uygulamasının Değerlendirilmesi", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2011, s.26.

Radyo Televizyonu idaresi gerekli teknik donanımı sağlamamaktadır.⁴⁵⁷ Türkler bu alandaki çalışmaları 2000 yılı itibari ile arttırmıştır. Ekonomik sorun yaşayan söz konusu kuruluşların sayıca fazla olduğu belirlenmiştir.⁴⁵⁸ Ancak bu faaliyetleri Türkler, ülkede kimliklerinin niteliği için en önemli etken olarak görmektedir.⁴⁵⁹

3.5.3. İnanç Sorunu

Kosova'da yaşayan Türklerin dine inanış hislerinin yoğun olduğu belirlenmiştir. Ülke nüfusunun yüzde doksanını Müslümanların oluşturması sebebiyle ibadet etmelerine karşı engel bir tutum ile karşılaşmadıkları saptanmıştır.⁴⁶⁰

3.5.4. Kosova'daki Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları

Kosova Meclisi, 10'u Sırlara, 10'u da ülkedeki diğer azınlıklarına ait olmakla beraber 120 milletvekilinden oluşmaktadır. Türk toplumunun ise Mecliste 2 sandalyesi mevcuttur. Bu sandalyelerin ait olduğu iki tane Türk siyasi partisi bulunmaktadır.⁴⁶¹

- **Kosova Demokratik Türk Partisi:** 1990 yılında faaliyete geçen KDTP Kosova'da yaşayan Türklerin en önemli sözcüsü konumundadır. Parti 2001'de yapılan seçimlerde yer alarak Parlamento'da sandalye kazanmıştır. Bu Kosova'daki Türkler için önemli bir gelişme olmuştur.⁴⁶² Partinin çalışmaları Türkçe yapılan eğitimin savunulması ve Türk kültürü için gerçekleştirilen faaliyetlerin desteklenmesini içermektedir. Partinin genel başkanı olan Mahir Yağcılar 2011 yılında Kamu Yönetimi Bakanlığı'na atanmıştır. Buna ek olarak 2005 yılı itibariyle Türkler Mamuşa Belediyesi'nin başına geçmiş, söz sahibi

⁴⁵⁷ Nursel Elmas, "Kosovalı Türkler: Dilleri ve Kültürleri", **Bilig**, S.70, 2014, s.136.

⁴⁵⁸ Akgün, **a.g.m.**, s.26.

⁴⁵⁹ "Makedonya ve Kosova'da Kamusal Alanda Türkçe: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme", **Uluslararası Türk Kültürü ve Dili Sempozyumu**, (Ed. Fahri Temizyürek), Üsküp 2018, s.238, s.46.

⁴⁶⁰ Elmas, **a.g.m.**, s.147.

⁴⁶¹ B. Muzbeg, "**Balkan Savaşlarından UNMIK Yönetimine Kosova Türklerinin Siyasi ve Hukuki Statüsü**", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s.34.

⁴⁶² Birgül Coşkun, "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C.7, S.27, 2010, s.68.

olmuştur. Ülkedeki Türk Partileri arasında KDTP en nitelikli olarak bilinendir. Parti günümüzde de etkin bir biçimde çalışmaktadır.⁴⁶³

- **Yenilikçi Türk Hareket Partisi:** 29 Ekim 2020’de ülkenin Prizren şehrinde kurulan bu partinin genel başkanı Ertan Simitçi’dir. Gökşen Uysal Curci ve Onur Canhas ise başkan yardımcılığı görevi için seçilmiştir. Yeni kurulan bu parti, Kosova Cumhuriyeti’nin gelişmesinde önemli yere sahip olan Kosova Türk azınlığının geleceği için yenilikçi, demokratik ve gelişim odaklı politikalar üretmek ve Kosova Türklerinin Anayasal haklarının korunup geliştirilmesi için siyasi faaliyetlerini yürütme amacı olduğu belirtilmiştir.⁴⁶⁴

3.6.Sırbistan’daki Türklerin Sorunları

3.6.1. Kimlik Sorunu

Sırbistan’da Osmanlı zamanında göç eden Türkmenler ile Slav olan toplumu birbirinden ayırt etmek pek mümkün değildir. Bu sebeple Türkçe konuşan ve Türk kültürünü benimsediğini belirten kişiler Türk sayılmaktadır. Bunlar arasında kendini Boşnak Türkü olarak tanımlayan belli bir nüfusta mevcuttur. Türk nüfus genellikle Yeni Pazar şehri ve etrafında yaşamaktadır. Ülkede Sırbistan Türkleri için Türk kökenli Sırlar olarak bahsedilmektedir. Buda azınlık Türkler için bir etnik kimlik sorunu haline gelmiştir.⁴⁶⁵

3.6.2. Dil ve Eğitim Sorunu

Sırbistan Türkleri, resmi azınlık statüsüne sahip olmadıkları için resmi azınlıklara tanınan anadilde eğitim ve azınlık dilinin kamusal alanda kullanılması gibi haklardan yoksun kalmışlardır. Sırbistan’daki okullarda Türkçe eğitim verilmemektedir. Sancak’ta Türkçe eğitim veren özel okullar mevcuttur.⁴⁶⁶ Bazı Türk dernekleri bulunmakla birlikte bu dernekler Türkçe Kursları açmamakta ve Türkiye’den gelen kitapları dağıtmaktadır. Kitap yetersizliği de eğitim

⁴⁶³ Oruç, a.g.e., s.203.

⁴⁶⁴“Kosova’da yeni Türk partisi kuruldu” (2020). (Erişim Tarihi: 20.05.2021). <http://www.yenibalkan.com/tr/balkanlar/kosova-da-yeni-turk-partisi-kuruldu>

⁴⁶⁵ Mirjana Marinkovic, “Sırp Kültüründe Osmanlı Damgası”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, S.2, 2012, s.8.

⁴⁶⁶Türk, a.g.e., s.214.

sorunlarından biridir.⁴⁶⁷ Son yıllarda bazı Sivil Toplum Örgütleri Türkçe kursları açmaya başlamıştır. Bunlar; Beyza Yabancı Dil Derşanesi, INAT Sırp-Türk Dostluk Derneği ve Sırbistan Türkleri Derneği gibi kuruluşlardır. Bu kuruluşlarda Türkçenin ve Türk kültürünün öğrenilip geliştirilmesi için birçok etkinlikler düzenlenmektedir.⁴⁶⁸

Yüksek öğrenimde Türkçe ise Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Belgrad ve Yeni Pazar Devlet Üniversiteleri içinde bulunan Felsefe ve Filoloji Fakültelerinde ortak bir lisans programı ile öğretilmektedir. Türkiye'nin yardımları diğer Balkan Ülkelerinde olduğu gibi bu ülkede de mevcuttur. TİKA Sancak'ta bulunan Yeni Pazar Devlet Üniversitesi'nin ve Vrbas 4 Temmuz Meslek Lisesi'nin tadilat işlerini gerçekleştirmiştir. 2015 Mayıs'ta Belgrad'da Yunus Emre Türk Kültür Merkezi faaliyete geçmiştir.⁴⁶⁹

Yeni pazar'da bulunan Yunus Emre Türk kültür Vakfı'nda Türkçe eğitimi, 2010 yılından bu yana tüm öğrenci grubunun katılabilmesi açısından haftada 4 saat yapılmaktadır. Eğitimi veren öğretmenlerin maaşları ise Türkiye'nin Belgrad Büyükelçiliği aracılığıyla sağlanmaktadır. 2011'den başlayarak günümüze kadar her sene 3 öğretmen ders vermiştir. Bu süreçte her sene 4 tane yalnızca A1 derece sınıfı derse başlamıştır. Bahsi geçen sürede söz konusu eğitime kayıt yaptıranlar 100'ü geçmekteyken, eğitimi bitirenler genelde senede 40 civarındadır.⁴⁷⁰

3.6.3. İnanç Sorunu

Sırbistan'daki azınlık Müslümanlar 2007'de İslam Birliği'ni kurarken, Bosna-Hersek'teki azınlıktan uzaklaşmıştır. Ülkedeki Müslüman halkı temsilen

⁴⁶⁷Uros Ugorkoviç, “Sırp ve Türk Güncel Okul Tarih Kitaplarının Karşılaştırmalı İncelenmesi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, s.134.

⁴⁶⁸ Fazıl Özdamar, “Yeni Pazar'da Türkçe Öğretimi: Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.15, S.1, 2015, s.141.

⁴⁶⁹ Ayşe Özkan, “Müslümanların Sırbistan'dan Çıkarılmasının İlk Adımı: 1862 Belgrad Olayları ve Belgrad'ın Bombalanması”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 2010, s.11.

⁴⁷⁰ Özdamar, **a.g.m.**, s.135.

bir Reisülulema mevcuttur. Başkentteki baş müftü ise dini içerikli konularda ülke ile Müslümanlar adına irtibat kurmaktadır.⁴⁷¹

Sırbistan Hükümeti'nde Müslümanların yönelebileceği herhangi bir ortaöğretim şekli mevcut değildir. Bu nedenle din bilgisi içeren İslam tarihi gibi konular önemsenmemekte, ders kitaplarında İslâm karşıtı semboller de bulunmaktadır.⁴⁷²

3.6.4. Sırbistan'da Yaşayan Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları

Türklerin bu ülkede siyasi partisi bulunmamaktadır. Sırbistan'daki Türk nüfusunun oldukça az olması Türklere siyasi açıdan engel oluşturmaktadır. Türkçe eğitim ve din eğitimi için henüz gerekli donanımın sağlanmaması, Türkleri olası siyasi girişimlerinin çok iyi sonuçlanmayacağı düşüncesine itmektedir.⁴⁷³

3.7. Arnavutluk'taki Türklerin Sorunları

3.7.1. Kimlik Sorunu

Arnavutluk'ta yaşayan Türklerin yaşadığı kimlik sorunu din üzerinden olmaktadır. Müslümanların sayısının fazla olması sebebiyle din değiştirilmesi için bir takım yaptırımların uygulandığını söylemek mümkün olacaktır.⁴⁷⁴ Bu yaptırım Müslümanların, Hristiyan Arnavut olan bazı kesimler tarafından dışlanması, işsiz bırakılması gibi konularda tehdit edilmesidir. Zaman zaman bu baskılardan dolayı kendini çaresiz hisseden bazı Müslümanlar bu eritme politikalarının kurbanı olmaktadır. Din değiştirerek daha fazla bireysel haklardan yararlanacaklarını düşünmektedirler.⁴⁷⁵

⁴⁷¹ İtir Pruga, "Balkanlar ve İslâm - Balkanlarda İslâm Dini Ve Kültürel Hayat", *Academia*, 2020, s.173.

⁴⁷² "Sırbistan" (2020). (Erişim Tarihi: 05.05.2021). <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-sirbistan/>

⁴⁷³ Merdan Kılıç, "Eski Yugoslavya'da Siyasal Hareketlerin ve Günümüz Partilerinin İç ve Dış Politika Yaklaşımı", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s.116.

⁴⁷⁴ F. Fatih Tuncer, "Türkiye – Arnavutluk İlişkilerinde Kimlik ve Ötekilik Söylemi: Süreklilik/Değişim", Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2017, s.45.

⁴⁷⁵ İslam Hoxha, "1990 Sonrası Dönemde Arnavutluk'ta Dini Hayat", Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2010, s.19.

3.7.2. Dil ve Eğitim Sorunu

Arnavutluk'ta Türkçe için ikinci dönem 1990'lı yıllarda başlamıştır. Turgut Özal döneminde Türk okullarının açılması Arnavutluk'ta Türkçe eğitiminin yeniden canlanmasına neden olmuştur. Açılan Türk kolejlerinin başarısı zamanla kanıtlanmış öğrencileri bu şekilde Türkçe öğrenmeye teşvik etmiştir. Demokrasiye geçilmesiyle birlikte Arnavutluk'ta daha iyi bir Türkçe eğitim görülmeye başlanmıştır. Arnavutluk'ta yaşayan Türk çocukları için devlet ilk ve orta öğretim okullarında Türkçe eğitim yapılmamıştır.⁴⁷⁶ Nitekim Mart 2021'de Türkiye ve Arnavutluk arasında karşılıklı olarak Türkçe ve Arnavutçanın eğitimi konusundaki anlaşmanın Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmesi sonucu Türkçe, Arnavutluk'taki okullarda seçmeli ders olarak verilecektir. İki ülkenin imzaladıkları bu anlaşma, Arnavutluk'taki okullarda Türkçe, Türkiye'deki okullarda da Arnavutça eğitimlerin verilmesini ayrıca diplomaların karşılıklı olarak tanınmasını kapsamaktadır.⁴⁷⁷

Günümüze kadar Türk öğrenciler Türkçeyi yalnızca bazı Türk kolejlerinde seçmeli ders olarak almışlardır. Bu kolejler ise Türk Eğitim Şirket ya da Vakıfları tarafından açılan okullardır. Bu konuda Turgut Özal'ın destekleri oldukça önemlidir. Altı tane bu şekilde özel kolej açılmıştır. Bu kolejler ilk ve orta öğretim seviyesindeki öğrencilere Türkçe eğitim vermektedir. Söz konusu kolejlerden mezun olan öğrencilerin sayısı yaklaşık iki bin olarak tahmin edilmektedir.⁴⁷⁸ Günümüzde ise Tiran'da Asım Vokshi Yabancı Diller Lisesi 'de Türkçe eğitimde önemli yere sahipken, 2021 yılında da Tiran'da Türkiye'nin de katkılarıyla Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu açılmış, faaliyetlerine başlamıştır.

Yüksek Öğretimdeki Türkçe öğretimi, Tiran Üniversitesi Slav ve Balkan Dilleri Branşı'nda 1996-1997 yıllarında Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nın açılmasıyla başlamıştır. 2004'te TİKA, Tiran Üniversitesi'nin içinde Türk Kültür

⁴⁷⁶ Mustafa Arslan, "Kültürel Etkileşimin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Etkisi: Arnavutluk Örneği", **Academia**, 2014, s.196.

⁴⁷⁷ Ersoy Soydan, "Avrupa ve Balkanlarda Türkçe Yayın Yapan İnternet Radyoları", **3rd International Conference On Language And Literature (Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı)**, (Ed. Adem Balaban, Bünyamin Çağlayan, Ümit Gülseven), Arnavutluk 2014, s.67.

⁴⁷⁸ Adem Balaban, "Arnavutluk'ta Yaşayan Türk Çocuklarının Türkçe Dil Gelişimine Etki Eden Faktörler ve Bazı Öneriler", **Researchgate**, 2014, s.627.

Merkezi açmıştır. Türk Dili ve Edebiyatı konularında bölümün gereklerini giderecek bir kütüphane kurmuştur.⁴⁷⁹ TİKA her sene yazın Türkiye’de düzenlediği staj eğitimlerine başarısı yüksek olan öğrencilerin ücretsiz bir şekilde katılmalarını istemiştir. Söz konusu bölümdeki öğretim elemanlarına da konferanslara katılabilmeleri için maddi bakımdan destek sağlanmaktadır. Bunun dışında da Türkçe eğitim veren Üniversiteler bulunmaktadır.⁴⁸⁰

Askeri Akademi 1958’de kurulan askeri eğitim veren bir kuruluştur. Bahsi geçen Akademi’nin yabancı dil merkezi mevcuttur. Burada da Türkçe seçmeli ders olarak 2001’den itibaren sunulmaktadır. Şimdiye kadar 120 civarında Türkün katıldığı tahmin edilmektedir.⁴⁸¹

2008’de Tiran’da eğitime başlayan Epoka Üniversitesi’nde seçmeli ders olarak Türkçe dersleri bulunmaktadır. Bu dersler Türk öğretim elemanları tarafından öğretilmektedir.⁴⁸²

Tiran’da 2011’de eğitime başlayan Beder Üniversitesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı programı mevcuttur. Eğitim süreci yeni sistemlerine göre 3 yıl devam etmektedir. Türkiye’deki Eğitim Fakültelerinin müfredat programlarına uyumlu olarak belirlenmiştir. Türk öğretim elemanları ve Arnavut akademisyenler eğitim vermektedir. Türkçe bilmeyenler için etkili bir Türkçe eğitim programı düzenlemiştir. Türkiye’de anlaşma yapılan üniversiteler ile ya da Mevlana Değişim Programı ile bu öğrencilerin Türkiye’de birkaç aylık öğrenim görme hakları mevcuttur. Söz konusu eğitimden öğretim elemanları da faydalanmaktadır.⁴⁸³

⁴⁷⁹ <https://www.milligazete.com.tr/haber/1168635/arnavut-kimliginin-temeli>

⁴⁸⁰ <http://tiran.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/250779> (Erişim Tarihi: 02.03.2021).

⁴⁸¹ Balaban, **a.g.m.**, s.632.

⁴⁸² Nuray Kayadibi, “Balkanlarda Türkçe Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış”, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü**, 2015, s.135.

⁴⁸³ Genciana Abazi-Egro, “Arnavutluk’ta Türkoloji Çalışmaları”, **Bilig**, S.21, 2002, s.19.

3.7.3. İnanç Sorunu

Arnavutluk 75'i Müslüman olan bir ülkedir. Komünizmden sonraki dönemde uygulanmaya başlanan ve bugün de devam eden uğraşlarda Müslümanların yüzde oranını indirme çabası vardır. Camilerin sayısının azlığı, Kiliselerin sürekli artışı Arnavutluk'taki Müslümanlar için büyük sorun teşkil etmektedir.⁴⁸⁴

1990 yıllarında İslâm dininin öğretilmesi için Kur-an kursları açılmıştır. Fakat son yıllarda hem hukukî açıdan netleştirilmediği için hem de kadro, kitap yetersizliği gibi engeller nedeniyle bu kurslar yok olmaya başlamıştır. Bu şartlarda, büyük öneme sahip olan Tiran ve Kavaya Medreseleri de zor bir şekilde faaliyetlerini devam ettirmektedir. Söz konusu medreseler oldukça fazla bir öğretmen kadrosu ve materyal yokluğu içinde olduklarını belirtmiştir.⁴⁸⁵

2000'li yıllara gelindiğinde dine orantılı olarak din eğitime de bir eğilim olmuştur. Fakat bu konu ile ilgili yasal bir değişiklik ya da düzenleme gerçekleşmemiştir. Zira doğrudan bir din eğitimi görülmemektedir.⁴⁸⁶

3.7.4. Arnavutluk'ta Yaşayan Türklerin Siyasal Kurumları ve Siyasal Sorunları

Diğer Balkan Ülkelerine kıyasla Türklerin burada sayıca az bir nüfusa sahip olması siyasi alanda girişimlerin önünü kesmektedir. Sayı bakımından az olan Türklerin bu ülkede kendilerini, daha fazla haktan yararlanmak için farklı etnik gruba ait olarak tanıtmaları nüfus verilerini etkilemektedir. Bununla birlikte nüfusun çoğunluğunu Müslümanlar oluştursa da Müslümanların kurduğu topluluk ve kurumlar da hükümet tarafından tehdit olarak görülebilmektedir.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/arnavutluk>

⁴⁸⁵ Elona Sytari, “**Demokrasiye Geçiş Sonrası Arnavutluk'ta Din Eğitimi (1991–2016)**”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2014, s.124.

⁴⁸⁶ Leonard Truçi, “**Arnavutluk'ta Din Eğitimi ve İşkodra Medresesi Örneği**”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2019, s.64.

⁴⁸⁷ “Türkiye ve Arnavutluk İlişkileri” (2013). (Erişim Tarihi: 14.09.2021). <https://www.tuicakademi.org/turkiye-ve-arnavutluk-iliskileri/>

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Osmanlı'nın 14. Yüzyıl itibariyle Balkanlar'a genişleyip, beş asırlık bir hakimiyet sonrasında bölgeden ayrılmasıyla oluşan "Balkan Türkleri" kavramı uluslararası ve ulusal anlamda birçok tartışmaya neden olmuştur. Rumeli'de kalan soydaşlarımız Türk kimliğinin gerekli niteliklerini taşıdıklarından dolayı birçok eritme politikaları ile karşı karşıya bırakılmıştır. Bu politikalar sonucu mübadeleler yaşanmış, binlerce Türk, Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmıştır. Bölgede kalan Türkler ise azınlık durumunda olarak varlıklarını sürdürmeye çalışmıştır. Bulundukları ülkelerde dil, din ve etnik kimliklerinin devamı için bazı haklardan yararlanmak istemişlerdir. Dünya çapında önemini koruyan azınlık konusu, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi önemli uluslararası kuruluşlar tarafından, uluslararası belgeler ile garanti altına alınmıştır.

Birleşmiş Milletlerin kurulmasıyla, azınlıklara yönelik yaklaşımlarda önemli adımlar atılmıştır. İlk olarak azınlık sorununun yerel değil, evrensel bir konu olduğu kabul edilmiştir. İnsanlığın temel haklarının korunması, dil, din, ırk ve cinsiyet farkı gözetmeksizin milletlerin birbirine saygı göstermesi temel amaç olarak belirlenmiştir. BM'nin bu amaç doğrultusunda ilk başarısı 1948'de onaylanan İnsan Hakları Bildirisi'dir. Balkan Türklerinin azınlık hakları, azınlık kavramına ilişkin bir içerik bulunmasa da bu belge ile uluslararası hukuk açısından garanti altına alınmıştır. Sonrasında ise Birleşmiş Milletler, bildirgede azınlıklar ile ilgili bir madde olmadığı için birkaç sözleşme daha düzenlemiştir. Ayrımcılığın Kaldırılmasına Dair Sözleşme ve Siyasi Haklar Sözleşmesi büyük öneme sahiptir. Söz konusu ilk anlaşma ile ırk ayrımı tanımlanarak ırk, soy, renk ve etnik köken açısından ayrımcılığın engellenmesi amaçlanmıştır. Bahsettiğimiz Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin hükümlerinden 27.si ise etnik azınlıkların bulunduğu ülkelerde kendi inanışlarını yaşama, ibadetlerini yerine getirme gibi haklarının mevcut olduğu belirtilmiştir. Birleşmiş Milletlere çalışmanın temelini oluşturan Balkan ülkeleri üyedir. Bu çerçevede BM kapsamında imzalanan sözleşmeler bağlayıcı nitelikte maddeler içermektedir. Bu maddelerin yok sayılması, uluslararası yaptırımların uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

Avrupa Komisyonu, AGİT ve Avrupa Birliği gibi örgütlerin çalışmaları da Balkan Türklerinin haklarını kapsayan önemli çalışmalar sunmuştur. Öncelikle bu örgütlerin üye devletleri, azınlık hakları meselesinde yapılan sözleşmelere imza koymuş, ülkelerindeki azınlıkların temel hak ve özgürlüklerini koruyacaklarını hükme bağlamıştır. Ulusal Azınlıkların Korunması Anlaşması ve Azınlık Dilleri Şartı, söz konusu ülkelerin azınlık haklarını azımsanamayacak şekilde koruyacağına dair anlaşmalardır. Kopenhag Anlaşması kriterlerinde de bulunduğu gibi azınlıklara sahip çıkılmasını koşul olarak belirleyen Avrupa Birliği bu alanda aktör olarak ortaya çıkmış, azınlık konusuna yeni bir boyut kazandırmıştır. Avrupa Birliği'nin, Avrupa'da azınlıkların korunmasına dikkat etmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin insan haklarına karşı işlenen suçlara karşı yaptırım uygulaması ve Helsinki'deki İzleme Komitesi'ne benzer mercilerin kontrolleri, ülkelerin yaptığı haksızlıkları az da olsa azaltmaktadır.

Balkan Türklerinin hakları için önemli örgütlerin imzaladığı anlaşmalar dışında uluslararası anlaşmalarda mevcuttur. Berlin ve Lozan gibi önemli olan bu anlaşmalar bölgedeki Türklerin azınlık olarak kabul edildiği ve onlara bir takım hakların sağlandığı anlaşmalardır. Azınlıklara haklar tanıyan bu anlaşmalar, bölge hükümetleri tarafından günümüzde bile yapılan hak ihlallerini meşrulaştıracak şekilde yorumlanabilmektedir.

Son olarak Balkan Türklerinin hukuki hakları kendi ülkelerindeki anayasalarla da güvence altına alınmıştır. Temel hakların korunması Avrupa Birliği ve yapılan uluslararası anlaşmalardan ziyade ağırlıklı olarak üye ülkelerin anayasal düzenlemelerine dayanmaktadır. Çünkü bu ülkelerin anayasaları, AB, BM ve uluslararası anlaşmaların değiştirilemeyeceği ve buna aykırı davranılamayacağı şeklinde hükümler içermektedir. Balkan ülkelerinin anayasaları incelendiğinde Türk azınlıktan bahsedilmemesiyle birlikte azınlıklar için ise dilsel ya da dinsel ayrımlar yapıldığı görülmektedir. Azınlık durumuna düşen Türk nüfusu için Müslüman azınlıklar veya farklı dile sahip vatandaşlar olarak bahsedilmiştir. Ayrıca bu ülkelerin anayasaları oldukça yenidir. Söz konusu ülkelerin anayasalarında azınlıkların dil, din ve kimliklerine saygı

gösterileceği belirtilmişse de azınlıkların yaşadığı sorunlar güncelliğini korumaktadır.

Bir milleti ayakta tutan en önemli öğelerin kimlik, dil ve din olduğu aşîkardır. Bulgaristan, azınlıkları ana dili Bulgarca olmayan insanlar şeklinde tanımlamaktadır. Balkanlarda Türk ve Müslüman kavramları genel olarak birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir. Buna rağmen Yunanistan ise ülkede etnik kimliği farklı olan grupların olmadığını savunarak, yalnızca Müslüman azınlığı kabul etmektedir. Böylece iki ülkede de azınlık olan Türklerin etnik kimliği görmezden gelinmektedir. Yönetimler ülke bütünlüğünü bozmamak için mevcut azınlıkları bir şekilde yok saymaktadır. Özellikle bu iki ülke yöneticileri, Türk nüfusunun fazla olmasından endişe duymaktadır. Nedeni ise Türklerin ülke nüfusunun büyük bir kısmını oluşturarak, siyasi açıdan birçok kurum ve kuruluşta belirleyici unsur olacağı korkusudur. Nüfus sayımlarında mevcut Türk nüfus olduğundan daha az sayılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu iki ülkeye kıyasla Kuzey Makedonya, Kosova ve Romanya'daki azınlık haklarının kullanılması daha iç açıcı durumdadır.

Türkçenin günlük hayatta kullanımı, yetersiz olan yayın desteği, Türkçe olarak yürütülen yayın kuruluşlarının kapatılma ihtimali, ismi Türkçe olan dernek ve kültür evlerinin ise isimlerinin değiştirilmesi, Türkçe eğitim, müftülük sorunu, din görevlileri ve Türkçe öğretmen konusundaki yetersizlik gibi birçok husus azınlık durumundaki Türklerin ortak sorunlarını içermektedir. Bu büyük sorunlara cevaben küçük girişimler olmuşsa da Türkler gereken haklardan yararlanamamaktadır. Dolayısıyla soydaşlarımızın bir kısmı hangi etnik gruba daha fazla hak tanınıyorsa, kendini öyle tanıtmak istemekte ve asimile olmak mecburiyetinde kalmaktadır.

Türklerin bu ülkelerde yayınladığı gazeteler, dergiler ve kurduğu partiler bir varoluş çabasıdır. Neredeyse kurulan bütün partilerde Dostluk ve demokratik kelimeleri kullanılmaktadır. Bunun sebebi ise eşit hakların verildiği, etnik kimliklerinden dolayı dışlanmadan, yaptırımlara maruz kalmadan yaşayacakları bir yönetim şekli istemeleridir.

Soydaşlarımız varoluşsal hakları için çaba göstermeye devam etmelidirler. Kendi din ve dillerini her ortamda kullanmalı büyük bir yaptırım olmadığı sürece yabancı dilleri kullanmamalıdır. Eēitim konusunda gençlerimizin sıkıntı yaşadığı açıkça görülmektedir. Bunun için Türkiye’ye ulaşmalı ve haklarından yararlanmalıdırlar.

Türkiye; TİKA, Yunus Emre Enstitüsü gibi kurum ve kuruluşlar ile geçmişten günümüze bu ülkelerde maddi manevi her desteēi soydaşlarımıza sunmuştur. Hem Türkçe eēitim veren birçok özel okul açmış hemde birçok okul binasının yapımında etkin rol oynamıştır. Yetersiz olan Türkçe kitaplarının tahsis edilmesinden, Yüksek ēretimdeki Türk ērencilerin ülkemizde okuması için yapılan maddi desteklere kadar dşnlmş, uygulamaya geçilmiştir. Türkiye hükümeti için en az lkemizdeki Türkler kadar önemli olan bu azınlık Türkler için, Balkan devletleri ile iyi ilişkiler kurulmuş, dostluk temel amaç haline gelmiştir. Türkiye’nin bu bölgedeki ülkeler ile arasındaki baēın saēlam olması, Balkan Yarımadası’nda yaşayan Türk azınlığın haklarına öncelik vermesi ve desteklemesi alandaki büyük g olmasını da saēlayacaktır.

KAYNAKÇA

MAKALE

“Batı Trakya’da Dernek Senaryoları Ve A.İ.H.M’sinin Vereceği Karara Yönelik Beklentiler”, Karam, 2007.

“Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri Üyelik”, Tasam, 2011.

“Sırbistan’da Yeni Anayasa”, Tasam, 2006.

ABAZI-EGRO, Genciana, “Arnavutluk’ta Türkoloji Çalışmaları”, Bilig, S.21, 2002.

AĞCA, Fehmi, “Batı Balkanların Geleceğinde Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Rolü”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, C.5, S.1, 2010.

AHMET, İlhan, “Yunanistan Batı Trakya’da Var Olan Osmanlı Türk Vakıflarının Hukuki Statüsü ve Fiili Durumu”, FSM Dergisi, 2013.

AKANDERE, Osman, “20-26 Ekim 1931 Tarihlerinde İstanbul’da Toplanan İkinci Balkan Konferansı ve Sonuçları”, Selçuk Üniversitesi, 2018..

AKGÜN, Sibel, “Kosova Türklerinin Tarihten Bugüne Kimlik Mücadelesi”, Karam, S.34, 2012.

AKGÜN, Sibel, “Kosova’nın Avrupa Birliği’ne Entegrasyon Süreci ve Bu Süreçte Kosova Türkleri”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, C.2, S.1, 2014.

AKILLIOĞLU, Tekin, “Bulgaristan’ın Türk Azınlığa Karşı Giriştiği Uygulamaların Uluslararası İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.44, S.3, 1989.

AKYEŞİLMEN, Nezir, “Uluslararası İnsan Hakları Düzenlemeleri ve Eğitim: Eğitime Hak Temelli Bir Bakış”, Selçuk Üniversitesi Milli Eğitim Dergisi, 2014.

ALP, İlker, “Batı Trakya Türkleri”, Atam, 2000.

ALPBAZ, M. Mert, “Türkiye’de İç ve Dış Tartışma Politikalarına Kaynaklık Eden Bir Belge Olarak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, İnsan Hakları Yıllığı, C.37, 2019.

ALPKAYA, Gökçen, “BM’de Irksal Ayrımcılık Yasağı, Erken Uyarı ve Soykırım Suçunun Önlenmesi”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.66, S.3, 2011.

ALPTEKİN, Hüseyin-İdlir Lika, “Bulgaristan Türklerinin Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri”, Seta, 2020.

ANZERLİOĞLU, Yonca, “Hamdullah Suphi'nin Kaleminden 1933 Yılında Romanya'da Komünist Hareket”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 2006.

ARSAVA, A. Füsün, “Avrupa Anayasası'nın Dogmatik Özellikleri”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C.5, S.2, 2006.

ARSAVA, A. Füsün, “Azınlık Hakları ve Bu Çerçeve Ortaya Çıkan Düzenlemeler”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.47, S.1, 1992.

ARSLAN, Mustafa, “Kültürel Etkileşimin Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Etkisi: Arnavutluk Örneği”, Academia, 2014.

ARSLAN, Nebahat-Fadimana Fidan, “Balkan Savaşları Sonrasında Onrasında Yunanistan’da Kalan Türk Esirler Meselesi”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C.12, 2012.

ATASOY, Emin-Mustafa Ertürk, “Etnocoğrafya Perspektifinden Bulgaristan Romanları”, Ahi Evran Üniversitesi İİBF Dergisi, 2016.

AYHAN, Halis, “Batı Trakya Türk Azınlığının Hukuki Ve Siyasi Sorunlarının Asimilasyon Politikası Çerçevesinde Tahlili”, Kırıkkale Üniversitesi İİBF, 2017.

- BALABAN, Adem, “Arnavutluk’ta Yaşayan Türk Çocuklarının Türkçe Dil Gelişimine Etki Eden Faktörler ve Bazı Öneriler”, Researchgate, 2014.
- BARLAS, Dilek, “Atatürk Döneminde Türkiye’nin Balkan Politikası”, Koç Üniversitesi, 2006.
- BARLAS, Dilek-Yonca Köksal, “Balkanlarda Müslüman/Türk Azınlıklar; Yunanistan, Bulgaristan ve Makedonya Örnekleri 1913-1939”, Koç Üniversitesi, 2010.
- BEKİR, Harun, “Bulgaristan’da Dil Planlaması Çerçevesinde Anadil Olarak Türkçeye Yönelik Dil Politikaları”, Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi, 2015.
- BİBER, T. Eray, “Lozan’dan Günümüze Batı Trakya’da Müftülük Meselesi”, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü, 2015.
- BOZKURT, Abdurrahman, “Trakya’nın İtilaf Devletleri Tarafından Yunanistan’a Devri (1920)”, Türkiyat Mecmuası, 2019.
- BOZKURT, Giray, “Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, S.51, 2010.
- BOZKURT, Güray, “Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı”, Karam, S.17, 2008.
- BÖRKLÜ, Meşkure, “Tarihi Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye’nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları”, Bilig, 1999.
- BULUT, Remzi, “Cumhuriyet Dönemi ve Öncesi Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler”, Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi, S.56, 2017.
- BUTTANRI, Müzeyyen, “Bulgaristan Türkleri Arasında Tiyatro Faaliyetleri”, Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, 2010.

- CİN, Turgay, “Avrupa Birliği Üyesi Yunanistan Anayasasında Millet, Halk ve Yunanistan Vatandaşlığı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, S.1, 2014.
- CİN, Turgay, “Batı Trakya Türklerinin Hukuki Statüsü Sorunları ve Avrupa Birliği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 11, S.1, 2009.
- CİN, Turgay, “Yunanistan Anayasasına Göre Devlet Kilise İlişkisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.19, S.2, 2017.
- CİN, Turgay, “Yunanistan Anayasasında Temel Hak Ve Özgürlüklerin Korunması”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.11, S.2, 2009.
- CİVANOĞLU, Ahmet- Murat Derin, “Güncel Verilerle Batı Trakya Türk Basın Yayını”, Researchgate, 2018.
- CİVELEK, Jale, “Helsinki Son Senedi, Paris Şartı Ve Agıt”, Avrupa Araştırmaları Dergisi, 2015.
- COŞKUN, Birgül, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, C.7, S.27, 2010.
- ÇALIK, Tacettin, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında İnsan Haklarının Korunması”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2016.
- ÇALIK, Tacettin, “Birleşmiş Milletler Organlarının İnsan Hakları ile İlişkisi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı, C.2, 2015.
- ÇAVUŞOĞLU, Halim, “Yugoslavya-Makedonya” Topraklarından Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri”, Bilig, S.41, 2007.
- ÇELİK, A. Ozan, “Balkan Antantı (1934) ve Balkan Paktı (1953)”, Stratejik Ortak, 2020.

- ÇELİK, Dilek, “Kosova’da Türkoloji Eğitimi”, International Journal of Central Asian Studies, C.13, 2009.
- ÇELİK, Mehmet, “Bulgaristan’daki Türkçe Öğretmenlerinin Türkçenin Eğitimi-Öğretimine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.35, S.2, 2016.
- ÇELİK, Mehmet, “İki Dillilik ve Bulgaristan Türklerinin İki Dilliliği Üzerine Bir İnceleme”, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C.10, S.20, 2020.
- ÇETİN, Turhan, “Bulgaristan’daki Soydaşlarımızın Türkiye’ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C.8, S.1, 2008.
- ÇOLAK, Yunus, “Makedonya’nın İsim Sorunu: Sebepleri ve Türkiye’nin Balkanlar Politikasına Olan Etkileri Bakımından Bir İnceleme”, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi, 2016.
- ÇOLAKOĞLU, Bayram, “Bulgaristan’da Türkçe Eğitimin Serencamı”, Stratejik istihbarat, 2015.
- DALKILIÇ, Mehmet, “2001 OHRİ Çerçeve Anlaşması Sonrası Makedonya’da Sürdürülebilir Etnik Barış ve Politik Bütünlük Sağlanması Bağlamında Türkiye’nin Rolü”, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.1, 2008.
- DEĞERLİ, Esra, “Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.15, 2006.
- DEMİR, Mesude, “Batı Trakya Türkleri: Tarihsel Gelişim, Hukuki Statü ve Problemler”, Stratejik Ortak, 2020.
- DEMİR, Nesrin, “Avrupa Konseyi Sözleşme Ve Şartlarının Avrupa Birliği Kopenhag Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi”, Ege Akademik Bakış Dergisi, C.6, S.2, 2006.

DEMİREL, Muammer-Hakkı Yazıcı, “93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı)’nden Sonra Eskişehir’e Yerleştirilen Göçmenler”, A.Ü. Türiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.29, 2006.

DEMİRHAN, Hasan, “Bulgaristan Türklerine uygulanan zorla isim değıştirme kampanyası ve Türk basını (aralık 1984-mart 1985)”, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 2019.

DESTANOĞLU, Yaşar-Selda Adiller, “Doğu Makedonya Türklerinde Yaşam Sorunu ve Döviz Göçü”, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Tarih ve Medeniyet Araştırmaları doktora programı, 2015.

DEVLET, Nadir, “Xx. Yüzyılda Tatarlarda Milli Kimlik Sorunu”, Tehlikedeki Diller Dergisi, 2006.

DOĞAN, İlyas, “BM’nin Kuruluş Aşamasında Barışı ve İnsan Haklarını Korumaya Yönelik Belgeler Işığında Güncel Bir Saptama”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.13, S.1. 2005.

DOĞAN, Levent-Gonca Gülvodina, “Bulgaristan’da Türkçe Eğitim ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının (1992-2019 Yılları) Karşılaştırılması”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.22, S.2, 2020.

DOST, Süleyman, “Uluslararası Düzenlemelere Göre Azınlık Statüsünde Olmayan Farklı Etnik Kökenli Çocukların Ana Dil Eğitimi Hakkı ve Türkiye”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.21, 2016.

DUMAN, Önder, “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938)”, On dokuz Mayıs Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi, 2008.

DUMAN, Selçuk, “Geçmişten Günümüze Manastır Şehrinde Yaşayan Türklerin Sosyo-Kültürel Yapıları”, Yeni Türkiye Dergisi Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, C.2, 2015.

- EKER, Süer, “Ekstra Küçük Bir Dil Olarak Romanya ‘Tatar Türkçesi’”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C.23, S.2, 2006.
- EKİNCİ, Mehmet, “Sırbistan Siyasetini Anlama Klavuzu”, Seta, 2014.
- ELMAS, Nursel, “Kosovalı Türkler: Dilleri ve Kültürleri”, Bilig, S.70, 2014.
- ERBAY, Ertuğrul-Sibel Evli, “Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Ekonomik Hayatı Kültürel Yapısı Ve Sorunları”, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- ERBİR, Zeynep, “Lozan’da Batı Trakya’nın Hukuki Durumu”, Küresel Siyaset Merkezi, 2020.
- EREN, Gonca, “Bulgaristan Göçmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.12, S.65, 2019.
- EREN, Halit, “Batı Trakya Türk Vakıfları: Tarihi Süreç ve Bugünkü Durum”, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2017.
- ERGÜL, Hüseyin, “Kosova’da Türkçe Eğitim ve Sınıf Öğretmeni Yetiştirme İhtiyacı”, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 2009.
- EROL, Ertan, “Dil ve Güvenlik: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın Azınlık Dili Politikası”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ, C.15, S.23, 2017.
- FENERCİ, Tülay, “Bulgaristan Milli Kütüphanesi’nde Bulunan Türkiye, Türkler ve Atatürk Hakkında Yazılmış Kaynakların Bibliyografyası”, Türk Kütüphaneciliği, 1997.
- FURAT, A. Zişan, “Berlin Antlaşması Sonrasında Balkanlar’da Cemaat-i İslamiyelerin Teşekkülü (1878-1918)”, Otam, 2013.
- GÖKBEL, Ahmet- Aykut Karakuş, “AB Üyeliği Sonrası Bulgaristan’da Türk Azınlığa Dair Devam Eden Sorunlar”, AEUIİBFD, C.3, S.1, 2019.

GÖKDAĞ, Bilgehan, “Balkan Ülkelerinin Anayasalarında Dil Kullanımı ile İlgili Düzenlemeler”, Kırıkkale Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2012.

GÖKDAĞ, Bilgehan, “Balkanlar: Etnik Karmaşanın Dilsel Boyutları”, Karam, S.32, 2012..

GÜLBOY, Pınar, “Makedonya’da Arnavut-Makedon Çatışması ve Ohrid Anlaşması”, Academia, 2012.

HACISALİHOĞLU, Neriman, “Osmanlı Döneminde Balkanlar (1774-1914)”, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2018.

HACISALİHOĞLU, Neriman-Mehmet Hacısalihoğlu, “89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Zorunlu Göç”, Balkanlar Medeniyet Merkezi, 2012.

HASAN, Neriman, “Günümüzde Romanya’da Türkçe Ana Dili Eğitimi”, Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, C.1, S.2, 2019.

HEKİMLER, Alpay, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin Kabul Edilişinin 60. Yıldönümünde Taşıdığı Anlam ve Önemi”, Sosyal Bilimler Metinleri, 2009.

HESAPÇIOĞLU Muhsin-Cem Topsakal, “Avrupa Birliği Sürecinde Eğitim Ve Avrupa Vatandaşlığı”, İstanbul Üniversitesi Dergisi, 2013.

HORATA, Osman, “Romanya’daki Türkoloji Çalışmaları”, TDK, 2014.

HÜSEYİNOĞLU, Ali, “Balkanlarda Azınlıklar ve Siyasal Katılım Hakkı: Batı Trakya (Yunanistan) Örneği”, Researchgate, 2015.

HÜSEYİNOĞLU, Ali-Hayri Emin, “Post-Komünist Süreçte Başmüftülük ve Bulgaristan Türklerinin Dinî Hürriyetleri”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, S.39, 2021.

İDRİZ, Enes-Enver Uysal, “Üsküp’te Müslümanlar: Dînî ve Etnik Kimlik Bağlamında Sosyolojik Bir İnceleme”, Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, C.18, S.1, 2009.

İSLAM, Ayşenur, “Balkanlarda Türkçe Basın Hakkında Bir Değerlendirme”, Bilig, 2001.

İSMAİLOĞLU, Alaaddin, “Yüzüncü Yılında Balkan Göçleri ve Günümüzde Balkan Türklerini Algılayabilme”, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, Balkan Özel Sayısı-1, 2012.

İSOV, Mümin, “Bulgaristan Tarih Ders Kitaplarında Türk Azınlığın Yerine İlişkin Bazı Gözlemler”, Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, C.3, S.1, 2014.

KAMİL, İbrahim, “Neulliy Barış Anlaşması ve Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi (1919-1927)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.60, 2017.

KARA, Kürşad-Mete Ustabulut, “Romanya’da Türk Dili Tarihi ve Dobruca’daki (Köstence) Türkoloji Eğitimi”, Aydın Tömer Dil Dergisi, 2016.

KARABULUT, Bilal, “Helsinki’den Astana’ya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT): AGİT’in Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”, Gazi Akademik Bakış Dergisi, 2011.

KARAKOÇ, İrem, “Türk Hukuk Tarihinde Uluslararası Anlaşmaların Uluslararası Hukukun Gelişim Sürecindeki Yeri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.6, S.2, 2004.

KARAMAN, Fikret, “Osmanlı Devletinin Balkanlardaki Mirası”, İ.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi, C.9, S.2, 2018.

KAYADİBİ, Nuray, “Balkanlarda Türkçe Eğitimi ve Öğretimine Genel Bir Bakış”, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, 2015.

- KAYADİBİ, Nuray-Necati Demir, “Makedonya’dan Uzanan Türkçe Bir Köprü: Köprü Dergisi”, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, C.4, S.3, 2012.
- KEYVAN, Özlem, “Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Türkleri Sorunu”, Acarindex, 2012.
- KOCAMAN, M. Emin, “Avrupa Birliği Ortak Dış Ve Güvenlik Politikası’nın Gelişimi ve Türkiye’nin Rolü”, SOBİAD, 2016.
- KODAL, Tahir, “Makedonya’nın Bağımsızlığı’nı Kazanması ve Türkiye”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.29, 2014.
- KONURALP, Emrah-Sündüs Adaş, “Makedonya’da İsim Sorunu: Yunan ve Makedon Milliyetçiliklerinin Kısacasında Kimlik İnşası”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.21, 2020.
- KORKMAZ, Nuri- Ayhan ÖZTÜRK, “Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye’deki İskan ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu”, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, S.3, 2017.
- KOYUNCU, Çiğdem-Samet Yılmaz, “Makedonya’daki İstikrarın Sürdürülebilirliğinin Ohrid Çerçeve Anlaşması Bağlamında Analizi”, International Journal of Social Inquiry, 2017.
- KÖKSOY, Fulya, “Avrupa Birliği’nin Azınlık Politikaları Çerçevesinde Fransa’da Romanlar: Nicholas Sarkozy Dönemi”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2019.
- KÖSEOĞLU, Nihan, “Batı Balkan Ülkelerinde Azınlık Hakları”, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, C.28, S.1, 2020.
- MADEN, Fahri, “Büyük Güçlerin Berlin Antlaşması’nın Uygulanmasına Yönelik Baskıları”, Kastamonu Üniversitesi History Studies, C.5, S.1, 2013.
- MARINKOVIC, Mirjana, “Sırp Kültüründe Osmanlı Damgası”, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, S.2, 2012.

NURESKİ, Djuneis, “Osmanlı'dan Günümüze Makedonya'daki Türk Kültürü ve Makedonya'nın Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi”, Avrasya Etüdleri, 2016.

OKUTAN, Çağatay, “TEORİ VE Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2012.

ORAN, Baskın, “Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler (Bulgaristan, Makedonya, Kosova)”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.48, S.1-4, 1993.

ORAN, Baskın, “Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu”, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, 1986.

ORUÇ, Zülküf, “Dünden Bugüne Balkan Türklüğü: Bir Analiz Denemesi”, Journal of Azerbaijani Studies, 2016.

ÖKSÜZ, Hikmet, “Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskan (1923-1938)”, Atatürk Dergisi, 1999.

ÖMER, Metin, “Romanya-Türkiye İlişkilerinde Göç Perspektifi (1923-1936)”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, S.30, 2015.

ÖZDAMAR, Fazıl, “Yeni Pazar'da Türkçe Öğretimi: Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, C.15, S.1, 2015.

ÖZGEN, Cenk “Balkanlarda Güvenliğe Yönelik Bir Tehdit: Yunanistan-Makedonya Anlaşmazlığı”, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, S.25, 2013.

ÖZKAN, Ayşe, “Müslümanların Sırbistan'dan Çıkarılmasının İlk Adımı: 1862 Belgrad Olayları ve Belgrad'ın Bombalanması”, Tarih Araştırmaları Dergisi, 2010.

ÖZLEM, Kader, “Bulgaristan Romanlarının Güncel Sorunlarına Yönelik Bir Değerlendirme”, T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdleri, 2016.

ÖZLEM, Kader, “Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.1, S.2, 2008.

ÖZSÜER, Esra, “Balkan Savaşından Lozan’a Yunanistan’da Ekalliyet Sorunu ve Müslüman Nüfus”, TarihOkulu Dergisi, C.11, S.34, 2018.

POLAT, Birsen, “Balkan Türklerinin Etnisite Sorunları ve Aidiyet Problemleri”, Akademik Araştırma Enstitüsü, 2020.

PRUGA, İtir, “Balkanlar ve İslâm - Balkanlarda İslâm Dini Ve Kültürel Hayat”, Academia, 2020.

SAĞLAM, Fazıl, “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde Tüm Hak ve Özgürlüklere Yönelik Kurallar Üzerine Bir Deneme”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.25, S.2, 2019.

SALİ, Nagiat, “Romanya’daki Türk Toplumu”, Tasam, 2010.

SARINAY, Yusuf, “Balkan Savaşları ve Sonuçları”, Türk Yurdu Dergisi, S.303, 2012.

ŞAŞMAZ, Arzu-Mustafa Arslan, “Yurt Dışında Yaşayan Türk Çocukların Ana Dil Kullanım Düzeylerine Yönelik Öğretmen Görüşleri: Balkanlar Örneği”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.9, 2016.

SEVİNDİK, Hande, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Koruma Sistemleri”, İzmir Barosu Dergisi, 2019.

SOFUOĞLU, Ebubekir, “Balkanlar’da Din Faktörü”, Hikmet İlmi Araştırma Dergisi, 2011.

SZILARD, Szilagyi, “Romanya Türkleri ve Türkçe “, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, C.6, S.2, 2015.

ŞENTÜRK Leyla-Elif Aktaş, “Türkiye’de ve Romanya’da Okutulan Ana Dili Türkçe Ders Kitaplarının Değer İletimi Açısından Karşılaştırılması”, Değerler Eğitimi Dergisi, C.13, S.29, 2015.

TANESESCU, E. Simina, “Romanya’nın Anayasal Gündemi”, Anayasa Hukuku Dergisi, C.3, S.6, 2014.

TEMİZGÜNEY, Firdevs, “Balkanlar’dan Gelen Müslüman Göçmenlerin Malları Sorununa Genel Bir Bakış (1913-1918)”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.18, S.3, 2014.

TEZCAN, Gönül, “Gruevski’denZaev’e Makedonya’nın* İç ve Dış Politikasındaki Gelişmeler”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, C.10, S.2, 2019.

TIMCHEVA, Elena-Ömer Özer, “Kültürlerarası İletişim: Makedonya’da Yaşayan Türkler ve Makedonlar Arasındaki İletişime İlişkin Bir Çözümleme”, Ata İlet Dergisi, 2021.

TOPRAK, Serap, “Türk-Yunan Siyasi İlişkileri Çerçevesinde Batı Trakya Sorunu”, BEU. SBE. Dergisi, S.1, 2014.

TOPRAK, Serap-Gülнар Kara, “19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya’nın Yalnızlaşması”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C.5, S.4, 2016.

TUFAN, Muzaffer, “Makedonya Arnavutları ve Türkleri “CASE STUDY”: GOSTİVAR”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Merkezi, 1995.

TULUN, Teoman, “1934 Balkan Antantı Paktı: Balkan-Güneydoğu Avrupa İşbirliğinin Öncüsü”,AVİM, 2020.

- TUNCER, Fatih-Burcu Demir, “Makedonya’dan Kuzey Makedonya’ya: Bir Ulus Devletin Dönüşümü Üzerine Sosyal İnşacı Bir Analiz”, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 2010.
- TUNÇ, Hasan, “Uluslararası Sözleşmelerde Azınlık Hakları Sorunu ve Türkiye”, Gazi Üniversitesi Hukuk Dergisi, 2011.
- TURAN, Ömer, “Balkan Ülkelerinde Din Eğitimi”, Erdem Dergisi, 2010.
- TURAN, Ömer, “Bulgaristan’da Türklere ve Müslümanlara Yapılan Mezalim”, Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi, S.1, 2006.
- TURAN, Ömer, “Makedonya’da Türk Varlığı ve Kültürü”, Bilig, 1996.
- TÜRBEDAR, Erhan, “Balkanlar’da Nüfus Sayımları ve Kimlik Tartışması”, Tepav, 2011.
- TÜRBEDAR, Erhan, “Romanya Türkleri”, Avim, 2012.
- ULUTAŞ, Ahmet, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Mekanizmaları Ve Belgeleri Perspektifinden Düşünce ve İfade Özgürlüğü”, Omdusman Akademik, C.7, S.13, 2020.
- ULUTAŞ, Ahmet, “Mülteciler ile Sığınmacıların Adalet Erişimi Bağlamında BM İnsan Hakları Mekanizmaları ve Belgeleri”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 2020.
- ULUTÜRK, Rafel, “Kimdir Bu Bulgaristan Türkleri”, Tasam, 2009.
- URAL, Selçuk, “Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.5, S.1, 2014.
- URAL, Selçuk, “Tarihi Perspektif Işığında Makedonya’da Türklerin Gündelik Yaşamı”, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, S.1, 2016.
- VERHAS, Evelin, “Batı Trakya’daki Türk Azınlık: Uzun Yıllardır Süren Hak ve Tanınma Mücadelesi”, Avrupa Azınlık Hakları Grubu, 2019.

YAĞCI, Zübeyde, “Berlin Antlaşması’ndan Sonra Müslümanların Karadağ’da Kalan Arazileri Meselesi”, Türk Tarih Kurumu, 2016.

YAĞCILAR, Mahir, “Kosova Türkleri”, Tasam, 2008.

YALÇINKAYA, Alaaddin, “Türk İslam Devletlerinde İnsan Hakları Konusunda Örnek Uygulamalar”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, S.1, 2011.

YANKILIÇ, Kadir, “Kırcaali Örneğinden Hareketle Bulgaristan’da Türkçenin Etnikdilsel Canlılığı”, Bilig, S.70, 2014.

YAPICI, Saide, “Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya’da Dini Haklar Meselesi”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, C.6, S.11, 2019.

YAVUZ, İrem-Fatma Açık, “Balkan Türklerinin Türkçeye Dair Farkındalıkları”, Türklük Bilimi Araştırmaları, 2020.

YAVUZ, Rengin “Bulgar Milliyetçiliği Ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Genel Türk Tarihi Araştırmalar Dergisi, C.1, S.2, 2019.

YAZGAN, Hatice, “Avrupa Birliği Genişlemesinde Azınlık Koşulu: Doğu Genişlemesi ve Türkiye”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, C.12, S. 47, 2015.

YAZICI Betül – Hüsamettin İnanc, “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma”, İbaness, S.4, 2018.

YENİGÜN, Cüneyt, “Batı Trakya: Avrupa’da Çiğnenen Azınlık Hakları”, Dünya Çalışmaları, C.1, 2010.

YENİKEÇECİ, Muhittin, “Osmanlı’nın Son 40 Yılında Rumeli Türkleri ve Müslümanları 1878-1918”, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Tarih Kritik Dergisi, C.3, S.1, 2017.

YENİSOY, Hayriye, “Bulgaristan Türklerinin Eğitim ve Kültürel Sorunlarında Yeni Gelişmeler (1990-2010)”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, S.17, 2017.

YILDIRIM, Seyfi, “Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, S.16, 2012.

YILMAZ, Eren, “Batı Trakya Türklerinin Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, S.3, 2019.

YILMAZ, Gözde, “Avrupa’da Azınlıklar ve Azınlık Hakları”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C.14, S.2, 2015.

YİĞİT, Ali, “Balkan Yarımadası’nın Beşeri Coğrafya Özellikleri ve Türk ve/veya Müslüman Nüfus Varlığı”, Yeni Türkiye Dergisi, 2012.

ZENGİN, Mevsim-Cem Topsakal, “Kosova Eğitim Sistemi ve Türkiye Eğitim Sistemi ile Karşılaştırılması”, Karadeniz Araştırmaları, S.18, 2008.

KİTAP

ACAROĞLU, M. Türker, Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar-2, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.

ARSAVA, Füsun, Azınlık Kavramı Ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler Ve Özellikle Medeni Ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara 1993.

BABACAN, Hasan-İsmail Avcı, Balkanlar'da Türk Dili, Gece Kitaplığı, Ankara 2016.

ÇALIŞKAN, B. Zilabid, Bulgaristan'da İslam (1878 - 2018), İnkılab Yayınları, İstanbul 2019.

ÇELİK, Bilgin, Kosova ve Makedonya Türkleri, Gürer Yayınları, İstanbul 2013.

ORUÇ, Zülküf, Balkanlar'da Türk Olmak, Vadi Yayınları, Ankara 2015.

ÖRENÇ, Ali, Balkanlar'da İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri, Babil Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2011.

PAZARCI, Hüseyin, Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi Yayınları, 15. Bası, Ankara 2016.

SİPAHİ, R. Emin, "Balkanlar ve Türkler", Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2011.

ŞİMŞİR, Bilal, Bulgaristan Türkleri, Bilge Yayınevi, İstanbul 2013.

TÜRK, Fahri, Balkanlar'da Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları, Astana Yayınları, Ankara 2016.

SEMPOZYUMLAR

Arife Yıldırım, "Kosova'da Türkçe ve Türk Tarihi Eğitimi", Bilimsel Araştırmalarda Yeni Yaklaşımlar-1, Ankara 2018.

Erdem Çanak, "Bulgaristan Türklerinin Ceyhana'aİskanı (1950-1951)", Uluslararası Osmanlı Araştırmalarında Yeni Eğilimler Kongresi, (Ed. Alaattin Aköz, Doğan Yörük, Hüseyin Muşmal), Konya 2016.

Ersoy Soydan, "Avrupa ve Balkanlarda Türkçe Yayın Yapan İnternet Radyoları", 3rd International Conference On Language And Literature (Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı)", (Ed. Adem Balaban, Bünyamin Çağlayan, Ümit Gülseven), Arnavutluk 2014.

"Makedonya ve Kosova'da Kamusal Alanda Türkçe: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme", Uluslararası Türk Kültürü ve Dili Sempozyumu, (Ed. Fahri Temizyürek), Üsküp 2018, s.238.

Mehmet Tikici, Selma Karatepe, Orhan Erdem, "Balkanlarda Türk Kültürü: Osmanlı Sonrası Kosova'da Yaşayan Türklerin Kültürel Özellikleri ve Türkiye ile İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi, Sakarya 2010.

TEZ

AHMETAJ, Muhamed, “Berlin Kongresi ve Sonuçlarının Osmanlı Devleti ve Arnavutlar Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2011.

AK, Deniz, “Bulgaristan Türklerinin Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Vatandaşlık Hakları Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2019.

AKDENİZ, Melih, “1930’dan Yunanistan’ın Avrupa Birliği’ne Girişine Kadar Batı Trakya Türkleri (1930-1981)”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2015.

AKYOL, Gürkan, “Balkan Politikasında Arnavutluk”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2007.

AKYÜZ, Bülent, “Batı Trakya Türk Toplumunun Eğitim ve Öğretim Problemleri”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007.

ALTUNPOLAT, Remzi, “Uluslararası Hukuk Açısından Lozan Barış Antlaşması’nın Siyasal Hükümleri Işığında Türkiye’de Azınlıklar Sorunu: Tarihten Güncelliğe”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

ARİF, Ayfer, “Makedonya Cumhuriyeti’nin Azınlık Politikası ve Eğitime Etkisi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.

ARSLAN, Y. Geylani, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Bağlamında Ayrımcılık Yasağı”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

AYDOĞDU, Esin, “Bulgaristan’da Türkçe Öğretimi ve İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

BAHADIR, Gonca, “Avrupa Birliği’nin Azınlık Politikası ve Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’deki Azınlıklar”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

BAYSAL, Fatih, “Türk Yunan İlişkilerinde Bir Sorun Alanı: Batı Trakya Müslüman Türk Azınlığı”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2013.

BİÇER, Ali, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’nin Balkan Türkleri Politikası”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze 2007.

CİHANGİR, Çiğdem, “Lozan Barış Konferansı’nın İlk Aşaması ve Konferansın Kesintiye Uğradığı Dönemde Yunanistan”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.53, 2013.

ÇAKIROĞLU, İ. Yasin, “Balkan Savaşlarında Büyük Güçler ve Osmanlı Devleti”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük 2019.

ÇELİK, Recep, “20. Yüzyılda Balkan Türklerinin Siyasal ve Toplumsal Örgütlenmeleri”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2006.

ÇELİKMEN, Bülent, “Azınlık Hakları ve Avrupa Birliği Kapsamında Batı Trakya Türklerinin Sorunları”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

GÖRÜM, Yasemin, “Avrupa Konseyi, Agit ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

HAMZA, Aktan, “Makedonya – Arnavutluk İlişkilerinde Makedonya Arnavutlarının Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

HODZHOV, Ahmed, “Bulgaristan’da Yaşayan Müslüman Azınlığın Fıkhi Problemleri”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2012.

HOXHA, İslam, “1990 Sonrası Dönemde Arnavutluk’ta Dini Hayat“, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2010.

ISMAIL, Ailin, “Yunanistan’da Azınlık Hakları: Batı Trakya Türk Azınlığı Örneği”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

İŞİK, Mustafa, “Balkanlar’dan Türkiye’ye Son Büyük Göç Olarak 1989 Göçüne Giden Süreç”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2016.

İBRYAM, Semra, “AB’ye Uyum Sürecinde Bulgaristan’da Değişen Azınlık Hakları Anlayışı ve Yükselişe Geçen Milliyetçiliğin Siyasal Tezahürü: Ataka”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

JETİŞİ, Fatos, “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Gelişim Süreci ve Kosova Krizi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

KARA, Tzıchan, “Avrupa Birliği Azınlık Politikası Çerçevesinde Batı Trakya Türklerinin Sorunlarının İncelenmesi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005.

KARAMAHMUT, Rıfat, “Makedonya Müslüman Azınlıkları Dini Kurumları ve Çağdaş Sorunları”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.

KRLİÇ, Merdan, “Eski Yugoslavya’da Siyasal Hareketlerin ve Günümüz Partilerinin İç ve Dış Politika Yaklaşımı”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

KRLİÇ, Metin, “Milliyetçilik ve Etnik Milliyetçilik, Sırbistan ve Karadağ Örneği”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

LUTVİYİ, Sezgin, “1912-1990 Yılları Arasında Makedonya Türkleri: Eğitim, Kültür ve Toplum Hayatı”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2019.

MARANKİ, Ahmet, “Sosyal Yönleri İtibariyle Bulgaristan’da Göç”, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul 1990.

MEHMED, E. Ali, “Bulgaristan’da Bir Din Eğitimi Öğretimi Kurumu Olarak İmam-Hatip Liseleri - Beklenti Ve Sorunlar”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2007.

MEHMEDOV, Ali, “Demokrasi Döneminde Bulgaristan’da Din Eğitimi”, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019.

MENABİT, C. Sena, “Yazılı ve Sözlü Kaynaklara Dayalı Romanya Türklerinin Dili ve Söz Varlığı”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

MENTEŞ, Fırat, “Bulgaristan Türklerinin Dini Eğilimleri ve Sorunları (1989-1990’da Lüleburgaz’a Yerleşenler Örneği)”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

MUSTAFA, Hysen, “Sırbistan’da Yaşayan Arnavut Azınlığın Sosyal-Kültürel Sorunları”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara 2017.

MUSTAFAİ, Habil, “Balkanlar’da Azınlık Hakları”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

MUZBEG, Bengi, “Balkan Savaşlarından UNMIK Yönetimine Kosova Türklerinin Siyasi ve Hukuki Statüsü”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.

NUREDİNİ, Abdülmecit, “Makedonya’nın İç Ve Dış Politika Sorunları (1990–2005)”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2006.

OMER, Metin, “Romanya’daki Türk-Tatar Toplumu ve Türkiye’ye Göçleri (1918-1941)”, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018.

ONBAŞI, Müzeyyen, “Batı Trakya İskeçe Müftülüğü’nün Din ve Eğitim Alanındaki Faaliyetleri”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

ORUÇ, Zülküf, “Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk Çerçevesinde Balkan Türklerinin Kimlik ve Yönetim Sorunları (Kosova ve Makedonya Örneği)”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2011.

OSMAN, Ntilek, “Batı Trakya Türklerinin Ana Dili Korunumu, Dil Kullanımı ve Kimlik Kullanımı”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2016.

ÖZÇELEBİ, Suat, “Bulgaristan’daki Türk Azınlığı Açısından Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.

ÖZGÜR, Gülay, “Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008.

ÖZLEM, Kader, “Soğuk Savaş Sonrası Dönem Türk-Bulgar İlişkilerinde Türk Azınlığın Durumu”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2010.

ÖZLEM, Kader, “Türkiye’nin Balkan Türkleri Politikasının Analizi (1991-2014)”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2015.

PETRE, Burçin, “Avrupa Birliği Azınlık Haklarına Yaklaşımı: Romanya’daki Türk-Müslümanlar Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019.

RAHMAN, Reyhan, “Makedonya’da Türk Azınlık ve Makedonya-Türkiye İlişkileri”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

SADAL, Vahit, “Komünizm Sonrası Dönemde Bulgaristan’daki Türk Azınlık ve Siyasete Katılımları (1997-2000)”, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.

SANİOĞLU, Hilal, “Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.

SAVAŞ, Gülcan, “Kültürlerarası İletişimde Dış Göç Olgusu ve Kimlik Sorunu: 1989 Yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gelen Türk Göçmenleri Üzerine Bir Çalışma (İstanbul-İkitelli Örneği)”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

SEVİLİ, İsmail, “Romanya’da İslam Dini ve Bölgedeki Müslümanların Din Algısına Etki Eden Faaliyetler”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2015.

SYTARI, Elona, “Demokrasiye Geçiş Sonrası Arnavutluk’ta Din Eğitimi (1991–2016)”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2014.

SYULEYMANOVA, Aylin, “Bulgaristan Hak ve Özgürlükler Hareketi’nin Üye Profilineki Değişimi ve Azınlıklar Üzerindeki Etkisi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010.

ŞAHİNBAŞ, İlksen, “Zorunlu göç olgusu bağlamında Bulgaristan Türkleri”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007.

ŞAYBAK, Arzu, “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye’nin Balkan Ülkeleriyle İlişkilerinde Güvenlik Olgusu ve Karşılıklı Çıkarlar”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2006.

ŞENTÜRK, Cem, “Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu Batı Trakya Türk Azınlığının Siyasal Örgütlenme Sürecine İlişkin Bir İnceleme”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

TAN, Ebru, “Avrupa Birliği Azınlık Politikalarının Türkiye’nin Birliğe Üyelik Sürecine Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.

TAŞ, Muharrem, “Bulgaristan ve Yunanistan’da Türk Azınlıkların Siyasal Hakları”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007.

TIMCHEVA, Elena, “Kültürlerarası İletişim: Makedonya’da Yaşayan Türkler ve Makedonlar Arasındaki İletişim”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2017.

TOPRAK, Şeyma, “Kosova Türklerinin Azınlık Hakları (1974-2008)”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2020.

TRUÇİ, Leonard, “Arnavutluk’ta Din Eğitimi ve İşkodra Medresesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2019.

TUNCER, F. Fatih, “Türkiye – Arnavutluk İlişkilerinde Kimlik ve Ötekilik Söylemi: Süreklilik/Değişim”, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2017.

UGARKOVIĆ, Uros, “Sırp ve Türk Güncel Okul Tarih Kitaplarının Karşılaştırmalı İncelenmesi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.

UZUNER, Hümeysra, “Amsterdam Antlaşması ile Getirilen Yenilikler ve Bunların Avrupa Birliği’ne Etkileri”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

ÜNAY, Bora, “Türk-Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası Yumuşama Dönemi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

VELEV, Roman, “Moldova’da Ulusal Azınlıklar Ve Agit’in Rolü: Gagauz Örneği”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

YAVUZ, Yenel, “Yunanistan’ın Azınlıklara Yönelik Politikaları ve Uygulamaları”, Uzmanlık Tezi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara 2014.

YILDIRIM, Soner, “Kosova’da Öğretmen Yetiştirme Politikası (1990-2010) ile Kosova’da ve Türkiye’de Sınıf Öğretmenliği Öğretmenlik Uygulamasının Değerlendirilmesi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2011.

YILMAZ, Bürkem, “II. Dünya Savaşı Sonrası Yunanistan’daki Türk Azınlığı’nın Durumu (1945-1960)”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019.

YILMAZ, Rüştü, “Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri ve Türkiye’ye Göç Olayı (Türk Basınına Göre)”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2008.

YORULMAZ, Seçil, “1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan Türklerine Yönelik Uygulanan Asimilasyon Politikaları ve Göç Deneyimleri”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.

GAZETE

Balkan Gazetesi, “Balkanlarda Anadil sorunu”, <https://gazetebalkan.ro/2020/02/23/balkanlarda-anadil-sorunu/>, Erişim Tarihi: 28.02.2020.

Milliyet Gazetesi, “Balkan Türkleri”, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Balkan%20T%C3%BCrkleri/>, Erişim Tarihi: 20.02.2020.

Sabah Gazetesi, “Balkanlarda yaşayan Türklerin en büyük sorunu: Türkçe eğitim”,

<https://www.sabah.com.tr/egitim/2014/10/20/balkanlarda-yasayan-turklerin-en-buyuk-sorunu-turkce-egitim>, Erişim Tarihi: 05.02.2020.

İNTERNET KAYNAKLARI

“Albanian Constitution Approved by the Albanian Parliament on 21 October 1998” (1998).

<https://www.ahjucaf.org/sites/default/files/Constitution%20albanie.pdf>(Erişim Tarihi:09.04.2021).

“Albania's Constitution of 1998 with Amendments through 2012” (2012).
https://www.constituteproject.org/constitution/Albania_2012.pdf?lang=en
 (Erişim Tarihi: 09.04.2021).

“Amsterdam Anlaşması” (2007).
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/156/ekutuphane2.1.2.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>(Erişim Tarihi: 02.02.2021).

“Arnavutluk siyasi görünümü” (2017).
<http://tiran.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/250779>(Erişim Tarihi: 02.03.2021).

“Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı” (2011).
<http://www.bued.boun.edu.tr/turik.asp?id=65>(Erişim Tarihi: 02.03.2021).

“Avrupa Konseyi – Sözleşmeler” (2020).
<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/30-avrupa-konseyi-sozlesmeler/>(Erişim Tarihi: 06.07.2021).

AYIŞIĞI, Metin (2003). “Batı Trakya Türklerine Yönelik İnsan Hakları İhlalleri ve Kimlik Sorunu”.
<http://w3.balikesir.edu.tr/~metinayisigi/kimlik-trakya.htm>(Erişim Tarihi: 02.03.2020).

BAĞÇECİ, Ahmet (2020). “Yunanistan’da Türk kimliğinin inkârı ve Batı Trakya Türkleri”.
<https://www.dunyabulteni.net/dubam/yunanistanda-turk-kimliginin-inkri-ve-bati-trakya-turkleri-h425447.html>(Erişim Tarihi: 02.03.2020).

“Bakanlar Kurulu Kararı” (2015).

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/01/EvrenselBeyanname.pdf>(Erişim Tarihi: 04.02.2021).

“Balkanlar'dan Müslüman Türk Kimliğini Silmek Mümkün Değildir” (2019).
<https://www.ytb.gov.tr/haberler/balkanlardan-musluman-turk-kimligini-silmek-mumkun-degildir>(Erişim Tarihi: 08.02.2020).

“Balkan Türkleri”.

<http://www.balgoc.org.tr/bilgi/balkanturkleri.html>(Erişim Tarihi: 01.12.2020).

“Batı Trakya Türk Azınlığı Temsilcileri AGİT Toplantısına Katıldılar” (2015).
<https://www.burasibatitrakya.com/ar/haber-arsivi/17808-bat%C4%B1-trakyat%C3%BCrkaz%C4%B1nl%C4%B1%C4%9F%C4%B1temsilcileri-agit-toplant%C4%B1s%C4%B1na-kat%C4%B1ld%C4%B1lar.html>(Erişim Tarihi: 05.05.2021).

“Batı Trakya Türk Azınlığı ile ilgili yayınlanan eserler ve yazılar” (2020).
<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=158&arsiv=1&typ=1>(Erişim Tarihi: 02.10.2020).

“Berlin Kongresi ve Berlin Antlaşması” (2020).
<https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=46&arsiv=1&typ=1>(Erişim Tarihi: 02.09.2020).

BİLA, Fikret (2017). “Batı Trakya Türkleri’nin üzerindeki ağır baskı”.

"<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/bati-trakya-turklerinin-uzerindeki-agir-baski-40674088>(Erişim Tarihi: 02.03.2020).

“Birleşmiş Milletler üyesi devletler” (2021).
https://www.turkcebilgi.com/birle%C5%9Fmi%C5%9F_milletler'e_%C3%BCye_%C3%BClkeler#post(Erişim Tarihi: 03.03.2021).

“Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği İnsan Hakları Bilgi Kitapçığı No. 18 Azınlık Hakları” (2007).
http://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2007/04/BM_Bilgi_Kitapcigi_18-Azinlik.pdf(Erişim Tarihi: 02.02.2021).

“Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi” (2010).
<http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/616624235ec5bfe9a540dea627b61f59.pdf>(Erişim Tarihi: 03.02.2021).

“BM Anlaşması” (2020).
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf(Erişim Tarihi: 02.01.2021).

“Bulgaria's Constitution of 1991 with Amendments through 2007” (2021).
https://www.constituteproject.org/constitution/Bulgaria_2007.pdf?lang=en(Erişim Tarihi: 02.04.2021).

“Bulgaristan Türkleri” (2020).
<https://bulturk.org.tr/v2/bulgaristan-turkleri/>(Erişim Tarihi :09.10.2020).

“Bulgarlar Türk kökenlidir” (2020).
<https://balkangunlugu.com/2020/01/bulgarlar-turk-kokenlidir/>(Erişim Tarihi: 28.02.2020).

Bulgaristan Türkleri Üzerine Tarih Notları” (2014).
<https://www.bghaber.org/bghaber/bulgaristan-turkleri-ustune-tarih-notlari/>(Erişim Tarihi: 08.10.2020).

“Bulgaristan’da Türkçe Basın (1865-2010)” (2012).
https://www.kircaalihaber.com/?pid=8&id_aktualno=296(Erişim Tarihi: 09.10.2020).

“Bulgaristan'da 'Osmanlı'dan Kurtuluş Günü' Kutlamalarına Tepki” (2017).
<https://www.haberler.com/bulgaristan-da-osmanli-dan-kurtulus-gunu-10157595-haberi/>(Erişim Tarihi: 20.05.2021).

“Bükreş Antlaşması (1913)” (2020).
<https://antlasmalar.com/bukres-antlasmasi/>(Erişim Tarihi: 19.01.2021).

CAN, Turan (2012). “Balkanlar’da Türk İzleri”.
<https://www.altayli.net/balkanlarda-turk-izleri.html>(Erişim Tarihi: 05.02.2020).

CANKUT, Ayhan (2018). “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923-1938)”.
<file:///C:/Users/Pc/Downloads/2-8-tar-202-ataturk-ilkeleri-ve-inkilap-tarihi-ders-notlari-yrddocdr-ayhan-cankut-6iEU.pdf>(Erişim Tarihi: 03.04.2021).

“Constitution” (2015).
<https://www.parliament.bg/en/const>(Erişim Tarihi: 05.03.2021).

“Constitution Of TheRepublic Of Albania” (2016).
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2016\)064-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)064-e)(Erişim Tarihi: 09.04.2021).

“Constitution Of TheRepublic Of Albania” (2016).
https://www.legislationline.org/download/id/8196/file/Albania_Constitution_1998_am2016_en.pdf(Erişim Tarihi: 09.04.2021).

“Constitution Of TheRepublic Of Bulgaria” (2007).
<https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/bg/bg033en.pdf>(Erişim Tarihi: 13.09.2020).

“Constitution of theRepublic of Kosovo” (2009).
<http://www.kryeministriks.net/repository/docs/Constitution1Kosovo.pdf>(Erişim Tarihi: 05.04.2021).

“Constitution Of TheRepublic Of Macedonia” (2011).
<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/36714/70972/F511737559/MKD36714%20Eng.pdf>(Erişim Tarihi: 06.04.2021).

“Constitution Of TheRepublic Of Macedonia” (2011).
https://www.legislationline.org/download/id/3652/file/fYROM_Constitution_excerpts_relevant_migrant_1991_am2011_en.pdf(Erişim Tarihi:06.04.2021).

“Constitution Of TheRepublic Of North Macedonia” (2019).

https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/zakoni/the_constitution_of_the_republic_of_north_macedonia_containing_the_valid_constitutional_provisions_in_force_as_amended_by_constitutional_amendments_ixxxvi.pdf(Erişim Tarihi: 06.04.2021).

“Constitution Of Romania” (2015).

<http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>(Erişim Tarihi: 06.04.2021).

“Constitution Of Romania” (2015).

<https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ro/ro021en.pdf>(Erişim Tarihi: 06.04.2021).

“Constitution of TheRepublic of Serbia” (2006).

<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/74694/119555/F838981147/SRB74694%20Eng.pdf>(Erişim Tarihi: 08.04.2021).

“Constitution of TheRepublic of Serbia” (2006).

<https://www.legislationline.org/documents/section/constitutions/country/5/Serbia/show>(Erişim Tarihi: 08.04.2021).

“Constitution of TheRepublic of Serbia” (2006).

https://www.servat.unibe.ch/icl/ri00t____.html(Erişim Tarihi: 09.04.2021).

“Constitution of TheRepublic of Serbia” (2006).

<http://www.ustavni.sud.rs/page/view/en-GB/235-100028/constitution>(Erişim Tarihi: 09.04.2021).

DİNÇER, Kansu (2005). “Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı Üzerine Bir Değerlendirme”.

<https://www.kaffed.org/bilgi-belge/insan-haklari/item/52-bolgesel-ve-azinlik-dilleri-avrupa-sarti-uzerine-bir-degerlendirme.html>(Erişim Tarihi: 02.02.2021).

DÜKKANCI, Sevda (2017). “Bulgaristan okulların Türkçe sorunu”.

<https://bnr.bg/tr/post/100872121>(Erişim Tarihi:21.05.2021).

ERCİLASUN, Ahmet (2016). “Kosova’da Türkler ve Türkçe”.
<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/kosovada-turkler-ve-turkce-37059yy.htm>(Erişim Tarihi:25.02.2020).

“Etabli Sorunu nedir?” (2021).
<http://birlikgazetesi.org/etabli-ne-demek-etabli-sorunu-nedir/>(Erişim Tarihi: 09.04.2021).

HAYRULLAH, Pervin (2015). “Batı Trakya Türklerinin Dil ve Siyasi Hakları”.
<https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=2274>(Erişim Tarihi: 02.03.2020).

“Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun” (2002).
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc086/kanuntbmmc086/kanuntbmmc08604750.pdf(Erişim Tarihi: 03.03.2021).

“Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme” (2005).
<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/IrkAyrımciligininOrtadanKaldirilmasinaDairSozlesme.pdf>(Erişim Tarihi:03.02.2021).

“İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” (1949).
<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>(Erişim Tarihi: 15.10.2020).

“İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” (2008).
<http://dergi.neu.edu.tr/public/journals/7/sayi/NEU-Journal-of-Social-Science-Vol-I-No-1.pdf#page=7>(Erişim Tarihi: 02.01.2021).

İSEN, Mustafa (2018). “Makedonya ve Kosova Türkleri Edebiyatı”.
<https://www.altayli.net/makedonya-ve-kosova-turkleri-edebiyati.html>(Erişim Tarihi:05.02.2020).

“Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi” (2005).

https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilisoz/bm/bm_05.pdf

(Erişim Tarihi: 02.01.2021).

“Kopenhag Kriterleri” (2020).

[https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/kopenhag-](https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/kopenhag-kriterleri.pdf)

[kriterleri.pdf](https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/kopenhag-kriterleri.pdf)(Erişim Tarihi: 05.03.2021).

“Kosova Cumhuriyeti Anayasası” (2009).

[https://docplayer.biz.tr/18126765-Kosova-cumhuriyeti-](https://docplayer.biz.tr/18126765-Kosova-cumhuriyeti-anayasasi.html)

[anayasasi.html](https://docplayer.biz.tr/18126765-Kosova-cumhuriyeti-anayasasi.html)(Erişim Tarihi: 20.04.2021).

“Kosova Cumhuriyeti Anayasası” (2017).

<https://gjkks.org/wcontent/uploads/2017/11/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasa>

[si.pdf](https://gjkks.org/wcontent/uploads/2017/11/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasa)(Erişim Tarihi: 08.04.2021).

“Kosova Türkleri Milli Bayramı kutlandı” (2018).

[https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kosova-turkleri-milli-bayrami-](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kosova-turkleri-milli-bayrami-kutlandi/1126417)

[kutlandi/1126417](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kosova-turkleri-milli-bayrami-kutlandi/1126417)(Erişim Tarihi:05.02.2020).

“Kosova’da yeni Türk partisi kuruldu” (2020).

[http://www.yenibalkan.com/tr/balkanlar/kosova-da-yeni-turk-partisi-](http://www.yenibalkan.com/tr/balkanlar/kosova-da-yeni-turk-partisi-kuruldu)

[kuruldu](http://www.yenibalkan.com/tr/balkanlar/kosova-da-yeni-turk-partisi-kuruldu)(Erişim Tarihi: 20.05.2021).

“Lozan Barış Antlaşması” (2017).

[https://www.rodopruzgari.com/lozan/21225-lozan-bar%C4%B1%C5%9F-](https://www.rodopruzgari.com/lozan/21225-lozan-bar%C4%B1%C5%9F-antla%C5%9Fmas%C4%B1.html)

[antla%C5%9Fmas%C4%B1.html](https://www.rodopruzgari.com/lozan/21225-lozan-bar%C4%B1%C5%9F-antla%C5%9Fmas%C4%B1.html)(Erişim Tarihi: 02.03.2021).

“Makedonya'da gerilim tırmanıyor” (2015).

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150510_makedonya(Erişim

Tarihi: 11.11.2020).

“Makedonya Türk Milli Birlik Hareketi / TMBH’nin Kurultayına Katıldık” (2015).

[https://turan.org/makedonya-turk-milli-birlik-hareketi-tmbh-nin-](https://turan.org/makedonya-turk-milli-birlik-hareketi-tmbh-nin-kurultayina-katildik/)

[kurultayina-katildik/](https://turan.org/makedonya-turk-milli-birlik-hareketi-tmbh-nin-kurultayina-katildik/)(Erişim Tarihi: 06.05.2021).

“Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine Ek İhtiyari 1. Protokol’e Göre Bireysel Şikayet Usulü” (2016).

<http://earsiv.erzincan.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12432/3746/MEDEN%C4%B0%20VE%20S%C4%B0YAS%C4%B0%20HAKLAR%20S%C3%96ZLE%C5%9EMES%C4%B0%E2%80%99NE%20EK%20%C4%B0HT%C4%B0YAR%C4%B0%201.%20PROTOKOL%E2%80%99E%20G%C3%96RE%20B%C4%B0REYSEL%20%C5%9E%C4%B0KAYET%20USUL%C3%9C.pdf?sequence=1&isAllowed=y>(Erişim Tarihi: 02.02.2021).

“Romania's Constitution of 1991 with Amendments through 2003” (2003).

https://www.constituteproject.org/constitution/Romania_2003.pdf?lang=en (Erişim Tarihi: 07.04.2021).

“Sırbistan” (2020).

<https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-i-sirbistan/>(Erişim Tarihi: 05.05.2021).

ŞENEL, Ünal (2010). “Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu”.

https://basimevi.mcbu.edu.tr/db_images/site_505/file/YAYIN%20NO%200025.pdf(Erişim Tarihi: 05.02.2020).

“Tarihten Bugüne Balkanlar’da Türk Varlığı” (2020).

<https://www.stratejikortak.com/2020/03/balkanlar-turk-varligi.html>(Erişim Tarihi: 01.03.2020).

TEKİN, Arslan (2019). “Batı Trakya Türklerinin Lozan'dan doğan hakları (3)”.

<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/bati-trakya-turklerinin-lozandan-dogan-haklari-3-52773yy.htm>(Erişim Tarihi: 02.03.2020).

“TİKA Faaliyet Raporu” (2004).

https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/2004/2004%20TIKA_Faaliyet.pdf(Erişim Tarihi: 07.06.2021).

“Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme” (1999).
<https://www.ihd.org.tr/ulusal-azinliklarin-korunmasina-k-rve-slee/>(Erişim Tarihi: 02.10.2020).

“Ulusal Azınlıkların Seçim Süreçlerine Katılımını Teşvik Etme ve İzleme üzerine El Kitabı” (2020).
<https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2021/02/azinliklar-secim-el-kitabi.pdf>(Erişim Tarihi: 03.03.2021).

“Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme” (1995).
<https://www.ihd.org.tr/ulusal-azinliklarin-korunmasina-k-rve-slee/>(Erişim Tarihi: 02.03.2021).

“Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri” (2020).
<https://www.maltepe.edu.tr/insanhaklari/tr/uluslararasi-i-%CC%87nsan-haklari-belgeleri>(Erişim Tarihi: 02.02.2021).

“The Constitution Of Greece” (2016).
<http://www.hri.org/docs/syntagma/artcl25.html#A2>(Erişim Tarihi: 05.04.2021).

“The Constitution Of Greece” (2008).
<https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf>(Erişim Tarihi: 24.04.2021).

“The Constitution of Greece” (2016).
http://europam.eu/data/mechanisms/FOI/FOI%20Laws/Greece/Greece_Constitution_1975.pdf(Erişim Tarihi: 08.04.2021).

“The Constitution of Romania” (2016).
<https://www.presidency.ro/en/the-constitution-of-romania>(Erişim Tarihi: 07.04.2021).

“The Fifth Revisionary Parliament Of The Hellenes Resolves” (2016).
<http://www.hri.org/docs/syntagma/artcl50.html#A28>(Erişim Tarihi: 24.04.2021).

“Türk Demokratik Partisi Tarihçesi” (2020).
<https://tdp.org.mk/hakkimizda?partiid=8>(Erişim Tarihi: 02.10.2020).

“Türkiye ve Arnavutluk İlişkileri” (2013).
<https://www.tuicakademi.org/turkiye-ve-arnavutluk-iliskileri/>(Erişim Tarihi: 14.09.2021).

“Yunanistan'daki Türk Varlığı” (2015).
<http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa>(Erişim Tarihi: 02.03.2020).

“Yunan Sevr’i – 10 Ağustos 1920” (2010).
<https://www.batitrakya.org/bati-trakya/bati-trakya-hukuki-statuyunan-sevri-10-agustos-1920.html>(Erişim Tarihi: 02.03.2020).

“1998 Constitution Of The Republic Of Albania” (2007).
<https://www.osce.org/files/f/documents/3/2/41888.pdf>(Erişim Tarihi: 09.04.2021).